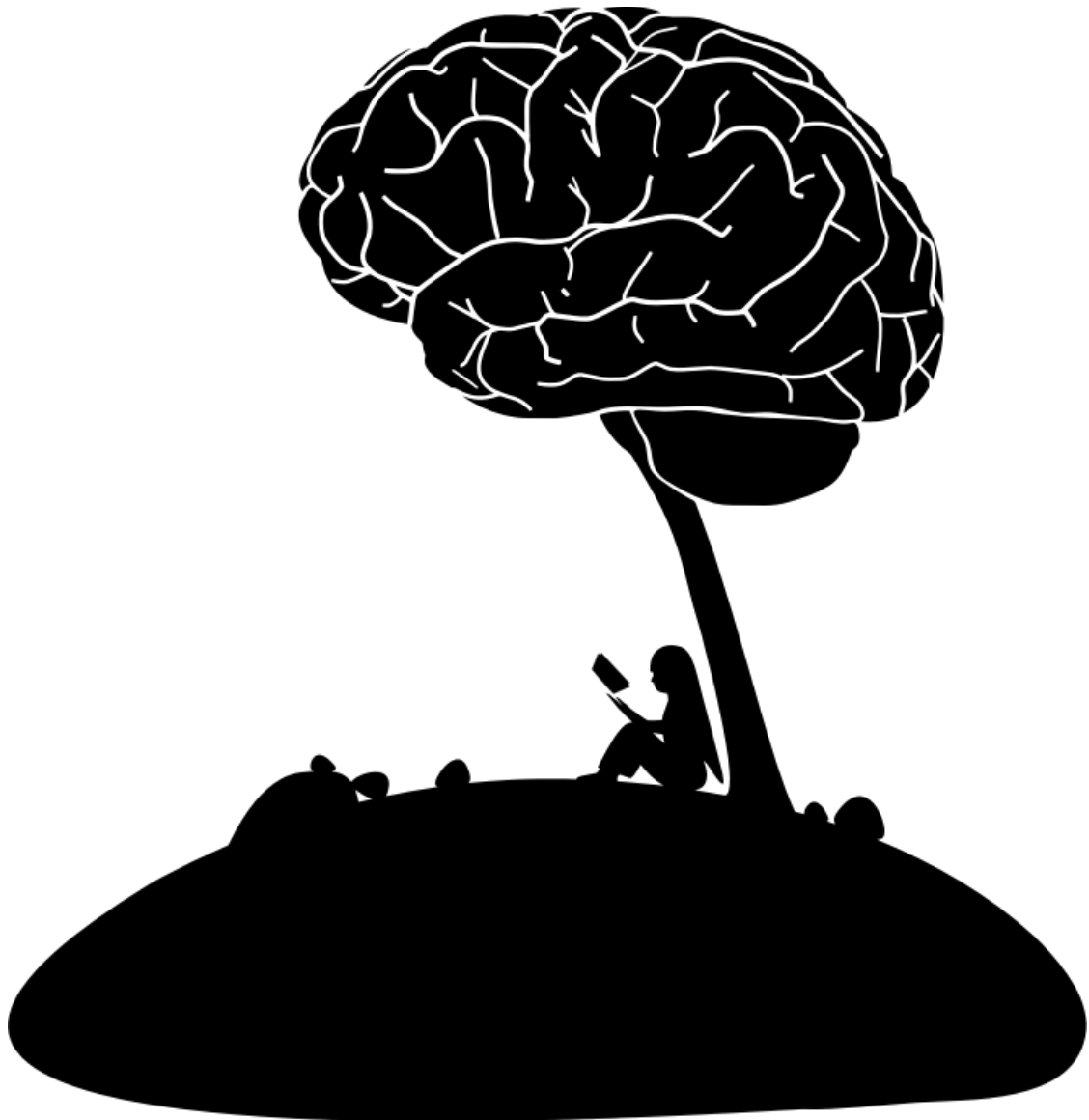


# *Litteraturens psykologi*

*-Et studie i litteraturen og psykologiens gensidige  
udbytte af hinanden*



Christian Ørsløv Nielsen  
2. juni 2020  
[Cani14@student.aau.dk](mailto:Cani14@student.aau.dk)  
Aalborg Universitet

Kandidatspeciale

## Abstract

This master's thesis seeks to examine the correlation between psychology and literature. In doing so this paper makes use of Hubert Hermans and Erik Erikson to shed light on the beneficial use of psychological theories in an analysis of short stories written by H.C. Andersen, J.P. Jacobsen, H.C. Branner, and Karen Blixen. The first part of the thesis will, by using psychological and literary theories, seek to shed light on how the two complement and benefit from each other in an analysis of four different short stories.

By using the theories of Hermans and Erikson it was showed how the psychological and the literary aspects of the analysis complemented each other well. The theory of Hermans gave insight in communication and the relationship between the different characters. By looking at the text through the lens of the dialogical self and voice, it became clear, that some of the characters were not capable of establishing dialogical relations between different positions, to make an intersubjective exchange between them, and by that reflect on their Me. The theory of Erikson was used to see how unsuccessful completion of psychosocial stages affected the characters' social skills, their relationships, and their way of living. In regard to Felski, the most used theory was recognition, and how recognition of the characters might help the reader to help themselves. Additionally, the usage of Felski's theories also included Knowledge, Enhancement, and Chock in the second part of the thesis.

The second part of the thesis is a discussion revolving the use of literature in psychology, more specifically how reading might help people who are suffering from anxiety, depression, or the feeling of loneliness and/or social isolation. The discussion will take psychologists as Svend Brinkmann and Niels Møller into account, and try to understand, how literature can be seen as more than just an aesthetic experience. Furthermore, bibliotherapy will be presented, to show how literature is already used in the treatment of mental disorders. Finally, the aspect of Theory of Mind will be discussed as a way of showing, how psychology and literature are dependent on each other.

The discussion showed how recognition presented by Rita Felski, was able to conduct a change in people's difficulties. It helped them to see, that they were not alone and that there were others in the same position as them. Additionally, it was shown how people using literature were able to lessen the feeling of loneliness by reading books either in reading groups or by themselves. Thus, the participants became more susceptible to talking about what they were experiencing and addressing their feelings compared to before. Finally, the aspect of Theory of Mind was presented to understand, how literature is depending on our ability to read people from their body language. Without our ability

of Theory of Mind, we would not be able to understand the fictive characters and put ourselves in their position and ultimately learn from it. Thus, proving that literature benefits from psychology, as it is possible to address certain aspects of social skills, relationships and communication.

## Indholdsfortegnelse

<b>ABSTRACT .....</b>	<b>2</b>
<b>INDLEDNING.....</b>	<b>6</b>
<b>TEORI.....</b>	<b>7</b>
BEGRUNDELSE FOR VALG AF TEORI .....	7
SIGMUND FREUD: PERSONLIGHEDSTEORI.....	8
ERIK ERIKSON: PERSONLIGHEDSSTRUKTUR OG PSYKOSOCIALE STADIER .....	9
<i>Personlighedens struktur</i> .....	9
<i>Psykosociale udviklingsstadier</i> .....	11
HUBERT HERMANS: DET DIALOGISKE SELV.....	14
LIS MØLLER: KARAKTER .....	16
JON HELT HAARDER: FORFATTER.....	18
RITA FELSKI: LITTERATURENS BRUGSVÆRDI.....	19
<i>Genkendelse:</i> .....	19
<i>Fortryllelse:</i> .....	20
<i>Viden:</i> .....	21
<i>Chok:</i> .....	22
<b>ANALYSE .....</b>	<b>22</b>
H.C. ANDERSEN: <i>SKYGGEN</i> (1847) .....	23
<i>Den lærde mand og skyggen</i> .....	24
<i>Selvbiografiske træk i Skyggen</i> .....	25
<i>Genkendelse, viden og selvhjælp</i> .....	27
<i>Dobbeltgængermotiv og splittelse</i> .....	29
<i>Dialogiske relationer og kommunikation</i> .....	30
J.P. JACOBSEN – ”ET SKUD I TAAGEN” .....	32
<i>Den forsigtige og subjektive fortæller</i> .....	33
<i>Lykke overfor ulykke</i> .....	34
<i>Hennings dialogiske relation til Agathe</i> .....	35
<i>Brud i den psykosociale udvikling</i> .....	37
<i>Personlighedsstruktur og Agathes hænder</i> .....	39
H.C. BRANNER ”DE BLÅ UNDULATER” (1939).....	40
<i>Den mimetiske og funktionelle karakter</i> .....	41
<i>Selvbiografiske træk i ”De blå undulater”</i> .....	42
<i>Psykologiens syn på novellen</i> .....	43
<i>Kommunikationsbrist mellem Katrine og hendes far</i> .....	44
<i>Brud i et livsforløb</i> .....	45
<i>Genkendelse</i> .....	47
KAREN BLIXEN: ”SKIBSDRENGENS FORTÆLLING” .....	48
<i>Brud i den psykosociale udvikling</i> .....	49
<i>Introduktion til det erotiske</i> .....	51
<i>Drabet, perversion eller homoseksualitetens død?</i> .....	52
<i>Eksistentiaalistisk logik og Blixens skæbnebegreb</i> .....	53
<b>KOMPARATIV ANALYSE: .....</b>	<b>54</b>
HERMANS: DET DIALOGISKE SELV.....	54
ERIKSONS PSYKOSOCIALE STADIER: .....	56
MØLLER: KARAKTER.....	58

<b>DISKUSSION: PSYKOLOGIENS BRUG AF LITTERATUR .....</b>	<b>59</b>
NIELS MØLLER: LITTERATURENS EVNE TIL AT TILTRÆKKE LÆSERNE .....	60
SVEND BRINKMANN: LITTERATURENS INDBLIK I DET MENNESKELIGE SIND .....	62
BIBLIOTERAPI: LITTERATURENS HELENDE KRAFT .....	65
KAN LITTERATUR KURERE ENSOMHED? ESKAPISME FRA DEN DEPRESSIVE HVERDAG. ....	68
THEORY OF MIND OG DEN TÆTTE FORBINDELSE MELLEM LITTERATUR OG PSYKOLOGI .....	70
<b>KONKLUSION.....</b>	<b>73</b>
<b>LITTERATURLISTE:.....</b>	<b>75</b>

## Indledning

Litteratur som kilde til undersøgelsen af menneskets psyke eksisterede lang tid før, at Wilhelm Wundt oprettede det første selvstændige psykologiske universitetsinstitut i 1879 i Leipzig. Med oprettelsen af det psykologiske institut grundlagde Wundt en ny måde at undersøge menneskets psyke på (Katzenelson, 2017). Den nye samfundsvidenskabelige tilgang afviste fra start tidligere metoder som mytologi og litteratur og forkastede undersøgelser, som var blevet lavet de sidste 1000 år af frygt for at blive anset som værende humanistisk (Jauregui, 2002, s. 1169). Kilden til deres viden omkring mennesket skiftede fra biblioteker og kirker til laboratoriet, hvilket gav videnskaben et revolutionært ry (Ibid.). Heldigvis for udførelsen af dette speciale vendte dele af videnskaben tilbage til biblioteket, da Sigmund Freud prøvede at gøre psykoanalysen til en naturvidenskab (Ibid.). På baggrund af psykologer som Freud og Carl Gustav Jung blev arv fra humaniora inkorporeret i psykologien, og myter samt litteratur blev endnu engang set som værende valide kilder til menneskets psyke (Ibid.).

Ifølge essayist og litteraturkritiker Frederick Crews har psykoanalysen ændret måden, hvorpå vi læser litteratur (Ibid., s. 1170). Ydermere beskriver han, hvordan Freuds indflydelse på litteraturen er lige så stor som litteraturens indflydelse på Freud. Freuds tanker er i høj grad præget af den tyske kultur og litteratur, der afspejles i hans teorier. H.F. Ellenberger beskriver, hvordan inspirationen til freudianske begreber som det ubevidste og den symbolske karakter af penissen og Eros kan spores tilbage til litteraturen, nærmere betegnet til Goethes *Faust* (1790). Selvom Freud selv italesætter nogle af sine litterære inspirationskilder som den tyske filosof Gustav Theodor, Friedrich Schiller og Friedrich Nietzsche nævner han ikke, hvem mange mener er den største, William Shakespeare (Ibid.). I ”Psychology and Literature: The question of reading otherwise” (2002), beskriver Inmaculada Jauregui, hvordan Shakespeare var Freuds bibel, og på baggrund af det kan ses som en vigtig brik i dannelsen af psykoanalysen, selvom Freud aldrig anerkendte det (Ibid.).

Litteratur blev anvendt som inspiration til psykologiske teorier, men også psykologien blev anvendt på litteratur. Psykoanalysen har næsten siden dens oprindelse været brugt som en litterær fortolkningsteori (Andreasen, 2016). Her har fremtrædende psykologer som Freud, Erik Erikson og Carl Gustav Jung skabt teorier, som er blevet anvendt på litteratur på forskellig vis. Med andre ord hænger psykologien og litteraturen uløseligt sammen.

Dette speciale vil undersøge den forbindelse, som findes mellem psykologien og litteraturen, samt hvordan de to forskellige videnskaber kan anvende og have gensidigt udbytte af hinanden. Specialet vil gennem danskfaglige og psykologiske teorier af Sigmund Freud, Erik Erikson, Hubert Hermans, Lis Møller, Jon Haarder og Rita Felski søge at analysere et udvalg af de vigtigste danske

noveller og fortællinger af henholdsvis H.C. Andersen, J.P. Jacobsen, H.C. Branner og Karen Blixen, i et forsøg på at vise, hvordan de danskfaglige og psykologiske teorier i et samspil kan kvalificere en analyse. De psykologifaglige teorier, som anvendes, er Hermans teori om det dialogiske selv samt Eriksons teori om de psykosociale stadier. Hermans teori bliver bragt i spil på en måde, som ikke er set før. Ved at anvende teorien om det dialogiske selv på skønlitterære tekster, kan man se på, hvordan karakterernes indbyrdes kommunikation er, samt hvordan deres indbyrdes relation kan påvirkes af deres evne til at sætte sig selv i andres sted. Derudover vil teorien også blive anvendt til at belyse, hvorvidt karaktererne giver hinanden en stemme eller ej, og hvorvidt de accepterer hinandens stemme. Eriksons teori er før anvendt på skønlitteratur, men vil i dette speciale benyttes på noveller fra forskellige årstal som et supplement til nogle af de pointer, som kan drages fra Hermans teori.

Afslutningsvist vil en diskussion forekomme, som vil omhandle psykologiens brug af litteratur samt litteraturens brugsværdi. Her vil teorier samt udtalelser fra Svend Brinkmann, Niels Møller, Liza Zunshine m.fl. danne baggrund for en diskussion om, hvad litteraturen kan gøre for os mennesker. Den vil behandle spørgsmålet om, hvorvidt litteratur kan anvendes som et middel til at hjælpe folk med psykiske sygdomme og ensomhed. Derudover vil diskussionen omhandle spørgsmålet om, hvorvidt litteraturen styrker læserens evne til at læse andre mennesker og skaber større empati.

## Teori

### Begrundelse for valg af teori

Til denne opgave har jeg valgt at implementere teorier af Erikson, Hermans, Møller, Haarder og Felski, for at have de nødvendige værktøjer til at lave en fyldestgørende analyse af de fire valgte noveller.

Hermans teori om det dialogiske selv er inddraget med håbet om at kunne få information omkring, hvorvidt karaktererne er i stand til at se tingene fra andres perspektiv end deres eget. Derudover håber jeg også, at det kan belyse, om de kan reflektere over deres tidligere og fremtidige jeg-positioner for dermed at blive klogere på dem selv. Ydermere håber jeg, at teorien kan kaste lys over hvilke stemmer, som optræder i novellen, hvordan forfatterens position er i forhold til karakteren og om karakteren kan hjælpe sig selv, ved at reflektere over de forskellige positioner. Stemmerne bliver især vigtige i forhold til, om de forskellige karaktere accepterer hinanden stemmer eller ej samt, hvordan det er med til at påvirke deres indbyrdes forhold.

Erik Eriksons teori er inddraget for at belyse, hvordan brud i de psykosociale studier kan påvirke det senere liv. Nærmere bestemt om man ved hjælp af teorien kan forklare, hvorfor nogle personer har svært ved at knytte sig til andre, er oprørske, ikke kan blive voksne samt om de kan finde en stabil identitet eller ender i uføre uden. Mit håb er, at det kan give et ekstra indblik i en karakters liv. Fokusset på karakterer er baggrunden for valget af Mølles teori.

Teorien omkring karakterer skal skabe en bro mellem psykologidelen og danskdelen, da den inddrager kognitionsvidenskaben og italesætter undersøgelsen af fiktive karakterer som virkelige mennesker. Ydermere kan den bruges som en diskussion af, hvilke typer karakterer som det er givende at lave en psykologisk læsning af, samt hvilke der ikke er. Derudover skal det give et danskfagligt perspektiv på en karakter for ikke blot at dvæle ved det psykologiske aspekt.

Haarders teori omkring forfatteren er inddraget for at belyse, hvordan novellerne kan tilgås på forskellig vis. Den skal også vise, hvordan forfatteren er med til at skrive en beretning fra den tid som teksten er skrevet i. Især den biografiske læsning bliver en vigtig del af det psykologiske perspektiv, da det kan give nogle informationer om baggrunden for den psyke forfatterne beskriver i deres noveller. Teorien kan også fortælle om, hvilken tid den er skrevet i, og hvilket menneskesyn der findes. Det kan Rita Felskis teori om genkendelse, viden, fortryllelse og chok også, som kommer til at stå som en overordnet teori, der forsøger at favne de andre teorier. Ved genkendelsen kan man se på, hvordan vi kan genkende os selv i litteratur, og fra et psykologisk perspektiv hjælpe os selv på den måde. Det hænger sammen med diskussionen omkring biblioterapi og, hvordan psykologien i øvrigt kan bruge litteraturen. Genkendelsen kan samtidig også bygge bro til Hermans og Erikson, da genkendelsen kan findes ved de afbrudte livsforløb, som beskrives ved Erikson, men også ved Hermans teori om at blive givet en stemme.

Fortryllelsen og chok er inddraget til en overordnet snak i diskussionen med fokus på, hvordan det kan hjælpe læseren ved eskapisme fra hverdagen, og ved at give mennesket et chok, som er en vigtig del af litteraturen.

## Sigmund Freud: Personlighedsteori

Sigmund Freud (1856-1939) var en østrigsk nervelæge og psykoanalysens skaber (Olsen, 2009). En af Freuds mest betydningsfulde ideer var hans syn på menneskets personlighed som værende tredelt (McLeod, 2019). Freud så personligheden som bestående af et id, et ego og et superego. (Ibid.).

Freud så id'et som værende ubevidst, primitivt og driftstyret og er der, hvor de seksuelle og aggressive drifter opholder sig. Det består af menneskets nedarvede biologiske del af personligheden,



og er tilstede lige efter fødslen (Ibid.) Id'et er impulsivt og responderer direkte og øjeblikkeligt på drifter, behov og ønsker (Ibid.). Id'et er den eneste del af personligheden, der er tilstede hos barnet efter fødslen, som først senere udvikler et ego og et superego. Id'et er ikke styret af den virkelige verden eller logik, da det kun opererer i den ubevidste del af hjernen (Ibid.) Det ønsker sine behov opfyldt øjeblikkeligt uden sans for konsekvenser. Bliver id'ets behov opfyldt, fyldes individet med glæde, men bliver det ikke opfyldt føles ubehag. Id'et er af natur selvisk og urealistisk. (Ibid.).

Egoet er den del af id'et, som er blevet påvirket og ændret af en direkte indflydelse fra den eksterne verden. Egoet er en mediator, som skal mægle mellem kravene fra det urealistiske id og den omkringliggende verden. Egoet adskiller sig fra det kaotiske id ved at resonere, og er den del af personligheden, der træffer beslutninger (Ibid.). Egoet styres af et realitetsprincip, hvor det forsøger at tilfredsstille id'et på realistisk vis uden konsekvenser fra samfundet. Egoet er id'et underlegen, men forsøger efter bedste evne at påvirke id'et. Fejler egoet kan individet opleve angst og ubevidste forsvarsmekanismer anvendes (Ibid.).

Superegoet indeholder samfundets værdier og morale, som bliver givet videre fra forældre og andre medlemmer af samfundet. Superegoet udvikles i en alder af 5-6 år. Superegoets vigtigste funktion er at kontrollere de impulser og drifter som kommer fra id'et, især dem som samfundet ikke accepterer som sex og aggressivitet. Superegoet forsøger også at få egoet til at vende sig mod mere moralske mål, i stedet for realistiske mål (Ibid.). Superegoet søger at opnå perfektion. Superegoet indeholder to aspekter; en bevidst del og det ideelle selv. Superegoet kan straffe egoet med skyld, hvis det giver efter for impulserne fra id'et, eller hvis det ikke opretholder det ideelle selv indenfor karriere eller omgang med andre mennesker og behandlingen af disse. Superegoet kan også belønne et ideelt selv ved at give en følelse af stolthed. Et superego, med en for høj standard i forhold til det ideelle selv, vil se individet som fejlet uanset hvad det gør (Ibid.). The ideelle selv og bevidstheden udvikles og formes i barndommen efter forældrenes værdier, samt hvordan de opdrager individet (Ibid.). Både id'et, egoet og superegoet bidrager til at styre et individs opførsel. Med andre ord har et menneske brug for alle tre aspekter af personligheden (Ibid.).

## Erik Erikson: Personlighedsstruktur og psykosociale stadier

### Personlighedens struktur

Erik Homburger Erikson var en psykoanalytiker og udviklingspsykolog, som anerkendte Sigmund Freuds tanker omkring infantil seksualitet, ubevidste processer og konflikter samt hans

personlighedsmodel (Ewen, 2014, s. 157). I modsætning til psykologer som Carl Jung og Alfred Adler, mente Eriksen, at man ikke skulle forkaste Freuds tanker, men i stedet modificere dem (Ibid., s. 157). Eriksen mente ligesom Freud, at menneskets personlighed består af et id, et ego og et superego. Erikson adskiller sig fra Freuds tanker ved ikke at tillægge id'et samme magt over mennesket som det ses i den freudianske teori (Ibid., s. 159).

Eriksen beskrev egoet som: *logical, self-preservative, problem-solving part of personality* (Ibid., s. 162). Erikson ser egoet som en mediator ligesom Freud, men tillægger egoet større betydning da det, ifølge ham, behandler vitale funktioner som opretholdelsen af en sans for identitet, der omfatter fire forskellige aspekter som jeg her vil bringe på engelsk, for at forblive mest tro mod Eriksons tanker. De vil efterfølgende blive uddybet på dansk: *Individuality, wholeness and synthesis, sameness and continuity*, og *social solidarity* (Ibid., s. 160).

*Individuality* bliver beskrevet i *An introduction to theories of personality* (2014), som en sans for at være unik og at eksistere som et særskilt individ (Ibid., s. 160). *Wholeness and synthesis* aspektet er en sans for indre helhed (Ibid., s. 160). Et voksende barn skaber forskellige fragmenterede selvbilleder som eksempelvis at være elsket, dygtig, selvstændig osv. Et sundt ego samler disse selvbilleder til ét sammenhængende selvbillede til barnet (Erikson, 1968, s. 160-161).

*Sameness and continuity* aspektet er en ubevidst stræben efter at føle en fortløbende udvikling i sit liv. Man skal føle der er en sammenhæng imellem, hvem man var i fortiden og hvem man kan blive i fremtiden. Endvidere har et individ behov for at føle, at sit liv går i en retning, som er meningsfuld (Ewen, 2014, s. 161). Det sidste aspekt *social solidarity* er overensstemmelse mellem de idealer og værdier, som er gældende i forskellige grupper. Det er en følelse af, at et individ modtager støtte og anerkendelse fra signifikante andre (Erikson, 1959, s. 118). En signifikant anden er i denne opgave set som værende en forælder eller anden person, som er vigtig for et individ, og som er kilde til positiv og negativ belønning og straf (Ewen, 2014, s. 161). Eriksen troede på, at identitet er yderst vigtigt for alle mennesker, og at det inkluderer både positive og negative aspekter. De positive og negative elementer er resultater af belønninger og straf fra signifikante andre og samfundet (Ibid., s. 161).

Den sidste komponent i personlighedens struktur er superegoet. Ligesom Freud mente Erikson at superegoet kan blive tyrannisk og nedsætte strikse normer for, hvad som er rigtigt og forkert (Ibid., s. 163). Erikson beskriver i *Childhood and society* (1963) hvordan:

Man survives only where traditional child training provides him with a conscience which will guide him without crushing him, and which is firm and flexible enough to fit the vicissitudes of his historical era (Erikson, 1963, s. 95).

Superegoet foreviger forholdet mellem den overlegne voksne og det hjælpeløse barn. Forældrene må opdrage deres barn til at afspejle de normer, som gælder i det samfund barnet vokser op i. Afslutningsvist kan splittelse mellem superegoet og egoet samt intrapsykeiske konflikter lede til vanskeligheder i de psykosociale udviklingsstadier (Ewen, 2014, s. 163). Følgende afsnit vil søge at redegøre for Eriksons otte psykosociale udviklingsstadier, med fokus på de psykologiske kriser, samt de egoegenskaber som tilegnes.

## Psykosociale udviklingsstadier

I modsætning til Freud mente Erikson ikke, at man kan forklare mennesker personlighed tilfredsstillende ud fra de første 4-5 år af et menneskes liv. I stedet mente han, at personligheden udvikler sig i løbet af hele menneskets liv. Ud fra den tanke har han skabt otte stadier, som strækker sig fra spædbarnsalder til alderdom (Ibid.). Hvert stadie dækker et specifikt problem eller krise, som skal overkommes af egoet for, at personligheden skal udvikle sig succesfuldt. Kriserne skabes af individets fysiske modenhed samt de forventninger, som kommer fra forældre og samfund (Ibid.). I det følgende afsnit vil de 8 stadier blive præsenteret for at danne baggrund for en senere analyse.

Stadie	Psykologisk krise	Egoegenskab	Ca. Alder
1.	Tillid vs. Mistillid	Håb	0 – 1,5
2.	Autonomi vs. Skam	Vilje	1,5 - 3
3.	Initiativ vs. Skyldfølelse	Formål	3 - 5
4.	Kompetence vs. Underlegenhed	Kompetence	5 - 12
5.	Identitet vs. Rolleforvirring	Troskab	12 - 18
6.	Intimitet vs. Isolation	Kærlighed	18 - 40
7	Generativitet vs. Stagnation	Omsorg	40 - 65
8.	Egointegritet vs. Fortvivlelse	Visdom	65+

### 1. *The Oral-Sensory Stage: Basic Trust Versus Mistrust (Tillid vs. Mistillid)*

I dette stadie oplever barnet den første interaktion med en anden person, ofte moderen, igennem pleje og amning. Stiller moderen konsekvent barnets sult på kærlig og passende vis, vil barnet lære tillid, da det kan stole på, at dets behov bliver opfyldt. Ignoreres barnets sult, kan barnet udvikle mistillid grundet en følelse af gene og fare (Ibid., s. 164). Det er ikke muligt for forældre at opføre sig ideelt hele tiden, og et barn vil opleve både tillid og mistillid. Der opstår først et problem, hvis der er mere mistillid end tillid, da egoet vil blive skadet. Er der mere tillid end mistillid lærer egoet, at dets behov vil blive opfyldt, og det vil tilegne sig *håb* som et tegn på, at dette stadie er gennemført succesfuldt (Ibid.). Ydermere vil barnet tage en sans af tillid med sig videre til andre relationer (McLeod, 2018).

### 2. *The Muscular-Anal Stage: Autonomy Versus Shame and Doubt. (Autonomi vs. Skam)*

Gennemføres det første stadie succesfuldt stoler barnet på moderen og den omgivne verden, men skal risikere at bryde det tillidsfulde forhold for at styrke sin autonomi (Ibid.). Børn skal lære at blive mere selvstændige ved toiletræning, at lege selv, tage tøj på osv. Forældrene skal være støttende og beroligende, så barnet kan se selvstændiggørelsen som noget positivt. Bliver forældrene overbeskyttende eller undlader at sætte grænser for, hvad barnet skal kunne selv, kan barnet opleve nederlag. Oplever barnet gentagende gange nederlag, kan selvstændiggørelsen blive forbundet med skam og tvivl (Ibid.). Dette stadie er gennemført succesfuldt når der i barnet ses betydeligt mere selvstændighed, hvilket resulterer i lysten til at udføre selvstændige handlinger (Ibid.). Egoegenskaben i dette stadie er *viljestyrke*.

### 3. *The Locomotor-Genital Stage: Initiative Versus Guilt. (Initiativ vs. Skyldfølelse)*

Det tredje stadie omhandler barnets evne til at gå og løbe, hvilket fordrer egoets sans for beherskelse (Ewen, 2014, s. 166). I dette stadie skal barnet interagere med andre og lege. Legen er vigtig i dette stadie, hvor planlægning af aktiviteter og leg med andre kan medvirke til, at barnet udvikler en sans for initiativ, og føler sig sikker i at tage beslutninger og lede andre (McLeod, 2018). Får barnet ikke lov til at lege på egen hånd, eller bliver kontrolleret og kritiseret af deres forældre i legen, kan barnet udvikle en fornemmelse for skyld. For meget skyld kan gøre barnet usikker på at interagere med andre. En sund balance mellem skyld og initiativ fører til egoegenskaben *formål* (Ibid.).

#### 4. *The Latency Stage: Industry Versus Inferiority. (Kompetence vs. Underlegenhed)*

Det fjerde stadie er karakteriseret ved, at barnet er yderst nysgerrigt, og at det har et stort ønske om at lære (Ewen, 2014, s. 166). Barnet starter i skole, og læreren bliver en vigtig del af barnets liv, da de lærer barnet specifikke færdigheder som at læse og regne (McLeod, 2018). Barnet begynder i denne fase at føle det nødvendigt at få anerkendelse ved at vise evnen til nogle kompetencer, som er værdsat i samfundet og udvikle en følelse af stolthed. Bliver barnet opmuntret og anerkendt for deres initiativ, udvikles en følelse af selvsikkerhed i at opnå mål. Støttes barnets initiativ ikke eller bliver begrænset, kan barnet føle sig underlegen og tvivle på egne evner. Succes i dette stadie vil give egoegenskaben *kompetence* (Ibid.).

#### 5. *Adolescence: Identity Versus Role Confusion (Identitet vs. Rolleforvirring)*

Med udviklingen af kompetence og starten på puberteten er barndommen så småt ved at være slut (Ewen, 2014, s. 166). Den essentielle krise i dette stadie er en identitetskrise, som enten fører til en sund følelse af identitet eller til identitetsforvirring/rolleforvirring (Ewen, 2014, s. 166). Identitetsforvirring er en smertefuld tilstand, som fordrer følelsen af indre fragmentering og en følelse af ikke at vide, i hvilken retning sit liv går (Ibid., s. 167). De potentielle farer ved pubertetsalderen inkluderer ikke kun identitetsforvirring, men også faren for at adaptere en identitet som er negativ (Ibid., s. 168). Hvis foregående kriser ikke er blevet løst succesfuldt, kan det være umuligt at opnå en overvejende positiv eller negativ identitet. Dette kan resultere i, at et individ forkaster de krav som voksenlivet stiller, og i stedet forlænger det femte stadie udover normen (Ibid.). Bliver dette stadie gennemført succesfuldt, resulterer det i en solid identitet og egoegenskaben *troskab* (Ibid.).

#### 6. *Young Adulthood: Intimacy Versus Isolation (Intimitet vs. Isolation)*

Det sjette stadie omhandler starten på voksenlivet, og indeholder ansvar såsom arbejde og ægteskab (Ibid.). I sjette stadie skal man sætte sin identitet på spil for at opnå tætte forhold til andre mennesker (Ibid.). Er den unge voksnes identitet skrøbelig, kan isolation og selvoptagethed virke mere tiltalende end tæt kontakt med andre. I modsætning til det kan en sund identitet blive sammensmeltet med en anden persons identitet, uden at man frygter at miste en vigtig del af sig selv. Sådant en form for intimitet er en essentiel del af tætte venskaber og et succesfuldt ægteskab. Ydermere involverer dette også en oprigtig bekymring for andres trivsel (Ibid.). Ifølge Erikson er det kun folk med en stabil

identitet, som kan indgå i et intimt personligt forhold. Egoegenskaben i dette stadie er *kærlighed* (Ibid., s. 169).

### 7. *Adulthood: Generativity Versus Stagnation. (Generativitet vs. Stagnation)*

Dette stadie omhandler generativitet, som referer til formering og at guide den næste generation (Ibid.). Folk oplever et behov for at skabe og opfostre noget, som vil være her efter deres død (McLeod, 2018). Faren i dette stadie er stagnation, som er en tilstand, hvor man opfører sig som om man er sit eget forkælede barn (Ewen, 2014, s. 169). Det at få et barn eller flere børn, er ikke et tegn på, at dette stadies krise er klaret. I stedet afspejles en succesfuld løst krise sig i egoegenskaben *omsorg*, som Erikson selv beskriver således: ” “the widening concern for what has been generated by love, necessity, or accident, [which] overcomes the ambivalence adhering to irreversible obligation” (Erikson, 1964, s. 131).

### 8. *Maturity: Ego Integrity Versus Despair. (Egointegritet vs. Fortvivlelse)*

Har en person succesfuldt løst kriserne i de foregående syv stadier, kan han opnå ego integritet. Ego integritet er en følelse af, at ens liv har været værdifuldt og meningsfuldt. Er de syv stadier ikke løst kan man føle fortvivlelse, som er frygten for at dø før man føler livet har været meningsfuldt (Ewen, 2014, s. 269). Ideelt set kan man opnået egointegriteten, hvilket medfører egoegenskaben *visdom* (Ibid.). ” People who are wise do not fear death, because they have made the most of life” (Ibid.).

## Hubert Hermans: Det dialogiske selv

På Baggrund af den russiske litteraturteoretiker og sprogfilosof Mikhail Mikhalovitj Bakhtin udviklede Herman sin teori omkring det ‘dialogiske selv’. Forbindelsen til litteraturen findes i, hvordan Bakhtin, på baggrund af den russiske forfatter Dostojevskij, udviklede begrebet ‘polyfoni’ (Hermans, 1996, s. 4-5). Bakhtin mente, at Dostoevsky havde skabt en ny form for kunst kaldet den polyfoniske novelle (Ibid.). Om den polyfoniske novelle, står der i Hermans “Opposites in a dialogical self: Constructs as characters” (1996) at: “The principal feature of the polyphonic novel is that it is composed of several independent and mutually opposing viewpoints embodied by characters involved in dialogical relationships” (Ibid., s. 6). Polyfoni er et musikalsk udtryk, som dækker over musikalsk flerstemmighed, hvor stemmerne indgår i harmonier, men også udvikles selvstændigt (Den danske ordbog). Bakhtin har overført udtrykket til litteraturens verden, hvor det dækker over en tekst,

hvor karaktererne i novellen indgår i et dialogisk forhold og skal ses som værende skabt af mere end en forfatter. Samtidig skal forfatteren ses, som værende alvidende placeret over sine karakterer, hvor han kan forstå dem fra et centralt synspunkt (Hermans, 1996, s. 5). Et andet vigtigt karakteristika er, at alle karaktererne i novellen ikke er underlagt forfatteren, men i stedet selv er forfatter eller herre over deres egen position. Det gør dem i stand til at være uenige eller ligefrem gøre oprør mod forfatterens intention (Ibid.).

Ud fra den tankegang udviklede Hermans teorien omkring et dialogisk selv. Inden den bliver uddybet, er det nødvendigt, først at beskrive Williams James begreber om et *selv*, et *jeg* og et *mig*. Kort fortalt mente James at sit *selv* består af et *jeg* og et *mig* (Hermans, 1994, s. 288). Sit *jeg* er et subjekt, som skal sørge for at organisere og forstå oplevelser (Ibid.). Derudover står sit *jeg* for, at *selvet* føler sig forskelligt fra andre personer samt for *selvets* identitet (Ibid.). Sit *mig* er alle de træk, som sit *selv* tillægger sig selv. ”How the self (as a knower) sees (knows, imagines, conceives, formulates) the self (as known)” (McAdams, 2001, s. 104). *Selvet* skal ses som både subjekt og objekt samtidigt. James delte begrebet *mig* op i tre underkategorier – tre forskellige typer *selv*: Et materielt, et socialt og et spirituelt *selv*. Det materielle *selv* er en persons krop og alt det personen ejer. Det sociale *selv* er de karakteristika, som gør individet genkendeligt for andre mennesker. Afslutningsvist er det spirituelle *selv* en indre konstruktion. Det betyder, at det indeholder diverse tilbøjeligheder, tanker, og moralske vurderinger, som findes hos et individ (Spaten 2014, 33). Efter denne gennemgang, kan fokus nu rettes mod Hermans teori om det dialogiske selv.

I sit kapitel ”Buber on Mysticism, May on Creativity, and the Dialogical Nature of Self” (1994), beskriver han det dialogiske selv som ” a dynamic multiplicity of relatively autonomous I-positions in an imaginal landscape” (Hermans, 1994, s. 290). Det betyder, at sit selv består af flere positioner som sit *jeg* kan indtage. Sit *jeg* kan flytte sig efter situation og tid, hvilket kan give de forskellige positioner en imaginær stemme, som skaber dialogiske relationer mellem de forskellige positioner (Ibid., s. 290-291). Stemmerne, som de forskellige positioner har, skal forstås på samme måde som karakterer i en polyfonisk novelle, hvor hver karakter har sin egen stemme, og kan bruge den til at deltage i en intersubjektiv udvekling af oplevelser, som gør dem i stand til at reflektere over deres *mig* (Ibid., s. 291). Derudover kan sit *jeg* også indtage en position i fremtiden. Det betyder, at sit *jeg* kan se tilbage på, hvordan et individ klarer sig lige nu og reflektere over, hvordan det går fra et langsigtet perspektiv. Det kan også tage en plads i fortiden og kigge frem for at se, hvordan det går i dag i forhold til tidligere (Ibid., s. 290).

En vigtig pointe i forhold til det dialogiske selv er, at positioner fra andre personer kan blive en del af sig selv (Hermans, 1996, s. 42). For at opnå en bedre forståelse for Hermans pointe, giver han et eksempel, hvor en mor skal beslutte om hendes søn må låne deres bil eller ej. På den ene side er moderen bekymret for sin søn, og vil gerne passe på ham. Hun er derfor i tvivl om, og smule bange for, at lade ham låne bilen alene. På den anden side sætter hun sig selv i sin søns sted, og tænker det kunne være glædeligt for ham at låne bilen, så han kan føle frihed, og tage hen hvor han vil. Moderen bevæger sig mellem de to positioner, og vakler mellem at være en den bekymrede moder og den frihedsskabende moder (Ibid.).

Ifølge Hermans bliver sønnens position, som moderen sætter sit *jeg* i forhold til, ikke blot ekstern, men en del af moderens eget *selv*. Det valg som moderen skal træffe, bliver en forhandling mellem to forskellige stemmer, som taler til hende fra hver sin position, hendes egen og hendes søns, og hun træffer en beslutning på baggrund af det (Ibid.). Eksemplet skal illustrere, hvordan det dialogiske selv spiller en rolle i hverdagssituationer. En anden vigtig pointe i forhold til Hermans teori er, at man kan give en anden person en stemme, og vælge at acceptere den eller ej. Med det menes, at moderen kunne vælge ikke at lade hendes søn påvirke hende, og ikke give ham en stemme. Ydermere kunne hun også vælge at ignorere den stemme hun har givet ham, og ikke tage hans ønsker med i forhandlingen omkring, hvorvidt han skal låne bilen eller ej.

## Lis Møller: Karakter

Lis Møller beskriver i kapitlet "Karakter" fra *Litteratur* (2013), hvordan det at engagere sig i fiktive karakterer er en stor og vigtig del af at læse fiktion (Møller, 2013, s. 45). Især inden for romanlitteratur er der uforglemmelige karakterer, som læserne kan identificere sig med og opbygge et forhold til. Karaktererne kan blive så vigtige for læserne, at de bliver mere interessante end medmennesker fra den virkelige verden. De kan endda blive så vigtige, at læsere selv skriver videre på en roman, efter dens afslutning, for at forlænge karakterens liv (Ibid.).

Selvom karakteren er vigtig for læseren, har det ikke altid været noget litteraturteorien og litteraturanalysen har beskæftiget sig med. Fra 1960'erne og frem til 1990'erne blev analysen af karakterer set som en form for tabu (Ibid., s. 46). I den periode opstod en mistæneliggørelse mod "subjektet", hvor den teoritunge del af litteraturvidenskaben problematiserede karakteren, og vendte blikket bort fra karakteranalyse. Man forkastede især tanken om at behandle karakteren som "rigtige" mennesker, da man så det som en naiv tankegang (Ibid.). Heldigvis skifter tiderne, og



karakteranalysen vendte tilbage. Den amerikanske litteraturforsker Adrian Vermeule mener ikke, at man kan vænne folk af med at behandle karakterer som virkelige mennesker. I stedet skal man stille spørgsmålet omkring, hvorfor læserne bekymrer sig om litterære karakterer? Spørgsmålet omhandler, hvorfor de er så vigtige for læseren følelsesmæssigt, når de kun eksisterer på det papir de er skrevet på? For at besvare det spørgsmål inddrager Vermeule kognitionsvidenskaben (Ibid., s. 46-47).

Kognitionsvidenskaben blev i løbet af 1980'erne og 1990'erne en del af litteraturvidenskaben grundet den kognitive metafor-teori, hvor man skelner mellem forskellige former for metaforer (Davidsen, 2015, s. 7). Derudover blev den også aktuel da: "Læsning af fiktive karakterer udfordrer og skærper vores helt nødvendige evne til *mind reading*" (Møller, 2013, s. 47). En undersøgelse lavet af Simon Baron-Cohen i *mindblindness* peger på, at vi mennesker læser fiktive karakterer på samme måde, som vi "læser" de mennesker vi omgås i den virkelige verden (Ibid.). Det betyder, at vi forsøger at vurdere, hvordan folk har det ved at kigge på deres fysiske ageren, fiktive som virkelige. Et eksempel er, at vi "læser" at et menneske er frustreret eller forundret, fordi personen får panderynken. Opsummerende har kognitionsvidenskaben legitimeret at betragte karakterer fra fiktion som "virkelige mennesker" teoretisk (Ibid.).

Lise Møller betoner dog, at der ikke er tale om virkelige mennesker, men at vi heller ikke som læsere udelukkende opfatter dem sådan. Hun mener, med afsæt i James Phelans tanker, at fiktive karakterer har tre forskellige, men sammenknyttede aspekter: Et mimetisk, et tematisk og et funktionelt (Ibid.). "Alle karakterer er på én gang mimetiske, tematiske og funktionelle – men forholdet mellem de tre er variabelt" (Ibid.). Det mimetiske aspekt dækker over, at en karakter kan ses som et rigtigt menneske, men i endnu højere grad som et muligt menneske. Det er det mimetiske aspekt, som er i spil når karakterer tillægges egenskaber og motivationer, når en læser forsøger at forstå og forklare karakteres handlinger, men også når man forholder sig empatisk til dem (Ibid.).

Det er også på dette niveau, vi tager stilling til, om karakterer er "troværdige" – om det er plausibelt, at en karakter med *de* egenskaber og *det* udgangspunkt kan handle på netop *den* måde i *den* situation. Som sagt er alle karakterer mimetiske – men de er det i varierende grad. (Ibid., s. 47-48).

For at forklare det tematiske aspekt, er det nødvendigt først at redegøre for E.M. Forsters skelnen mellem runde og flade karakterer fra *Aspects of the Novel* (1927). En rund karakter beskrives som en der kan overraske på en overbevisende måde (Ibid., s. 48). En flad karakter er en som ikke er i stand til at overraske på en overbevisende måde og, som er skabt på baggrund af en enkelt egenskab (Ibid.).

Sagt på en anden måde er det essentielle ved de flade karakterer tematisk mere end det er mimetisk (Ibid.). Det sidste aspekt er det funktionelle. Det funktionelle aspekt dækker over de karakterer, hvis eneste funktion er at drive plottet frem. Derfor ses det funktionelle aspekt ofte ved bipersoner, som har til formål at lave en handling, der driver handlingen frem. Som nævnt tidligere, findes alle tre aspekter i alle karakterer i højere eller lavere grad (Ibid.).

### Jon Helt Haarder: Forfatter

Betydningen af forfatterens eget liv i en analyse af et værk, er der delte meninger om, og ser man gennem de sidste 200 år, er der forskellige bud på, hvordan litteraturforskningen skal forholde sig til det. I 1800-tallet var forfatteren det som kritik og forskning af litteratur handlede om (Haarder, 2013, s. 157). Den biografiske litteraturforskning blev udviklet af en naturvidenskabelig menneskeopfattelse, som mente at et værk er et produkt af arv og miljø. Sagt på en anden måde kan et værk læses som et menneskeligt dokument, der kan kaste lys over den person, som har skrevet det (Antologien). En central person for denne position var den franske litteraturkritiker Charles-Augustin Sainte-Beuve, som mente, at man igennem litterære værker kunne opnå viden om et andet menneske på samme måde som ved samtalen, breve mm. (Haarder, 2013, s. 157). Den franske forfatter Marcel Proust, som fra 1913-1927 udgav *På sporet af den tabte tid*, ville gøre op med den forestilling.

Prousts kritik af Sainte-Beuve gik på, at han ikke formåede at adskille forfatteren, som ham man kunne møde personligt, og den stemme som der taler i litteraturen (Ibid.). "Litteraturvidenskaben handler ikke om den empiriske forfatter, men om den eller det, der taler i teksten" (Ibid.). Mange af historiens teoretiske positioner er enige med Proust, men danner ikke fællesfront på spørgsmålet omkring, hvad dette andet er, som taler i litteraturen (Ibid.). Opgøret mod biografismen affødte forskellige anti-forfatter-teorier. Nykritikken er et eksempel på en litterær metode, hvis hovedopgave var at adskille litteraturlæsning fra forfatteren, og i stedet kun fokusere på de ord, der står på siderne (Ibid., s. 158). Andre eksempler på anti-forfatter-teorier er Monroe Beardsley og W.K. Wimsatt, med deres essay "The Intentional Fallacy" (1946) samt danske Villy Sørensen med sit essay "Æstetik og etisk kritik" fra *Digtere og dæmoner*" (1959). På trods af forskellige teorier og metoder der ikke anser forfatteren for at have betydning for indholdet, og til trods for at hovestrømmen af moderne litteraturteori ikke tillægger forfatteren nogen særlig værdig, vender forfatteren hele tiden tilbage til litteraturforskningen (Ibid., s. 158-159).

En af grundende til, at forfatteren hele tiden vender tilbage til litteraturforskningen, er ifølge Haarder, at litteratur i højere eller lavere grad er kommunikation. Kommunikation set som en samtale,

hvor afsenderen er nærværende i modsætning til, hvad der er tilfældet på skrift. Dermed bliver kontekst, gestik og modtagerens information om afsenderen relevant for, hvordan man skal afkode den meddelelse, som er i spil (Ibid., s. 159). Sagt med andre ord kan man behandle litteratur som en form for kommunikation, hvor info om afsender er et redskab til at afkode den meddelelse, som forfatter formidler til modtager. En central figur i narratologien, og fader til paratekst begrebet, Gérard Genette beskriver hvordan, at det kan ændre en læsning af et værk, hvis læseren har information om forfatteren på forhånd (Ibid.). Eksempler på dette kan være forfatterens alder, religion, køn og seksualitet (Genette, 1997, s. 100). Haarder uddyber og skriver:

for mig at se må denne uundgåelighed – selv kalder jeg den biografisk irreversibilitet – være forankret i det forhold, at vi (både som art og individer) lærer at kommunikere mundtligt, kropsligt, gestisk, før vi lærer skriften at kende, og i den form for kommunikation er viden om afsenderen vigtig, måske livsvigtig (Haarder, 2013, s. 159).

Forfatteren skaber en æstetisk kommunikation i en bestemt historisk kontekst. Skal man fortolke et værk, skal man have blik for den som ytrer sig i værket samt den historiske kontekst, og se det som en mulighed for yderligere forståelse (Ibid., s. 160). Nægtes denne mulighed, ville man benægte potentielt vigtige dele af et værk. Haarder eksemplificerer dette ved at spørge: ”Til hvem skal man ellers knytte ansvaret, hvis for eksempel en tekst propagerer for folkemord eller incest?” (Ibid., s. 160)

## Rita Felski: Litteraturens brugsværdi

### **Genkendelse:**

Felskis første kategori har som fokus at se på litteraturens evne til at vække genkendelse og på baggrund af det også anerkendelse. Læseren føler sig henvendt til af teksten, og kan finde spor af sig selv i de sider som læses. Uanset om læserne leder efter det eller finder det tilfældigt, ændres deres perspektiv. Når læseren genkender noget, er det som at vide noget igen. Læseren gør noget ugenkendeligt genkendeligt ved at sætte det i forhold til ting de allerede ved (Felski, 2011, s. 23). Genkendelse er ikke blot at repetere noget allerede kendt, men også at gøre noget nyt genkendeligt ved at forme en allerede opnået viden. Felski beskriver hvordan: ”In a mobile interplay of exteriority

and interiority, something that exists outside of me inspires a revised or altered sense of who I am” (Ibid., s. 24).

Set fra et psykologisk perspektiv, som dette speciale har som sit omdrejningspunkt, er det ifølge Felski ikke overraskende, at de litterære værker er impliceret i historien om selvet, som er nævnt i afsnittet omkring Hermans teori om det dialogiske selv. En af de meste brugte plots i romaner er hovedpersonen, som skal ud på en rejse og finde sig selv, imens han skal finde ud af hvordan hans liv skal leves. Ifølge Charles Taylor og Anthony Giddens viser det nutidens individualitet, hvor man fri for traditioner og sociale hierarkier selv kan være med til at bestemme, hvordan livet skal leves. Individualiteten bliver et selvrefleksivt projekt, hvor litteraturen kan spille en vigtig rolle, når man skal finde ud af, hvilken person man vil være. Når litteraturen viser karakterer, som er i gang med en introspektion og selvransagelse, kan det opmuntre læsere til selv at kigge indad, og reflektere over deres selv.

For vende tilbage til genkendelsen, viser Felski ved mistankens hermeneutik, at genkendelse faktisk er misgenkendelse (Ibid, s. 27-28). Hun beskriver også, hvordan det er vigtigt at skelne mellem genkendelse på den ene side som en kognitiv proces eller et øjeblik hvor man får viden, og anerkendelse på den anden side, hvor genkendelse ses som et forlangende for accept, værdighed og inklusion. I forhold til litteratur og genkendelse samt anerkendelse, vækker litteraturen disse ved en strukturel justering, moralsk troskab samt en følelsesmæssig empati for karakterer. Der skelnes ydermere mellem to forskellige former for genkendelse. På den ene side står selv-intensivering, hvor man genkender noget af sig selv ved en gengivelse af noget man kender. På den anden side står selv-udtrækning, hvor man kan genkende dele af sig selv i noget som er fremmed for læseren.

### **Fortryllelse:**

Felskis anden kategori fortryllelse har som fokus at se på litteraturens evne til at fortrylle læseren. Det bliver karakteriseret som en tilstand af intens involvering og en følelse af at være så opslugt af et æstetisk objekt, at alt andet forsvinder. Den analytiske del af læsernes hjerner bliver sekundær, og man bliver, i stedet for at analysere en tekst kritisk, draget ind i dens verden. Der er i denne tilstand, ifølge Felski, ikke længere en klar opdeling af tekst og læser, og man kan opleve selv-forglemmelse. Man kan føle sig trukket tilbage fra hverdagen, og får et rum til at glemme omgivelser og sin fortid. Læseren er med andre ord kun tilstede i tekstens nu (Ibid., s. 55).

Fortryllelsen har haft svære vilkår i litteraturkritikken, da den kan associeres med flygtighed. ”There are countless difficulties tied up with enchantment. The word implies there is something

elusive about aesthetic experience, an ineffable and enigmatic quality that resists rational analysis” (Ibid., s. 56). Begrebet bliver i denne kritik forbundet med noget anti-intellektuelt, som nedprioriterer den analytiske del. Fortryllelse er også blevet associeret med det mystiske, som har nogle anti-sekulære konnotationer (Ibid., s. 57). Overordnet bliver den kritiseret for, at fortryllelse nægter læserne adgang til at sætte en tekst ind i den rette kontekst samt analysere og vurdere den, da de bliver fanget i teksten.

Felski mener i modsætning til det, at fortryllelsen er valid, og at man kan blive fortryllet både af tekstens ord, men også af dens stil (Ibid., s. 63). Selvom det er stilen, som kan fortrylle, er det ikke kun forbeholdt for finlitteraturen. Effekten eller kvaliteten af den fortryllelse som læseren oplever i et finkulturelt værk, kan ikke adskilles fra den som populærlitteratur skaber (Ibid., s. 67). Fortryllelsen findes i mange henseender, og er ikke kun relevant i forhold til litteratur, men også andre kunstformer. Selvom fortryllelsen, ifølge Felski, ikke har fået den plads i litteraturteori som den fortjener, kan den være med til at kaste lys over ting, som ellers ikke ville blive noteret (Ibid., s. 76).

### **Viden:**

Felskis tredje begreb omhandler viden om den omverden som litteraturen formidler. Selvom litteraturteoretikere, ifølge Felski, har tvivlet på hvad tekster repræsenterer, mener hun ikke man kan benægte, at værker giver viden om den samtidig de er skrevet i.

Til at beskrive viden anvender Felski i *Uses of Literature* (2011) begreberne mimesis og repræsentation (Ibid., s. 77).

Felski fokuserer på tre forskellige mimetiske redskaber: intersubjektivitet, bugtaleri og det sproglige *stilleben*. Denne opgave vil ikke anvende bugtaleri, og det vil derfor ikke blive forklaret. Intersubjektiviteten har fokus på litteraturens måde at præsentere det sociale liv fra et fænomenologisk indre perspektiv. Selvom historiske tekster og fiktive tekster begge kan indeholde viden, adskiller romanen sig ved dens evne til at læse tanker. Romaner og noveller kan give et særligt indblik i folks måder at tænke på, som ikke findes i den virkelige verden (Ibid., s. 89). Felski låner begrebet dyb intersubjektivitet fra George Butte, som beskriver et indblik i specifikke samfund indefra. Gennem litteraturen, og det fænomenologiske samt epistemologiske indblik, kan læseren få indblik i, hvordan det føles at være en del af et bestemt samfund (Ibid., s. 92). Litteratur kan give en gengivelse af, hvordan forskellige verdener skaber forskellige menneskers selv, men også hvordan deres selv interagerer i en verden, som er skabt af andre (Ibid., s. 91). På baggrund af det kan læsere

føle, at de kender de fiktive karakterer bedre end folk fra den virkelige verden. Ifølge Felski er det ikke naivt, men en helt korrekt opfattelse grundet simulationer af intersubjektivitet, som giver læseren indblik i deres fulde sanser og tanker (Ibid., s. 93).

Litteraturens stilleben er litteraturens måde at opstille en repræsentation af ting i brug for at give viden. Spørgsmålene bag redskabet er, hvad litteratur kan lære os omkring den sociale brug og resonans omkring ting? Samt hvordan værker nyorienterer læseren mod den materielle verden? Redskabet kan avendes til at se, hvad ting indskrevet i litteratur kan give os af viden om den tid og kontekst, som de skrives ind i. Ydermere kan det fortælle om, hvad tingene kan fortælle om de personer som bruger dem.

### **Chok:**

Felskis fjerde og sidste begreb er chok, som fokuserer på litteraturens evne til at chokere læseren. Chokæstetik har forbindelser til avantgarden, og dens måde at se på kunst som noget potentielt revolutionært (Ibid. s. 128). Felski mener dog, at denne forbindelse ikke har sin fulde berettigelse, da kunst også kan være chokerende uden en agenda om at revolutionere et samfund (Ibid., s. 109). Chokket skal ses som modsætningen til den lykkelige følelse, som associeres med fortryllelsen. I modsætning til at blive fortryllet ind i en anden verden, føler læseren ved chokket sig overfaldet og under angreb. "Shock invades consciousness and breaches the reader's or viewer's defense. Smashing into the psyche like a blunt instrument, it can wreck havoc on our usual ways of ordering and understanding the world" (Ibid., s. 113). Selvom chokkets effekt hurtigt kan foretage sig, kan efterchokket give genlyd i psyken efterfølgende.

### **Analyse**

Ifølge psykiater Carl Gustav Jung er der stor forskel på, hvilken tilgang psykologer har til et litterært værk sammenlignet med en litteraturanalytiker. Elementer som kan være vigtige og værdifulde for psykologen, kan være ligegyldige for litteraturanalytikeren (Jung, 1971, s. 67). Jung mente at litterære produkter, som er skrevet uden en psykologisk agenda, er mest interessante for psykologen i modsætning til psykologiske thrillers.

The so-called “psychological novel” is by no means as rewarding for the psychologist as the literary-minded suppose. Considered as a self-contained whole, such a novel explains itself. It has done its own work of psychological interpretation, and the psychologist can at most criticize or enlarge upon this (Ibid.).

Overordnet er det romaner, som ikke er skrevet med en psykologisk vinkel for øje, der giver psykologien de bedste vilkår for at kaste et andet lys på en analyse. Det er det på baggrund af, at forfatteren af disse ikke viser sin karakterer i et psykologisk lys, hvilket giver plads til analyse og fortolkning i en psykologisk læsning (Ibid., s. 68). En fortælling, som umiddelbart er blottet for psykologisk intention, er det som er mest interessant for psykologer, da de er skabt uden psykologiske antagelser. Desto mindre bevidst forfatteren er omkring de antagelser, desto mere kan de psykologiske iagttagelser vise sig i sin reneste form for den bevidste læser (Ibid.). I den psykologiske thriller forsøger forfatteren selv at psykologisere sit materiale, men i stedet for at belyse de psykologiske overvejsler lykkedes han, ifølge Jung, kun med at sløre de psykologiske overvejsler som ligger til baggrund for thrilleren (Ibid.). Det er fra disse bøger, at den almene læser får indblik i psykologien, hvorimod det er i romaner, som ikke er skrevet med udgangspunkt i psykologien, at den psykologiske læsning kan tillægge tingene en dybere mening (Ibid.).

Følgende afsnit vil søge at anvende en psykologisk læsning på fire noveller af henholdsvis H.C. Andersen, J.P. Jacobsen, H.C. Branner og Karen Blixen, hvor kun novellen af H.C. Branner umiddelbart synes at være skrevet ud fra psykologiske overvejsler.

### H.C. Andersen: *Skyggen* (1847)

H.C. Andersens eventyr *Skyggen* er skrevet i år 1847, og blev udgivet som en del af *Nye Eventyr. Andet Bind. Første samling*. Det er historien om den lærde mand, og de omkostninger han har i forsøget på at realisere en drømt idealitet (Møller, 1991). Det er også historien om bruddet med sin egen skygge og, hvad det betyder for den videre færd samt en historie om kampen mellem det gode og det onde. Historien handler i korte træk om den lærde mand, som på en tur til syden mister sin skygge. Mange år senere opsøger mandens skygge ham igen i menneskelig skikkelse i hans hjem, og snyder manden til at agere skygge for ham. Slutteligt ender skyggen med at gifte sig med en prinsesse, mens den lærde mand bliver smidt i fængsel og likvideret.

Eventyret er skrevet i år 1847, og skrives ind i den historiske periode Romantikken, som strækker sig fra 1800-1870. Romantikken placerer sig efter Oplysningstiden og før Det Moderne Gennembrud, og bryder med Oplysningstiden, hvor fornuften var i højsædet, og alt blev kategoriseret (Ind i dansk). Novellen skrives samtidig ind i den litterære strømning Romantismen. Romantismen er karakteriseret ved at kunne provokere, og har ofte fokus på selvrefleksion og selvbevidsthed. Andre vigtige fokuspunkter er erotik, lidenskab og troen på at der i alle gode menneskers hjerter, findes både godhed og ondskab. Romantismen er også præget af dualisme, dobbeltgængermotivet samt de skjulte ting i mennesket som lyst og begær, der vil blive præsenteret i denne analyse. Inden de enkelte elementer bliver analyseret, vil en række overordnede pointer blive præsenteret kort, for at give et bredere overblik over eventyret.

Eventyret følger en omvendt kontraktmodel, da hovedpersonen og historien starter i syden på en rejse langt fra hans hjem i nord, og slutter i syden langt fra hjemmet. Der opstår et kontraktbrud, da skyggen forlader sin ejermand, for at opsøge poesien i huset overfor ”da havde de tydeligt kunnet se, at skyggen gik ind af den halvåbne altandør hos genboen” (Bilag A. l. 55-56). Det er i dette citat, at skyggen bliver sin egen herre, og starter sit liv i syden. Skyggen og den lærde mands kontraktmodeller kan ses som værende direkte modsætninger, og de starter en dannelsesrejse sammen, da de tager tilbage til syden. Det er på denne tur, at rollefordelingen begynder at skifte ”Og så rejste de; skyggen var da herre og herren var da skygge” (Bilag A. l. 226). En tolkning af eventyret er at se skyggen som et symbol på følelse og den lærde mand som et symbol på fornuft, og tager man den tilgang til eventyret, er det her, hvor der for alvor sker en følelsesmæssig splittelse mellem de to. Der kan argumenteres for, at denne læsning er for enkel. En sådan analyse bliver for snæver, da der ikke er en polaritet mellem det gode hos den lærde og det onde i skyggen. Den ene er forbundet med den anden, da der i alle mennesker findes både godhed og ondskab.

Modsat andre eventyr udspiller *Skyggen* sig over mange år ”og der gik dage og der gik år; der gik mange år” (Bilag A. l. 78). Eventyret er ydermere karakteriseret ved fortælle teknikken, som er panoramisk samtidig med, at den indeholder dialog. Eventyret adskiller sig også fra andre eventyr ved, at det i sidste ende er det onde, set ved skyggen, som står tilbage på et højere socialt niveau end det, den lærde mand kunne komme op på. For at komme mere i dybden, vil næste afsnit uddybe hvilke typer af karakterer, der optræder i eventyret.

## **Den lærde mand og skyggen**



For at kunne undersøge, om der er en sammenhæng mellem typer af karakterer, og måden hvorpå man kan anvende en psykologisk læsning af dem, vil følgende afsnit søge at determinere typer af karakterer i *skyggen*.

Karaktererne eller karakteren i eventyret som læseren følger, er Skyggen og den lærde mand. De to kan ses som værende den samme person, hvilket i høj grad præger denne analyse. Selvom de er den samme person skal de, af læseren, opfattes som havende hver sin individuelle stemme. Skal læserne se de to, som en del af samme person, men med hver deres individuelle stemme, skal de bruge indbildningskraften. Læserne skal tro på, at skyggen forlader manden, tager manden med på en rejse, og at han får prinsessen til at forelske sig i ham, selvom intet af det er muligt for en skygge. Alligevel kan læserne tro på det, eller i hvert fald forestille sig det, i den verden eventyret skaber. Skyggens stemme bliver selvstændig, også selvom vi ser skyggen som en del af manden. Læseren kan forestille sig at skyggen og den lærde mand, med de egenskaber de besidder hver især, kan handle på den måde de gør, i de situationer som de kommer i. Kan læseren forestille sig det, bliver karaktererne set, som værende mere mimetisk. Læseren tillægger begge karakterer menneskelige egenskaber, og behandler, især i denne analyse, begge personer som ”rigtige” mennesker. Karaktererne er i høj grad mimetiske, men rummer også tematiske aspekter. Det afspejles i deres evne til at overraske læseren på en troværdig måde. Læseren overraskes, da skyggen vender tilbage, hvilket gøres troværdigt grundet indbildningskraften. Ligeledes overraskes læseren på troværdig vis, da skyggen til sidst får dræbt den lærde mand og overtager hans plads. Ydermere kan det tematiske aspekt, også afspejles i muligheden for at se den lærde mand og skyggen, som repræsentanter for henholdsvis det gode og det onde.

For at blive klogere på hvem skyggen og den lærde mand er, og hvorfor de agerer som de gør, vil næste afsnit tage udgangspunkt i forfatteren, for at undersøge om en biografisk læsning kan hjælpe med at forstå karaktererne.

### **Selvbiografiske træk i *Skyggen***

I teoriafsnittet om forfatteren er der blevet redegjort for flere forskellige måder at læse en tekst på. En af disse metoder er den biografiske læsning, hvor man læser forfatteren ind i teksten. Sådant en læsning kan være oplysende i et eventyr som *Skyggen*.

Et af de biografiske elementer som ofte optræder i analyser af *Skyggen*, er sammenligningen mellem H.C. Andersen og den lærde mand. De er begge forfattere, og de skriver begge om det gode og det skønne. Ser man Andersen og den lærde mand som sammenlignelige, kan det være grunden

til, at Andersen har valgt en personbunden fortæller, med adgang til den lærde mands tanker ”Og det ærgrede ham, men ikke så meget fordi at skyggen var borte, men fordi han vidste, at der var en historie til om en mand uden skygge” (Bilag A. l. 62-63).

Et andet biografisk træk er ligheden mellem den dialog, som føres i eventyret mellem skyggen og den lærde mand, om hvorvidt de skal kalde hinanden ’du’, samt en brevudveksling fra det virkelige liv mellem H.C. Andersen og sin ven Edvard Collin. I eventyret siger skyggen:

Da vi nu således er blevet rejsekammerater, som vi er det og vi tillige er vokset op fra barndommen sammen, skal vi så ikke drikke dus, det er dog mere fortroligt!" "De siger noget!" sagde skyggen, som jo nu var den egentlige herre. "Det er meget ligefremt og velment sagt, jeg vil være lige så velmenende og ligefrem. De, som en lærd mand, ved vistnok hvor underlig naturen er. Somme mennesker kan ikke tåle at røre ved gråt papir, så får de ondt; andre går det gennem alle lemmer, når man lader et søm gnide mod en glastrude; jeg har ligesådan en følelse ved at høre Dem sige du til mig (Bilag. l. 229-237)

Den lærde mand vil gerne føle, at han er kommet så tæt på skyggen, at de kan kalde hinanden ’du’, og dermed blive dus. Skyggen er ikke enig, og afslår dette forslag. Noget lignende sker i en brevudveksling mellem Andersen og Colling. Andersen skriver:

Jeg har ogsaa en Bøn til, De vil maaskee lee, men vil De engang ret glæde mig, ret give mig et Beviis paa Deres Agtelse – naar jeg fortjener den – saa – ja De maa ikke blive vred! – Siig Du til mig (H.C. Andersen, 1831).

Collin svarer efterfølgende H.C. Andersen i et brev, som har nogle sproglige træk og vendinger tilfælles med skyggens afvisning. Collins skriver:

Der ere mange Ubetydeligheder, som Mennesker have, jeg troer, en medfødt Afskye for; jeg har kjendt et Fruentimmer, der havde en saadan Afskye for graat Papiir, at hun fik Ondt, naar hun saae det; hvorledes skal man forklare det. – Naar jeg derimod længe har kjendt et Menneske, som jeg agter og holder af, og han tilbyder mig at sige:

»Du«, da fremkommer denne ubehagelige uforklarlige Følelse hos mig (Collin, 1831).

Collin ender med at afslå Andersens forespørgsel, men det er ikke det eneste fællesstræk, som findes i brevet. Det er slående, at både skyggen og Collin snakker om folk, som ikke kan afsky gråt papir og at de begge føler ubehag, ved at blive tiltalt med du. Det fremgår af senere breve, at Andersen krænger sit hjerte ud til Collins, som ikke gengælder de samme følelser. Temaer som novellen er skrevet på baggrund af, kan være ugengældt kærlighed og en overgang fra bekendte til elskere.

Fra et psykologisk perspektiv er det interessant at lave en biografisk læsning af *Skyggen*, da man her kan læse ud fra den opfattelse, at Andersen har skrevet sine egne tanker og sindstilstand ind i eventyret. Det betyder, at man kan analysere på, hvordan han har følt bekendtskabet med Collin, og hvordan det har påvirket ham. Følger man Brinkmanns udtalelse om, at forfattere er nogle af de bedste til at beskrive menneskets psyke og sind, får man her et rigt indblik i Andersens eget sind, og hvordan han har følt skyggesiden overtage sindet. Næste afsnit vil omhandle Felskis begreb om genkendelse, for at belyse om Andersens indblik i sin egen psyke, har kunnet hjælpe ham med at hjælpe sig selv. Afslutningsvist vil Felskis begreb om viden blive inddraget for at undersøge, hvilken viden eventyret kan give læseren om datidens psyke.

## Genkendelse, viden og selvhjælp

Læser man eventyret med tanke på Rita Felskis teori omkring genkendelse og viden, er det interessant at undersøge, om den genkendelse som finder sted i *Skyggen*, kan hjælpe læseren, med at hjælpe sig selv. Genkendelsen kan finde sted ved skyggen og det den symboliserer, som den materialistiske og amoralske del af personligheden, der forsøger at overtage styringen. Kan læseren genkende en skyggeside fra sit eget liv, som er ved at overtage personligheden, findes der her en anerkendelse af, at der er noget galt. Ifølge Felski kan genkendelsen inspirere folk til at ændre deres sans for, hvem de er. Endvidere kan genkendelse vise læseren, at han eller hun ikke er alene.

Brinkmann beskriver i sin bog *Stå fast* (2014), at man skal læse skønlitteratur i stedet for selvhjælpsbøger, fordi skønlitteraturen kan vise mennesker med et selv, som er ude af balance og uden moral (Brinkmann, 2014, s. 100). Skyggen repræsenterer et selv, som er uden moral, og som ikke er i balance i forhold til frygten for at blive genkendt som en skygge og ikke et menneske. Det kan vise læseren, at de ikke er de eneste med et selv ude af balance. I litteraturen kan læseren reflektere over den fiktive genkendelige person, og bruge litteraturen som eksperimentarium, hvor mulige scenarier kan afprøves uden omkostninger, modsat i den virkelige verden. Læseren kan

forhåbentlig på den måde, hjælpe sig selv, ved at hjælpe sit *selv*. Sagt på en anden måde, kan genkendelsen i skønlitteraturen, ifølge Brinkmann, være en større hjælp til sig selv end selvhjælpsbogen.

Et andet aspekt af Felskis teori, som i denne analyse vil bringes i spil, er hendes teori omkring viden. Det interessante er om eventyret kan give os viden om datidens tanker og sind. Eventyret skaber et psykologisk rum, hvor viden om menneskets psyke kan vise sig. Læseren får her en ide om, hvad der foregår i den lærde mands sind. Interessant ved eventyret er, at der gives et indblik i den lærde mands psyke fra tre forskellige vinkler; fra digteren, den lærde og skyggens synspunkt. De tre positioner bliver interessante, da de viser tre typer af mennesker, tre forskellige måder at opføre sig på og tre forskellige måder at forstå omverdenen på. De kan ses som værende tre forskellige typer af mennesker, eller menneskesind, som Andersen har observeret i datiden. Der er digteren, som ønsker at skrive om det troværdige og yndige: "jeg skriver om det sande og det gode og det skønne, men ingen bryder sig om at høre sligt, jeg er ganske fortvivlet, for jeg tager mig det så nær!" (Bilag A. l. 197-198). Der er skyggen, som ønsker magt og materielle goder: "her var, signeter, guldhalskæde og diamantringe; jo, skyggen var overordentlig godt klædt på, og det var just det, som gjorde at den var ganske et menneske" (Bilag A. l. 125-127). Der er også den lærde mand, som ønsker at finde det ideelle: "Hvorledes så der ud i de inderste sale?" spurgte den lærde mand. "Var der som i den friske skov? Var der som i en hellig kirke? Var salene som den stjerneklare himmel, når man står på de høje bjerge?" (Bilag A. l. 159-160).

Digteren som skriver om ting, ingen gider at læse, er et tegn på, at man har rykket sig i forhold til, hvad man i samfundet læste om på det tidspunkt. Der er skyggen, som viser menneskets trang til at være pænt påklædt og have materielle goder. Yderligere er der idealisten, som i natur-romantiske vendinger beskriver og søger det, han aldrig kommer til at opleve.

Vender man tilbage til at se de tre positioner, som en del af samme person, kan man fra Andersens synspunkt se, at digterens psyke ikke passede til det samfund han levede i, og han må have skyggen frem, for at gøre de ting der forventes af ham i samfundet. Hans materielle behov må dækkes af skyggen, for som Andersen skriver: "det var just det, som gjorde at den var ganske et menneske" (bilag A. l. 127). Med den viden som man får om datidens psyke, og den psyke som præsenteres gennem den lærde mand og skyggen, vil næste afsnit søge at undersøge en psykoanalytisk tilgang til novellen, for at udforske det psykologiske rum, som novellen åbner.

## Dobbeltgængermotiv og splittelse

I eventyret bliver der præsenteret et dobbeltgængermotiv, som spiller en vigtig rolle i eventyret. Dobbeltgængermotivet kan ses som skyggen værende den lærde mands alter ego, der vender tilbage og ryster mandens sind. I sådan en analyse vil man sige, at alter-egoet overtager den lærde mand, og fordærver hans psyke, så han til sidst ikke har andre muligheder end at agere som skygge. Ser man de to som en splittelse af personligheden, hvor det gode står overfor det onde, nærmere betegnet det materialistiske overfor det humanistiske, bliver det en kamp mellem den gode identitet og den skrøbelige identitet. I forhold til identitet, er der skrevet analyser af *Skyggen*, som med en freudiansk læsning, beskriver skyggen som værende id'et og den lærde mand som værende super-egoet.

Id'et blev af Freud beskrevet som: "the dark, inaccessible part of our personality ... a chaos, a cauldron full of seething excitations" (Freud, 1933/1965b, p. 73).

Ydermere bliver der til id'et knyttet karakteristika, såsom at det er drevet af lyst, er irrationelt, amoralsk og uden sans for tid og logik (Ewen, 2014, s. 24). I eventyret får vi ikke adgang til skyggens tanker direkte, men vi kan konkludere, at den er drevet af lyst.

"Jeg har oplevet det grueligste, der kan opleves!" sagde skyggen, "tænk dig – ja, sådan en stakkels skyggehjerne kan ikke holde meget ud! – Tænk dig, min skygge er blevet gal, han tror at han er mennesket og at jeg – tænk dig bare, – at jeg er hans skygge!" (Bilag A. 1. 327-329)

I citatet ses det, hvordan lysten til at bevare sin hemmelighed, og forblive et rigtigt menneske, overgår empatien for hans tidligere ejer. Citatet viser også, at han er amoralsk, men viser samtidig, at han er mere kalkulerende og mindre irrationel end id'et bliver beskrevet som. Overfor skyggen står den lærde mand, som superegoet. Den moralske vogter, som skal forsøge at holde skyggen i skak, men som til sidst må give op, og lade skyggen overtage.

Vigtigt i en sammenligning af skyggen og id'et er, at id'et skal ses som den mørke del af vores personlighed, af sydende begær, som kan overtage en person og skubbe den moralske del af personligheden i baggrunden, ligesom det ses ved skyggen. En vigtig pointe er, at den lærde mand og skyggen er vigtige dele af hinanden. I teoriafsnittet om Freud bliver det beskrevet, hvordan mennesket har brug for begge aspekter af personligheden, da de er afhængige af hinanden. Følger man en freudiansk læsning, vil skyggen ikke opnå et godt liv, uden den lærde mand.

Et andet syn på eventyret er, at skyggen skal ses som værende det undertrykkede, der kommer op til overfladen. For at anvende et freudiansk begreb, er skyggen "unheimlich" (bliver her brugt som, uhyggelig). Skyggen bliver uhyggelig, fordi den fremstår som noget ubevidst, den lærde mand ikke er i stand til at holde nede længere.

Hans Henrik Møller beskriver i kapitlet "Fortolkning" fra *Andersen og Verden* (1993), hvordan unheimlich kan associeres med: "En anden virkelighed hvor drømmen om det Gode, Sande og Skønne viser sig i sin perversion, hvor drømmen i hænderne på skyggen er blevet et middel til afpresning af andre" (Møller, 1993, s. 303-310). Den afpresning som finder sted i teksten, kan ses som det skønne og det drømmende, der bliver gjort til et middel for afpresning. Tanken om det smukke, bliver i eventyret gjort til en kamp mellem den materialistiske skygge og den humanistiske lærde mand, hvor skyggen hele tiden avancerer i tilværelsen, indtil den har drevet sig selv til vanvid.

Jeg så det allerutænkeligste hos konerne, hos mændene, hos forældrene og hos de søde mageløse børn; –[..]. De blev så bange for mig! og de holdt så overordentlig af mig. Professorerne gjorde mig til professor, skrædderne gav mig ny klæder, jeg er godt forsynet; møntmesteren slog mønt for mig, og konerne sagde, jeg var så køn! (Bilag A. 1. 182-188)

Skyggen kommer højere og højere op i det sociale hierarki, indtil han bliver så forblindet af sin egen succes, at han går så langt for ikke at miste den, at han slår en del af sin personlighed ihjel. Hvorfor skyggen går så langt, og hvordan skyggen og mandens forhold er til hinanden, vil blive forsøgt belyst i følgende afsnit om Hermans teori om det dialogiske selv.

### **Dialogiske relationer og kommunikation**

Ifølge Hermans teori kan sit *selv* være dialogisk, og sit *jeg* kan indtage flere forskellige positioner, som hver har deres egen individuelle stemme. Spørgsmålet bliver da, hvad denne teori kan bruges til i en analyse? I *Skyggen* er det oplagt at se den lærde mand og skyggen som to forskellige positioner, der begge er forbundet til den samme person. Man kan undersøge, i hvilket omfang det dialogiske selv er i stand til at samle informationer fra begge positioner, for derefter at reflektere over sit *mig*.

I eventyret er det tydeligt, at den lærde mand i høj grad giver den anden position en stemme. "Vær ganske rolig!" sagde den lærde mand, "jeg skal ikke sige nogen hvem du egentlig er! her er min hånd! jeg lover det og en mand et ord!" "Et ord en skygge!" sagde skyggen, og således måtte den jo tale"

(Bilag A. 1. 118-121). Den lærde mand giver skyggen lov til at tale, og giver ham en stemme, som han samtidig accepterer. Han lytter til, hvad skyggen fortæller og er dermed i forhandling mellem sin egen jeg-position og skyggens jeg-position.

"Det er ligesom man tager det!" sagde skyggen. "De vil have grumme godt af at rejse! vil De være min skygge så skal De få alting frit på rejsen!" "Det er for galt!" sagde den lærde mand" (Bilag A. 1. 207-210). I citatet forhandler skyggen og den lærde mand. Den lærde mand forhandler med skyggens jeg-position, omkring hvorvidt han skal tage af sted på en rejse eller ej. Den lærde mand vælger senere i eventyret at tage af sted, hvilket i sidste ende får skæbnesvangre konsekvenser. En af grundene til den lærde mand vælger at tage med er, at han ikke er i stand til at sætte sig selv i skyggens sted for at se, hvilke grunde skyggen har til at tage den lærde mand med som sin egen skygge. Her kan der argumenteres for, at den lærde mand ikke giver skyggen en stemme til fulde, og forstår dens behov for at være den styrende del af personligheden.

Endvidere virker det til, at den lærde mand ikke er i stand til at skabe en dialogisk relation mellem sin egen position og skyggens, og får dermed ikke lavet en intersubjektiv udveksling imellem positionerne for i sidste ende at kunne reflektere over hans *mig*.

En anden pointe som kan drages fra Hermans teori er, at selvom den lærde mand giver skyggen en stemme og anerkender den, er det ikke tilfældet den anden vej rundt. "De ser at det er en følelse, det er ikke stolthed; jeg kan ikke lade Dem sige du til mig, men jeg skal gerne sige du til Dem, så er det halve gjort!" (Bilag A. 1. 233-239).

Citatet viser, hvordan skyggen ikke anerkender den lærde mands stemme. Med andre ord giver den egoistiske skyggeside ikke plads til, og anerkender ikke den fornuftige side af mandens selv. Det er en proces at give plads til både id og superego, da begge to skal have en stemme, og de begge er en nødvendig del af enhver personlighed. I og med skyggen ikke accepterer den lærde mands stemme, lader den lærde mand skyggen blive den ledende del af sin personlighed. Det bliver dermed en ulige indre kamp mellem det gode moralske superego og det onde, driftstyret og egoistiske id.

I og med skyggen og den lærde mand ikke giver hinanden en stemme, kan det vise hvorfor den lærde mand følger skyggen, og hvorfor skyggen har en god forudsætning for at overtage den lærde mand. Et synspunkt kan være, at man gennem genkendelse, kan relatere til ikke selv at få en stemme af en modpart. Det kan også vise, at Andersen ikke på daværende tidspunkt, har følt sin stemme accepteret af Collins, og skrevet sin egen oplevelse ind i eventyret.

## J.P. Jacobsen – ”Et Skud i Taagen”

J.P. Jacobsens novelle ”Et Skud i Taagen” blev udgivet som en del af novellesamlingen *Mogens og andre noveller* (1882). Novellen handler om Hennings kamp for at vinde Agathes hjerte. Det er en historie om vejen fra kærlighed til had, ulykkelig kærlighed og historien om menneskeligt forfald. Novellen handler kort fortalt om Henning, som arbejder på gården Stavnede, og er ulykkeligt forelsket i hans barndomsveninde Agatha. Agatha er trolovet med Niels Bryde, og da Henning finder ud af, at Agathe ikke gengælder hans følelser, slår han hendes forlovede ihjel, og vender kærligheden han havde for Agatha til had. Henning rejser fra gården, hvor han mistrives, men vender tilbage som en velhavende mand, og ender med endnu engang med at bringe ulykke over Agathe.

Novellen indledes med en beskrivelse af interiøret i rummet, som sætter rammen for første del af novellen. Efterfølgende går handlingen i gang. En handling som udspiller sig omkring fire hovedbegivenheder, som parvist komplimenterer hinanden. Den første hovedbegivenhed er den lussing som Agathe giver Henning, som ødelægger ham og som fører til den anden hovedbegivenhed, hvor Henning et par dage senere får sin hævn, og slår Agathes forlovede ihjel.

Den tredje hovedbegivenhed sker fire år senere, hvor Henning er vendt tilbage og Agathe møder ham i selv samme rum som der, hvor hun gav ham en lussing, for at bede Henning om hjælp. Magtbalancen er nu ændret imellem dem. Hvor Agathe før havde overhånden, er det nu Henning, som er den stærke og har haft økonomisk succes i livet. Henning afviser at hjælpe, og henviser til den lussing han fik tidligere. Lussingen sender han symbolsk retur, med sit nej.

Den fjerde og sidste hovedbegivenhed kommer efter Henning har set Agathe i lighuset. Henning er uden sorg og skyld, men vælger at lægge Agathes døde hånd på sit bryst og sige ”Farvel Agathe! jeg vil sige Dig Noget inden vi skilles, jeg fortryder heller ikke hvad jeg har gjort” (Bilag B. l. 305-306). En henvisning til dengang Agathe ikke fortrød den lussing hun gav ham. Hennings store hævntørst er nu slukket. Efterfølgende bliver Henning kvalt af, hvem vi formoder er, Agathes spøgelse, og Henning betaler prisen for sin forbrydelse.

Novellen er skrevet i 1882, og skriver sig ind i Det Moderne Gennembrud, som løber fra ca. 1870 til ca. 1900. *Mogens og andre noveller*, som novellen er en del af, regnes for nogle som det første naturalistiske værk i dansk litteratur, men har også træk fra realismen (Olsen, litteratursiden.dk). Novellen kan ses som værende et modstykke til et livssyn, der beror på kristne værdier og morale. Den kan også ses som et modstykke til en mere romantisk skrivestil, som den først parodierer med



interiørbeskrivelsen, for senere at lægge afstand til, ved at tilsmudse det romantiske. Sidst kan novellen ses som en magtkamp, hvor Henning og Agathe bliver påvirket af forældrenes mangler, og hvor novellen skildrer psykiske samt sociale forudsætninger for at hade og hævne sig. Følgende afsnit vil søge at give en beskrivelse af fortællerforholdet for at belyse hvordan den viden, som skal bruges til en psykologisk læsning, formidles af fortælleren.

### **Den forsigtige og subjektive fortæller**

Fortællerforholdet i novellen skifter imellem tre forskellige slags fortællere. I starten er fortælleren forsigtig, når han skal vurdere Stavnede, som novellen udspiller sig på. Den lille grønne Stue paa Stavnede var øjensynlig nærmest indrettet paa at tjene som Gjennemgang til den øvrige Flugt af Værelser (Bilag B. 1. 2-3). Ved at bruge øjensynligt virker fortælleren ikke sikker i sin udmelding, men giver i stedet en indikation af, at tingene kan have flere betydninger.

Den anden fortællerholdning er en alvidende fortæller, som kommer med egne holdninger til folks omdømme og forudsætninger. Når der fortælles om Hennings oplevelser omkring de fire hovedbegivenheder anvendes dækket indre monolog, hvor vi har adgang til, hvad Henning sanser og tænker. Denne fortæller adskiller sig fra den første ved, ikke at være forsigtig, men virke til at kende hele sandheden. ”Sagen var nemlig den, at den nedværdigende Behandling, hun stadig saae ham udsat for” (Bilag B. 1. 46). Denne fortæller er skråsikker i sin holdning, men man kan overveje, om der i hans præsentation af både Agathe og Hennings fædre gemmer sig en subjektiv holdning. Denne fortællers rolle bliver at præsentere læseren for det trekantsdrama, som findes mellem Henning, Agathe og Niels. Han vælger at dvæle ved den uengældte kærlighed mellem Henning og Agathe og ikke den oprigtige kærlighed, der findes mellem Agathe og Niels. Interessant ved den situation som Henning og Agathe står i er, at de er gået fra at være lige som børn ”Agathe kunde godt lide ham, de havde leget sammen som Børn” (Bilag B. 1. 41-42), til at magtbalancen er skiftet. Det ses tydeligst efter Henning har friet til Agathe, som afslår og kalder den en spøg ”hun ansaa det for en ubesindig Spøg, og at hun ikke haabede, at han vilde give hende Anledning til at betragte det som en fiks Vanvittighed, ved nogensinde tiere at hentyde til noget Lignende (Bilag B. 1. 44-45). Denne situation, får Henning til at tvivle på, hvordan tilværelsen skal forstås.

Her får læseren et indblik i Hennings rolleforvirring, da han pludselig må stille spørgsmål til tilværelsen. Hvorfor skulle hans frieri til Agathe være en spøg eller skørt, når de jo var tætte som børn, og også som voksne? Hvorfor har Agathe magten over ham, og hvorfor var hans liv så anderledes end hendes? ”Hvorfor skulde Livet være saa lyst og let for hende, der havde ranet hvert

Glimt af Lys fra ham? (Bilag B. l. 86-87). Læseren føler sympati for Henning efter denne fremstilling, da det fremstiller ham som en mand i en dyb krise.

Den tredje og sidste fortællerposition som Jacobsen anvender forekommer når handlingen for alvor går i gang, og man følger Henning med et indre syn. Her anvender fortælleren indre monolog, og er subjektiv i sin holdning ”Nu var Alt forbi — det Klogeste, han kunde gøre, var at skyde sig en Kugle for Panden; leve — luske sig Livet igennem med et skulende Blik som en sparket Hund? — Nej! — Hun havde stemplet ham med Trællens Mærke ved sit Slag” (Bilag B. l. 120-123).

Efter en gennemgang af fortællerforholdet vil analysen søge at give et overblik over hvilken typer af karakterer, der er med i novellen, for senere at undersøge om nogle typer af karakterer er bedre at analysere fra et psykologisk perspektiv end andre.

## Lykke overfor ulykke

I ”Et Skud i Taagen” er Henning hovedperson. Fortælleren følger Henning, og den eneste læseren udover Henning kommer tæt på, er Agathe. Henning bliver i denne opgave behandlet som et muligt virkeligt menneske og fremstår mimetisk. Han bliver tillagt egenskaber og motivationer, og læseren forsøger at forstå og forklare hans handlinger, samt forholde sig empatisk til dem. Ydermere fremstår Henning også troværdig. Vi tror på, at en ung mand i hans position, med den opvækst og det udgangspunkt med svigt, kan handle på sådan en måde i sådan en situation. Vi bifalder det ikke, og forstår det ikke til fulde, men vi tror på at det er muligt. Agathe er i høj grad tematisk, da hun sammen med Henning personificerer et lykke/ulykke tema.

Sagen var nemlig den, at den nedværdigende Behandling, hun stadig saae ham udsat for, og som han taalte, ganske vist af Hensyn til sin Kjærlighed til hende, virkelig havde nedsat ham i hendes Øjne, saaledes at hun ansaa ham for hørende til en anden og lavere kaste end hendes egen, ikke lavere i Rang eller fordi han var fattig, men lavere i Følelse, lavere i Æresbegreb (Bilag B. 1.46-50)

Der er ikke balance i Henning og Agathes forhold. Henning er forelsket i hende, men hun gengælder ikke hans følelser. Agathe ser ham som tilhørende en lavere kaste. Forskellen mellem Agathe og Henning har betydet, at Agathe har kigget efter en ægtemand andre steder og fundet Nils. Samtidig har det sendt Henning mod ulykken, da han ikke kan få Agathe. Af det udspringer et lykke/ulykke

tema. Agathe bliver for Henning en personifikation på lykke, men er samtidig også den person, som spærrer for hans egen lykke. Henning har brug for Agathe som et billede på lykke. Henning har det ikke godt på Stavnede, og bliver kun grundet den mulighed han ser for lykke hos Agathe. Han bliver hos hende af kærlighed, men hun gør ikke noget for Henning. Det overstående citat viser, at han ikke blot er lavere grundet sin rang eller rigdom, som er ting han kan ændre på, men i følelse og æresbegreb. Han må derfor gøre noget andet, for at finde en identitet, og undslippe den ulykke han føler. Henning skyder Nils, mærker døden og tager væk for at blive en anden.

Fra det Øjeblik, han havde set Liget, havde hans Bevægelse sat sig, og der var traadt et stilfærdigt, dumpt Vemod i Stedet. Han tænkte paa Livets Forgængelighed og paa hvordan han skaansomst skulde forberede dem derhjemme (Bilag B. l. 186-188).

I denne passage oplever Henning døden. Døden sætter sig i hans krop, som bliver gammel og går i forfald ”Han ser næsten gammel ud, Ansigtstrækkene ere skarpe, Gangen mat, han gaar noget kroget, taler lidt og meget sagte, hans Øje har faaet en underlig tør Glans” (Bilag B. l. 220-222). Samtidig oplever han den vemod og stemning, som forbindes med døden, der sætter sig i ham. Her viser lykke/ulykke temaet sig igen. Hvor Agathe drives af sin lykke og lysten til livet, bliver Henning en personificering på sorg og død. Det gør hans krop gammel, og det ændrer den person, som kommer tilbage til Stavnede. De to modsætningers forhold går op og ned, og magtbalancen skifter. Følgende afsnit vil søge at se på deres forhold gennem Hermans teori, for at belyse de problemstillinger, som gør at forholdet ikke bliver så kærligt som Henning ønsker.

### **Hennings dialogiske relation til Agathe**

Belyser man novellen igennem Hermans teori om det dialogiske selv, er det interessant at se på Henning. Hennings kærlighed til Agathe er ikke gengældt, dette til trods for, at Henning forsøger at overbevise Agathe om, at hendes forlovede er hende utro. Henning lyver overfor Agathe, men Agathe stoler på hendes forlovede i stedet for Henning.

Hvorfor havde hun ikke troet hvad han fortalte, men stolet blindt paa Niels? Han havde aldrig løjet for hende, det var den første lave Handling han nogensinde havde begaaet, og hun havde straks set det! Det var fordi hun aldrig havde tiltroet ham Andet

end hvad lavt og lumpent var. Hun havde aldrig forstaaet ham, og for hendes Skyld havde han udholdt dette lange, kummerlige Liv paa Stavne (Bilag B. l. 129-133).

Citatet viser at Henning ikke er i stand til at placere sit jeg i andres position. Han kan ikke se, hvorfor Agathe ikke skulle stole på ham fremfor hendes forlovede. Et tegn på at han ikke kender til kærlighed, men også et tegn på at han ikke kan skabe dialogiske relationer mellem forskellige positioner, for at opnå et bredere perspektiv. I og med han ikke skaber de dialogiske relationer, får han ikke lavet en intersubjektiv udveksling for at kunne reflektere over sit *mig*. Sagt med andre ord er han ikke i stand til at se tingene fra Agathes perspektiv, og kan dermed ikke forstå den situation som han befinder sig i. Ydermere forstår han heller ikke den relation, som Nils og Agathe har til hinanden. Et andet eksempel findes fire år efter den første situation, hvor Henning kommer tilbage til Stavne.

Thi han hader Agathe, hader hende fordi hans Sjæl er gaaet til Grunde ved hans Kjærlighed til hende, hans Livslykke forspildt ved hende, hans Fred ved hende, men mest hader han hende fordi hun intet aner om hele den Verden af Kval og Elendighed, som hun har skabt; (Bilag B. l. 233-236)

Heller ikke fire år efter er Henning i stand til at skabe dialogiske relationer. Henning kan ikke se, at Agathe ikke har en ærlig chance for at vide, hvilken elendighed hun har skabt for ham. Agathe ved ikke, at det som har ødelagt Hennings verden allermest, er da hun gav ham lussingen og nægtede ham hans stemme i sit kærlighedsforsøg. Derefter leder problematikken om kærligheden og elendigheden ham til drabet på Niels Bryde, hvor Agathe ikke kan forstå omfanget af den forspildte livslykke som Henning taler om. Fordi Henning ikke kan sætte sit *jeg* i hendes position, og se tingene fra hendes synspunkt, bliver deres forhold ødelagt, og Henning ender med at gå i forfald. Havde Henning kunne sætte sig i hendes sted, kunne de dialogiske relationer hjælpe ham til at forstå Agathe og måske give ham en større chance for at udvikle sit forhold til hende.

En anden grund til at deres forhold ikke bliver så kærligt er, at Agathe ikke accepterer Hennings stemme. Måden Agathe afviser Hennings frieri ved at give ham en lussing og nedværdige ham viser, at hun ikke vil lytte til ham, da hun ser ham som del af en lavere kaste. Hun fjerner dermed den optimisme der er tilbage i Henning om det lykkelige liv med hende. Ved ikke at give Henning en stemme, bliver han ikke set, og da hun ikke kan sætte sig i hans sted, mister Henning den drøm han har for livet og mister noget af sig selv.

Følgende afsnit vil på baggrund af Erik Eriksons teori om de psykosociale stadier undersøge om manglende fuldførelse af disse, kan have påvirket Hennings evne til at omgås andre.

## **Brud i den psykosociale udvikling**

Selvom det kan være svært at anvende Eriksons psykosociale stadier på noveller, hvor man som oftest ikke får så meget information om personernes opvækst, kan det stadig være givende for at belyse eventuelle problematikker i personernes liv. Yderligere er det relevant at bruge Eriksons teori, da især Henning er en mimetisk karakter, og læseren kan sætte sig i hans sted, og forholde sig til hans følelser og liv igennem de informationer, som gives i teksten. I forhold til Henning bliver det beskrevet, hvordan han er underlegen

og da han havde vist Henning de omtalte Velgjerninger, mente han ikke at være ham noget som helst Hensyn skyldig. Han undsaa sig saaledes ikke, naar han blev heftig, for at lade denne høre hvad for en forsulten Unge han havde været, da han tog ham til sig (Bilag B. 1. 30-33).

Henning bliver behandlet dårligt, og får ingen anerkendelse for de ting han gør. Han bliver ligeledes, til trods sin begavelse, taget ud af latinskolen efter sin konfirmation, for at lære landvæsenet på gården. Henning har været på Stavnede i en del år efterhånden. Han er i novellen 25 år, og vi ved han blev taget ud af skolen, og at han legede med Agathe som barn. Det indikerer, at han har været hos familien siden barnsben. De to signifikante andre i Hennings liv, hans far og Lind, giver ikke Henning anerkendelse for sine kompetencer.

Han har givetvis ikke gennemført Eriksons fjerde stadie succesfuldt, som omhandler kompetence overfor underlegenhed. Her skal barnet opleve anerkendelse for sine kompetencer, hvilket ikke sker i Hennings liv, før han drager bort fra Stavnede. Henning kan grundet det have svært ved være selvsikker, og er i stedet begyndt at føle sig underlegen. Henning gennemfører ikke Eriksons femte stadie, hvilket i høj grad påvirker hans tilværelse.

I det femte stadie, som omhandler identitet overfor rolleforvirring, skal han finde en sund følelse af identitet. Uden at have gennemført tidligere stadier og uden nogle signifikante andre og en retning i livet, kan denne proces have voldt ham store problemer. Har Henning ikke lykkedes med det fjerde og femte stadie, har han misset egokvaliteterne kompetence og troskab, som kan være med til at

forklare, hvorfor Henning ikke kan gennemføre det sjette stadie, hvor han skal lære egokvaliteten kærlighed.

Det sjette stadie foregår i den alder, som Henning har i novellen. I det sjette stadie skal man sætte sin identitet på spil, for at opnå et tæt forhold til andre mennesker. Lykkedes det, kan man opnå tætte relationer med andre. Er sin identitet skrøbelig, kan isolation og selvoptagethed virke mere tiltalende. Henning forsøger, at vinde Agathes kærlighed, og sætter sin identitet på spil, ved at erklære sin kærlighed til hende.

Som tidligere nævnt afslår Agathe Hennings kærlighedserklæring, og kalder det en vanvittighed. Med en identitet som har været skrøbelig i forvejen, kan det have været det skub, som Henning manglede for at komme ud i fuldstændig isolation. Udover isolation er selvoptagethed også en af de negative aspekter, som kan komme ud af denne fase. Henning virker i høj grad selvoptaget ”de passede slet ikke for hinanden; vilde der bare komme en lille Kurre paa Traaden, at de ret kunde komme til at vise sig for hinanden som de virkelig var”(Bilag B. 1. 74-75). Han forsøger at sabotere Agathe og Niels Brynes forhold for egen vindings skyld, som nævnt i foregående afsnit, og kommer tilbage for endnu engang, at skabe splid.

og naar han nu snakker med sig selv under truende Fagter, saa er det Hævn han tænker paa, Hævnplaner han gaar og drøfter. Men han lader sig ikke mærke med Noget, han er Venligheden selv mod Agathe, han bekoster hendes Udstyr, og senere var han hendes Fører til Alteret, og hans Venlighed kjølnedes ikke efter Brylluppet

Henning spiller en rolle når han er sammen med Agathe. Han spiller den venlige tilbagevendende barndomsven, som fører hendes til alteret, og hjælper hendes nye mand i hans spekulationer. Alt dette til trods for, at han stadig har et inderligt had rettet mod Agathe. Henning kan, grundet de manglende succesfulde stadier, føle rolleforvirring og en indre fragmentering, hvor den eneste drivkraft i hans tilværelse er hævn mod Agathe. Overordnet set kan den manglende gennemførelse af Eriksons stadier betyde, at Hennings identitet er ustabil. Erikson beskriver, hvordan det kun er mennesker med en sund identitet, som kan opnå tætte forhold til andre. Derudover kræver tætte forhold en oprigtig bekymring for andres trivsel. Har Henning en ustabil identitet kan han, ifølge Erikson, ikke opnå tætte venskaber, hvilket han heller ikke opnår på noget tidspunkt i novellen. Endvidere besværliggør hans manglende bekymring for andres trivsel, kampen for Agathes kærlighed. Følgende afsnit vil igennem Freud og Eriksons personlighedsstruktur udvide det psykologiske perspektiv på novellen.

## Personlighedsstruktur og Agathes hænder

I forhold til Freud og Eriksons personlighedsstruktur er der nogle stærke id-impulser som hævn drift, had, jalousi, som driver Henning frem. ”Henning sprang op; som et Lyn slog Hadet ned i ham, hans Øje brændte, han lo hæst, saa kastede han Bøssen til Kinden” (Bilag B. 166-167). Henning bliver her styret af sine id-impulser, og vælger at dræbe Niels Bryde. En interessant observation i forhold til personlighedens struktur, er den rolle Agathes hænder spiller igennem novellen. Første gang hænderne kommer i fokus er da Agathe står og ordner bregnebuketten ” de var saa yppige, disse Hænder, med deres fyldige Blødhed, blændende Hvid- hed og kraftige Forme [...], de skulde ligge stille i Skjødet af en mørk Silkekjole, smykkede med store Ringe som nøgne Haremskvinder” (Bilag B. l. 80-84). Her kommer erotikken og de erotiske drifter i spil. Henning ser hende som et erotisk væsen, som han søger nærhed og anerkendelse fra. Senere skifter hænderne funktion, da de selvsamme hænder er dem, som giver Henning en lussing. Det er både lussingen og nægtelsen af hans kærlighed som giver Henning lysten, og hævn gerrigheden, som fører til drabet af Niels Bryde.

I slutningen a novellen kommer hænderne igen i fokus, da Henning tager Agathes døde hånd og lægger på sit bryst ” Han tog Haanden, trak Handsken af og puttede den ind paa sit Bryst. Saa saae han nysgjerrigt paa Haanden, bøjede paa Fingrene og aandede paa dem som for at varme dem” (Bilag B. l. 302-304). Henning forsøger at puste liv i fingrene, men da Henning ikke har mere tilbage at leve for og er mærket af døden, er der ikke noget varme tilbage i ham. Hænderne bliver her billedet på Hennings afslutning på sit hævn tog og den drift, som drev ham. Slutteligt, er det de selvsamme hænder, som gør det af med Henning ” Han søgte at rejse sig, saa greb det ham i Struben med klamme, hvide Fingre” (Bilag B. l. 326-327). Agathes hænder, som billedet på Hennings drifter, er dem, som i sidste ende tager livet af ham. Sagt på en anden måde, er det Hennings drifter, som ender med at følge ham ud på den skæbnesvangre vej, som ender med døden. Udover at det er Agathes hænder som i novellen ender med at kvæle Henning, kan det også ses som værende Hennings angst. Henning har ikke mere at leve for, og må stadig leve med skylden om at have slået Niels Bryde ihjel. Den sidste sekvens kan minde om et angstanfald, som billedliggøres af Agathes spøgelse, som kommer efter hævn.

Et andet bud er, at det er Hennings egne handlinger, som rammer ham, som hævn for hvad han har gjort. Henning kan være ramt af et nyt virkelighedsperspektiv, hvor han hans billede på lykke, og det hele hans liv har kredset om nu er væk. Selvom Henning hader Agathe, er det hende som har drevet ham igennem novellen. Drifterne fra Hennings id er nu slukket, hans superego har ikke kunne holde drifterne nede og, og nu har id’et fået sin hævn.

## H.C. Branner ”De blå undulater” (1939)

Novellen ”De blå undulater” (1939) er skrevet af Hans Christian Branner og udkom, som en del af novellesamlingen *Om lidt er vi borte*. Det er historien om et barns tilknytning til dyr. Det er også historien om isolation fra fællesskabet, samt betydningen af relationen mellem forældre og barn. Kort fortalt handler novellen om den 9-årige Katrine, som bor med sin far efter forældrenes skilsmisse, og som har to undulater. Katrine projicerer sin kærlighed hen på hendes undulater, men vælger at give dem bort, da hendes far forsøger at skabe en tabt relation til hende. Katrine er isoleret fra fællesskabet og fungerer ikke socialt. I novellen følger vi hendes kamp i skolen og i hjemmet, samt hvordan hun interagerer med andre.

Novellen udkom i 1939, og er skrevet i mellemkrigstiden fra 1918-1939, hvor mange forskellige ismer herskede. Modernisme, ekspressionisme, surrealisme, kulturradikalisme, nazisme og fascisme er blot nogle af de ismer, som var oppe i tiden (Hundahl, 2019). Det var en tid, hvor man fik en ny måde at forstå verdenen på efter 1. verdenskrig sluttede og tidligere borgerlige værdier forsvandt. *Om lidt er vi borte*, som ”De blå undulater” er en del af, er et tidstypisk værk med en realisme, som fortæller om datidens sociale virkelighed. ”De blå undulater” virker inspireret af surrealismen, som er inspireret af Freuds psykoanalyse. Det irrationelle er i fokus, og kunsten har til opgave at vise menneskers ubevidste fantasi- og driftsverden (Dansksiderne).

Novellesamlingen *Om lidt er vi borte* adskiller sig fra andre litterære produktioner af Branner, da man i denne oplever verden igennem børns øjne. Fortælleren følger Nils og Katrine, og har adgang til deres tanker

Hun vidste godt at hendes far kun havde sagt det af *kærlighed*, og det var også derfor hun havde fået undulaterne - æv, *kærlighed*, de skulle være så gode ved hinanden alle sammen. Mennesker og fugle og hundehvalpe. Men måske var det sandt alligevel. Man kunne prøve at slippe den ene ud ad vinduet og så se hvad der skete med den anden (Branner, 1939, s. 149).

I citatet får læseren fortalt, hvilke tanker Katrine har. Citatet er samtidig også meget sigende for novellen som helhed. Katrine ved godt, at hendes far giver hende kærlighed, men hun søger efter noget andet. Den beskriver også temaet, som går igen i andre af Branners noveller, nemlig forholdet



mellem børn og dyr. Ydermere viser den de forskellige gode og onde tanker, som går igennem Katrines hoved. Følgende afsnit vil søge at undersøge, hvilke typer af karakterer, som optræder i novellen.

## Den mimetiske og funktionelle karakter

De karakterer som vi følger i novellen, er Katrine og Nils. Novellen starter med at følge Nils, og får præsenteret hans forhold til Katrine, men også til hans forældre.

Engang stak hun en kæp ind i hans cyklehjul så det blev helt krøllet, og da han kom hjem med det fik han klø af sin far. det var hidsige, uretfærdige klø, men Nils blev ikke trodsig af dem, han hørte ikke til de drenge der bliver trodsige (Ibid., s. 143).

Nils bliver beskrevet som en dreng, der ikke er trodsig uanset hvad. Opdragelsesstilen i Nils' familie er meget streng, og Nils får klø af sin far, hvis ikke han makker ret. Både Nils og den opdragelsesstil som anvendes i hjemmet, kommer til at stå som en komplet modsætning til Katrine, og den opdragelsesstil som findes i hendes hjem. De står begge som tematiske, da de tematiserer, hver sit standpunkt, men Nils fungerer også i høj grad som en funktionel karakter. Det er Nils som Katrine giver fuglene til, og dermed driver handlingen frem. Når Katrine agerer, er det ofte på baggrund af Nils. Nils står som den følsomme kærlige dreng, der er hemmeligt forelsket i Katrine, men som også er bange for hende, og ikke stoler på hende "Han vidste ikke at hun havde fugle overhovedet, og måske var hun bare lumsk" (Ibid., s. 156). De tanker Nils har om Katrine, er med til at skabe det billede af Katrine som læseren får.

Katrine er den mest mimetiske karakter, som optræder i novellen. Læseren ser både hende og Nils som mulige mennesker, men tillægger Katrine flere egenskaber og motivationer, når læseren skal forsøge at forklare og forstå hendes handlinger. Læseren forholder sig empatisk til hende, og forsøger at tage stilling til, hvorvidt det er plausibelt at en karakter med hendes udgangspunkt og egenskaber, opfører sig på netop den måde, i de situationer hun kommer i. Katrine er også tematisk, da hun tematiserer nogle af de problematikker, som kan forekomme i forbindelse med en skilsmisse. Katrine overrasker læseren på en troværdig måde. Læseren overraskes, når hun pludselig er glad, "Katrine fulgte den med øjnene og lo højt" (Ibid., s. 156), læseren overraskes, da hun pludselig giver Nils fuglene "»Du,« sagde hun, »skal vi bytte?" (Ibid., s. 158), og læseren overraskes, da hun vælger at sparke til den appelsin, som Nils giver hende "hendes lange grå ben gav et sving og sparkede til den" (Ibid., s. 163). Katrine overrasker læseren hele tiden, da man ikke ved, hvilket humør hun er i.

Noget der er særligt ved Branners måde at skrive noveller på, er at han ikke tydeliggør hans pointer. Man ser tingene fra børns perspektiv, og deres forhold vises frem, men analyseres ikke på forhånd. Branner antyder psykologiske problematikker, og det er nu op til læseren at danne sig egne erfaringer, sammen med de karakterer som optræder. Da Branner antyder psykologiske problematikker, er det interessant at undersøge, om hans overvejelser hviler på en speciel baggrund. Følgende afsnit vil søge at give et indblik i H.C. Branners liv, og lede efter biografiske træk i novellen.

### **Selvbiografiske træk i ”De blå undulater”**

Når man skal forstå de karakterer, som optræder i novellen, kan det være givende at se på forfatteren. H.C. Branner var barn af en rektor og en lektor, og mistede sin far i en alder af fem år. Katrines far er også lektor, og hun mister også en forælder i en alder af fem år. Selvom Katrines mor ikke dør, bliver det ikke beskrevet, at de har kontakt, hvilket indikerer hun på ingen måde er en del af hendes liv længere. Det beskrives på Danmarks Radio, hvordan Branner fandt inspiration til hans noveller i oplevelser fra sin egen barndom (Danmarks Radio, 2010). Novellen kan være skrevet ud fra nogle af de oplevelser, som Branner selv havde som barn. I novellen er Katrines forhold til skolen anstrengt. Hendes lærer hidser sig op når hun ikke laver lektier, og giver hende eftersidning, men hun er ligeglad. Kathrine er isoleret ” Hun var udenfor det hele, hun så henover det hele og langt ud ad vinduet” (Ibid., s. 147). Kathrine er ikke tilstede, hvilket stemmer overens med Branners egen skolegang. Branner fortæller:

“Det gik ikke saa godt med Skolen og mig, vi forstod ikke rigtig hinanden. Maaske er det heller ikke godt for Drømmere at finde altfor stor Forstaaelse, og Lærere er nu engang ikke geniale Børnepsykologer, de er Lærere og en Slags Mennesker ligesom Forældre” (Andersen, 2006).

Branners egne erfaringer med skolen stemmer godt overens med Katrines. Citatet viser også, at Branner ikke tilskriver lærerne at være børnepsykologer, hvilket kan afspejles i novellen, hvor Katrines lærer ikke kan læse hende, og bliver frustreret i stedet for at finde ud af, hvad som ligger bag hendes opførsel. Det faktum at Branner og Kathrine deler nogle erfaringer kan fortælle, at de tanker og handlinger, som ligger bag Katrines handlinger, kan være autentiske tanker fra Branner selv. Det giver Kathrine noget dybde, og kan give os information om Branners eget liv og om Kathrine som muligt menneske. Følgende afsnit vil søge at forstå Kathrine fra et psykologifagligt perspektiv,

ved først at give nogle overordnede psykologiske observationer, og derefter se på hende gennem Hermans og Eriksons teorier.

### **Psykologiens syn på novellen**

Da denne opgave ikke har mulighed for at omfavne de utallige psykologiske perspektiver som findes, vil den give et overordnet indblik i psykologiske overvejelser af novellen, for derefter at dykke ned i de teorier, som er præsenteret i teori afsnittet.

Et skelsættende øjeblik i Katrines liv er, da hendes mor forlader hende og faderen

Hun havde også haft en mor engang, men det havde hun ikke mer, og det var gået underligt til. En dag var Katrine pludselig blevet hentet af sin farbror, han kom i sin bil og tog hende med hjem på landet. Hun var kun fem år dengang, men hun huskede det fordi det var så pludseligt, og da hun lang tid efter kom hjem, var hendes mor væk (Branner, 1939, s. 144).

Moderen er flyttet sammen med en anden mand, og igennem historien ser man spor af savn og smerte, som langsomt er med til at gøre Katrine til den, til tider, ondskabsfulde pige hun er. Katrines far fortæller hende, at hendes mor er på en lang rejse og måske kommer hjem. Katrine fortrænger det ”men al ting var så nyt hjemme og hun glemte det igen” (Ibid., s. 145), men hun kommer senere frem til den konklusion, at moderen ikke vender tilbage ”og fra den tid holdt hun op med at spørge” (Ibid., s. 145). Katrine vælger at takle moderens svigt ved blot at lade være med at spørge ind til det, og forsøge at leve videre som om ingenting er sket. Da Katrine ved besked, men det ikke bliver italesat i hjemmet, sætter savnet til moderen sig i hende, og viser sig i form af aggressivitet og angst. En læsning af novellen kan være, at Katrine projicerer kærligheden til moderen over i sine to undulater, som hun har fået af sin far. Efter hendes far finder ud af, hvor stor hendes glæde er over hendes undulater, vælger hun at skille sig af med dem og give dem til Nils. Nils fortryder, og da han tilbyder at hun kan få dem tilbage, eller at de kan dele dem, udbryder Katrine ” ”Skrub ind med dig! Skrub ind med dig, din lille artige mordreng, din lille kysse-dreng! Skrub ind til din kyssemor og tag hende om halsen og kys hende fra mig!” (Ibid., s. 162-163). Et tegn på at Katrine ikke vil dele symbolet på kærligheden til moderen, og skubber Nils væk i det, som mest af alt minder og et råb om hjælp. Katrine angriber Nils for at være en mors dreng, som skal ind til sin kærlige mor. Et billede på de ting som Katrine inderst inde selv søger, men som mangler grundet moderens farvel. Katrines forhold til alle omkring hende er anstrengt, og især forholdet til faderen virker ikke optimalt.

Grunden til at hun giver fuglene bort lige så snart faderen italesætter dem, er fordi der ikke er blevet kommunikeret ordentligt om, hvorfor at moderen forlader dem. Dette vil blive set nærmere på i næste afsnit, men inden er det relevant at forklare, at da der er en mangel på kommunikation. Efter moderens farvel, lever Katrine i drømmescenariet om, at undulaternes kærlighed kan være en symbolik for forældrene. Undulaterne skal have en unge, ligesom hendes egne forældre fik hende, men lige så snart hendes far blander sig, giver hun dem bort. En læsning kan være, at hun er bange for den lille unge, skal opleve det svigt hun selv har oplevet ved moderens farvel. Hun vil ikke se, hvad som sker med de to undulater som dør, hvis den ene er væk.

En anden læsning er, at hun ikke kan holde til at se undulaterne klare den nye unge sammen, fordi hvis de kan finde ud af det, hvorfor kunne hendes forældre så ikke? Kan undulaterne succesfuldt klare en unge, kan hun tænke, at det ikke har noget at gøre med at få et barn, men noget at gøre med lige præcis det barn, som hendes forældre fik i hende.

I følgende afsnit, vil relationerne mellem Katrine og hendes far blive set igennem Hermans teori, for at undersøge en sammenhæng mellem det dialogiske selv og den manglende kommunikation imellem dem.

### **Kommunikationsbrist mellem Katrine og hendes far**

I forhold til Hermans teori om det dialogiske selv, er det interessant at anvende den til at kigge på kommunikationen og forholdet mellem Katrine og hendes far. Som nævnt i foregående afsnit, var kommunikationen mellem faderen og Katrine begrænset i tiden efter moderens farvel. Faderen holdt fast i historien om, at moderen var på en rejse og måske kommer hjem igen ” Men næste dag spurgte hun igen, og hendes far sagde igen det om en rejse og måske. Det sagde han hver gang hun spurgte, men til sidst vidste hun at det passede ikke” (Ibid., s. 145). I starten godtager Katrine faderens svar, og giver dermed ham en stemme og anerkender den stemme. Hun tager de ting ind han siger, og bruger det i en intersubjektiv forhandling omkring, hvad hun skal tro på. Det ændrer sig som tiden går, og til sidst ved Katrine, at han lyver. Herefter accepterer hun ikke faderens stemme, og vælger slet ikke at spørge igen. Hun giver ikke sin far en stemme længere. Hun stopper med at sætte sit *jeg* i forhold til hans, og skabe en dialogisk relation til hans position, så hun kan se tingene fra hans perspektiv. Hun stopper med at lytte efter, og isolerer sig i stedet fra ham.

Næste gang læseren hører om faderen og Katrines kommunikation, er da hendes far skal snakke med Katrine om den klage han har modtaget fra skolen angående hendes opførsel. Faderen spørger ind til, hvad de skal gøre for, at hun opfører sig ordentlig og fortæller hende, at han vil straffe hende

ved at tage hendes fugle. Katrine svarer med enten et ”nå” eller et ”det ved jeg ikke”. Faderen accepterer på sin vis Katrines svar, og snakker videre, men det Katrine ønsker er i virkeligheden noget andet. ”Hun sad anspændt som et fremmed dyr i en fremmed skov. Hun ønskede han ville råbe op, slå og skælde ud, noget hårdt og afgørende” (Ibid., s. 154). Katrine føler sig fremmed, og ønsker han skal råbe op i stedet for hele tiden at søge forsoningen. Det interessante bliver her ikke at lægge så meget i, at faderen accepterer hendes stemme, men at se på, at han ikke accepterer de ting, som hun ikke siger. Katrine har tydeligvis noget på hjerte, hun ville ønske han kunne sige noget andet, men faderen er ikke i stand til, at placere sit *jeg* i en position fra Katrines synsvinkel for at se, hvordan hun har det. Han får ikke lavet en intersubjektiv forhandling, som gør ham i stand til at reflektere over hans *mig*, og får ikke reflekteret over, hvordan det *mig* præsenterer sig for Katrine. Situationen hvor faderen lyver overfor Katrine, om hvor moderen er, viser ligeledes at han fejlbedømmer, hvad det egentlig er Katrine har brug for at høre. Dermed formår faderen ikke at sætte sig i hendes sted, da han ikke kan forstå hvad hun har brug for at høre.

Deres indbyrdes forhold bliver præget af, at de ikke sætter deres *jeg* den andens sted, for at kunne se tingene fra hinandens perspektiv. Det betyder at Katrine ikke accepterer faderens stemme, hvilket i sidste ende, er med til at gøre kommunikationen dårlig, og påvirker deres interne forhold på negativ vis. Den manglende kommunikation omkring moderens farvel, bliver starten på et forhold, som ændrer sig samt starten på Katrines isolation. Følgende afsnit vil igennem Eriksons teori søge at belyse, hvad moderens farvel har haft af yderligere konsekvenser og hvad de betyder for hendes identitetsproces.

## **Brud i et livsforløb**

Igennem novellen får læseren oplyst Katrines alder to gange. Novellen udspiller sig mens Katrine er 9 år gammel, og hun var 5 år da moderen tog afsted, og hun boede hos sin farbror. Med de to aldre in mente, er det oplagt at se på Eriksons tredje og fjerde stadie, som omhandler alderen fra ca. 3-12 år. I tredje stadie er barnet afhængigt af feedback fra forældrene. I denne alder er det stadig forældrene eller signifikante andre, som styrer graden af selvstændighed hos barnet. Grundet moderens farvel, og tiden hos hendes onkel, kan Katrine have manglet responsen fra sine forældre.

I novellen fremhæves det to gange, at det for Katrine kom meget pludseligt da hun skulle hen til farbroderen. Det indikerer, at det har sat sig dybt i hende, og fra forfatterens side er noget han ønsker at fremhæve. Ydermere kan moderens farvel også have haft betydning for Katrines sans for hendes identitet.

Det blev beskrevet i teori afsnittet, hvordan egoet arbejder ud fra fire aspekter, når det skal opretholde en sund sans for identitet. *Individuality, Wholeness and synthesis, sameness and continuity* og *social solidarity*. Katrine har kunne opretholde sin individualitet, da hun umiddelbart har haft mulighed for at føle sig unik, og eksistere som et individuelt væsen. I forhold til *Wholeness and synthesis* aspektet skaber barnet forskellige fragmenterede selvbilleder, som egoet skal samle til ét selvbillede. Her kan moderens farvel have betydet, at Katrine kan have dannet et selvbillede af en, som bliver forladt, en som ikke er elskelig, og måske endda en, som ikke er ønsket. Det kan også have påvirket *Sameness and continuity* aspektet, da man her søger ensformighed og kontinuitet mellem, hvem man var i fortiden, og hvem man sandsynligvis bliver i fremtiden. Kontinuiteten i hendes liv er med moderens farvel væk, og med et nyt sted og en ny familie at bo hos ved hendes onkel, kan hun have svært ved at se, hvordan hun hendes liv vil udforme sig i fremtiden, grundet den nye og ukendte situation hun nu står i. I *social solidarity* aspektet har hun brug for positiv og negativ belønning fra signifikante andre. De signifikante andre i Katrines liv, hendes mor og far, er nu pludselig væk, og hun skal i stedet til at danne en relation til hendes onkel. Samlet gør alle disse ting, at Katrine kan have svært ved at vide, hvem hun er og hvor hun skal hen, hvilket kan være en af grundene til, at hun foretrækker isolation. Yderligere har denne splittelse fra forældrene, der er de primære signifikante andre gjort, at hun isolerer sig, da hun ikke får givet sin far en stemme. Endvidere får hun ikke lavet en intersubjektiv forhandling om, hvad der er sket, og hvilken konsekvens det har haft for hende, og vil have for hendes fremtidige *selv*. Det kan give hende problemer i opretholdelsen af en sund identitet.

Katrine kan have klaret Eriksons tredje stadie succesfuldt, som omhandler initiativ overfor skyldfølelse, da hun kan have nået det inden moderens farvel og have interageret positivt med andre børn. Det er dog ikke tilfældet i det fjerde stadie. I det fjerde stadie, som løber fra 5-12-årsalderen, forlader Katrines mor hende. Stadiet er karakteriseret ved, at de skal have anerkendelse når de viser deres evner. Som nævnt i ovenstående afsnit, kan der have manglet signifikante andre hos farbroderen. Læreren kan også indtage en plads som en signifikant anden, men grundet Katrines opførsel, er lærer-elev relationen i dette tilfælde dårligt. ”Læreren var rød i hovedet og det dirrede hidsigt i hans brilleglas. Han smækkede bogen i katederet. »Gå ned på din plads. Så kan du sidde over efter skoletid og lære det.« (Ibid., s. 147). Katrine har ikke mod på at vise nogle evner, og læreren giver en straf i stedet for en belønning. Han bliver gal på hende og straffer hende. Det er svært for ham at anerkende hende evner, da hun ikke viser dem. Katrine kan derfor have svært ved at løse konflikten mellem kompetence og underlegenhed. Katrine kan komme til at tvivle på egen evner, og

føle sig underlegen i forhold til de andre.

Vi får igennem novellen synliggjort nogle af de problematikker, som kan opstå når et barn mister en signifikant anden. Det kan være med til synliggøre nogle af de tanker og opførselsmønstre, som kan følge med. I følgende afsnit vil Felskis teori om genkendelse søge at belyse, om de problematikker kan hjælpe andre, set gennem begrebet genkendelse.

## Genkendelse

Felski beskriver hvordan litteraturen kan vække genkendelse af os selv, og at læseren kan føle sig henvendt til af teksten. Uanset om man leder efter det eller finder det tilfældigt, er det med til at ændre sit perspektiv, og se noget som man ikke så før. I ”De blå undulater” er det baggrunden for hele novellen, at Katrines mor har forladt hende og hendes far til fordel for en anden mand. Der kan grundet det, findes en genkendelse i situationen set fra både Katrine og Katrines fars synspunkt. Fra Katrines synspunkt bliver det genkendelsen af at være skilsmissebarn, og føle sig magtesløs i processen. Der findes også genkendelse i de følelser, som kan være svære at få italesat, og den følelse af at blive forladt, som man tager sig med videre i livet.

Fra faderens synspunkt kan genkendelsen ligge i at blive forladt til fordel for en anden, eller generelt at blive forladt. Faderen har haft brug for tid efter bruddet, da vi fra Katrines perspektiv får at vide, at der går lang tid, hvor Katrine er hos hendes onkel, og hvor hende far ikke kan tage sig af hende. Der kan ligge genkendelse i de følelser og de omstændigheder, som følger en skilsmisse, samt det at stå som en enlig forælder. Det blev nævnt i et tidligere afsnit, hvordan faderen vælger at takle situationen med Katrine, og vælger en meget forstående og laissez faire opdragelsesmetode, hvor han kommer med tomme trusler. Det kan igen vække genkendelse for folk i lignende situationer, da der uden tvivl vil være mange overvejelser bag, hvordan man hjælper sit barn videre bedst mulig, men også hvordan de valg man træffer, ikke altid er de rigtige. En anden vigtig pointe er den måde, som faderen vælger at italesætte moderens farvel, ved at lyve for Katrine. Beslutningen om denne er truffet på baggrund af, hvad han har tænkt har været bedst for Katrine, men også på baggrund af hvordan han selv har været i stand til at kommunikere moderens farvel videre til Katrine. Hele den kommunikation, som findes mellem dem, kan vække genkendelse fra både Katrine og faderens synspunkt, da den viser, hvordan det har påvirket deres forhold til hinanden. Man kan argumentere for, at genkendelsen vil være størst gennem Katrines synsvinkel, da novellen er skrevet med udgangspunkt i hende, men genkendelsen vil kunne forekomme ved at se på begge karakterer. Yderligere er genkendelse et element i teksten, da der er en mangel på intersubjektiv forhandling,

som læseren kan genkende fra sit eget liv i lignende kommunikative situationer.

Når novellen italesætter hendes opførsel, og de tanker hun går med, kan læseren finde genkendelse ved selv-intensivering, og reflektere over dem selv, hvilket kan ændre deres syn på dem selv og deres forhold til andre, hvis dette er nødvendigt. Psykolog Niels Møller beskriver, at litteraturen giver os et sted at prøve forskellige følelser og handlinger af, uden de samme konsekvenser som i det virkelige liv. I tekstens univers kan man gøre tingene om, som ikke er muligt i den virkelige verden. Det kan give læserne et sted at selvreflektere og selvudvikle, samtidig med det kan italesætte følelser, som man ikke selv kan udtrykke. Det kan genkendelse hjælpe læseren på vej med, og skabe en bedre forståelse af dem selv, og hvem de er. Dermed er det givende at inddrage det psykologiske perspektiv i litteraturen og omvendt, da det muliggøre en ændring i virkelighedsperspektivet igennem den literære fremstilling.

### Karen Blixen: ”Skibsdrengens fortælling”

”Skibsdrengens fortælling” er en del af samlingen *Vintereventyr*, som udkom i år 1942. Det er historien om rejsen fra barn til voksen, om den første kærlighed og om skæbnen. Kort fortalt handler historien om den unge Simon, som er skibsdreng, og en dag opdager en vandrefalk, som sidder fast i noget sejlgarn på råen. Simon vælger at klastre op og redde fuglen. To år efter er Simon blevet letmatros på et andet skib, som ligger til anker ved Bodø i Norge. Simon møder her Nora som han forelsker sig i, og som han aftaler at mødes med dagen derpå. Simon trodser sin opgave om at vogte skibet, og drager til lands for endnu engang at se Nora. På vejen møder han nogle russiske søfolk, som han tager på bar med. Den ene russer forelsker sig i Simon, og vil ikke lade ham smutte for at se Nora. Simon stikker, i en tilstand af afmagt og frygt, sin kniv ind i russeren som dør. På flugt fra russerens kammerater møder Simon lappekvinden Sunniva, som redder Simon og senere viser sig, at være den falk, som Simon befriede to år forinden.

Fortællingen er skrevet i 1942, og skriver sig ind i en tid, som i høj grad er præget af de to verdenskrige. Tiden er litterært præget af 40’ernes Heretica gruppes nihilisme, samt 50’ernes modernisme og eksistentialisme (Dansksiderne). Karen Blixens tekst synes dog ikke at være præget af de fremherskende litterære strømninger, i stedet viser hun en pessimisme, et oprud og angst igennem mytiske fortællinger som for læseren kan fremstå allegoriske og bibelske (Madsen, 2019). Blixen går tilbage i tiden, og opløser den samtid hun var en del af (Ibid.). Selvom fortællingerne i *Vinter-Eventyr* søger tilbage mod en svunden tid, kan de stadig læses som en samtidskritik på



realplanet, mens de allegorisk kan ses, som en portrættering af menneskets sind (Ibid.). Et af de steder man især ser en reference til tiden den er skrevet i, er da Sunniva forklarer Simon om livet ”Vi har ’besvær nok med vore sønner, uden de skal stikke hinanden ihjel” (Blixen, 2010, s. 21). Citatet kan ses som en reference til den krig, som er i fuld gang og, hvor mange sønner mister livet.

”Skibsdrengens fortælling” er den første fortælling i samlingen, og bærer præg af et eventyr, der anvender magisk realisme. Den er bygget op af en masse modsætninger som isolation og frihed, barndom og alderdom samt liv og død. Fortællingen starter med, at Simon redder den vandrefalk, som skal vise sig at redde ham senere, og dermed gå igen i hele fortællingen

”En fugl, der havde søgt tilflugt oppe på råen, havde fået fødderne indviklet i noget løst taklegarn i et af faldende og kæmpede nu, højt, deroppe forgæves for at blive fri. Drengen kunne fra dækket se den slå med vingerne og dreje hovedet fra side til side. Han egne erfaringer havde lært Simon, at enhver må klare sig selv her i verden, at det kun er børn og fæhoveder, der stoler på at andre skal hjælpe dem” (Ibid., s. 11).

Citatet viser, hvordan Simon sætter sin egen sikkerhed på spil, for at befri en falk. Det viser også, at Simon indser han ikke er alene i verden, og sætter sig selv i forhold til andre levende væsener: ”Ved denne tanke vågnede en følelse af fællesskab, en dyb erkendelse af alt levendes samhørighed, i Simon”(Ibid.). Simon oplever for første gang følelsen af fællesskab, hvilket betyder han ikke har følt dette i lang tid. Citatet, hvor Simon redder fuglen, viser læseren, at Simon har lært at klare sig selv, og at det kun er fæhoveder som sætter sin lid til andre.

Følgende afsnit vil igennem Eriksons teori undersøge om manglende psykosociale stadier, kan forklare hvorfor Simon ikke stoler på andre, og agerer som han gør.

### **Brud i den psykosociale udvikling**

I en novelle som denne, hvor information omkring de forskellige karakterer er sparsom, kan det være svært at vide præcist, hvad det er som gør, at Simon ikke stoler på andre. Han har haft nogle oplevelser, som har lært ham ikke at stole på andre. En af de oplevelser, som kan have skadet Simons tillid, findes allerede i Eriksons første stadie. Her skal barnet opleve at dets behov blive opfyldt på kærlig og passende vis, for at lære tillid. Opfyldes barnets behov ikke, på en passende og kærlig vis, kan barnet lære mistillid, da dens behov ignoreres og det oplever en følelse af gene og fare. Da der ikke er information om Simon, som værende sammen med familie, får læseren en fornemmelse af, at

han har været skibsdreng fra han var ganske ung. Man hører ikke om, at der har været en mor eller far inde i billedet i Simons opvækst, og man kan argumentere for, at han kan have misset det første stadie, da hans behov ikke er blevet opfyldt gennem plejning og amning.

En anden ting som forstærker formodningen om, at Simon mangler signifikante andre, er hans forhold til sine kollegaer: ”Der var ingen af skibsfolkene i nærheden til at gøre nar af ham” (Ibid.). ”De to søfolk brast i latter ved synet af den og gik deres vej” (Ibid., s. 12). De to citater viser, at Simon bliver gjort nar af, og ikke anerkendes for de ting han finder vigtige. I Eriksons fjerde stadie, skal man have positiv respons på sine evner fra signifikante andre for at opnå kompetence. Sker det ikke kan barnet føle sig underlegen. Selvom læseren ikke får en præcis alder på Simon, kan manglen på signifikante andre, have fået ham til at føle sig underlegen, grundet manglende anerkendelse. De eneste indikationer læseren får om Simons alder er; at han er en lille Skibsdreng da fortællingen starter, at han har for mange år siden været i sit eget land og at han efter to år er blevet letmatros og er skudt i vejret og blevet stærk. Simon har altid været lille af sin alder, og man får opfattelsen af, at han aldersmæssigt ligger omkring puberteten. Antager man at Simon aldersmæssigt ligger omkring puberteten, er det oplagt at se på Eriksons femte stadie, som aldersmæssigt ligger fra ca. 12-18 år. I Eriksons femte stadie er krisen identitet overfor rolleforvirring. Løses dette stadie ikke, kan konsekvensen være identitetsforvirring og en overvejende negativ identitet.

”Simon famlede i lommen efter sin kniv og fik den åbnet med den ene hånd, han kunne ikke få armen op, men drev i vildt raseri, kniven lige til skæft ind under den store mands arm” (Ibid., s.16). Simon føler sig truet af den store russer Ivan, som kysser ham, og vælger i vildt raseri at stikke ham ned og slå ham ihjel. Der kan argumenteres for, at knivstikket kan være et tegn på, at han ikke har en sund identitet, og føler en indre fragmentering uden viden om, i hvilken retning hans liv skal gå. Det er dog, med den sparsomme information omkring Simon, svært entydigt at vise, om han succesfuldt har løst Eriksons stadier. Måske er det i virkeligheden heller ikke så vigtigt at finde ud af, om Simon har klaret Eriksons stadier eller ej. Skibsdrengens fortælling er ikke skrevet ud fra en freudiansk eller psykoanalytisk logik, og der er dermed ikke noget givet til læseren på forhånd. Selvom man sagtens kan læse psykologien ind i værker, som ikke er skrevet ud fra sådan en logik, er det i skibsdrengens fortælling svært, da man ikke ved nok om Simon. Det kan godt være et tegn på en usund identitet, at Simon slår en mand ihjel. Alligevel virker det til, at fortællingen hæver sig over almindelige sociale menneskelige forhold. I fortællingen behøver man ikke følge en moralsk lov, som siger man ikke må slå ihjel. Det må man gerne, hvis man følger kærlighedens lov. Det er okay, at Simon slår Ivan ihjel

og flygter fra den homoseksuelle Ivan, så længe han slår ihjel i kærlighedens navn. Følgende afsnit vil undersøge hvilken type karakter Simon er, for at understøtte den manglende psykologiske læsning.

## Introduktion til det erotiske

Simon er fortællingens hovedperson, og ham historien følger. Når læseren skal vurdere, hvilken karakter han er, kigger man på det mimetiske, tematiske og funktionelle aspekt. Inden sådan en vurdering, kan det være interessant at se på, hvilken type fortælling "Skibsdrengens fortælling er". Ifølge Karen Blixen Mussets hjemmeside, er det vigtigt i fortællingen at holde sig for øje, at den foregår i et eventyrunivers, hvor læseren skal forstå karakterernes handlinger, som symbolske (Blixen museet). Skal handlingerne forstås som symbolske, kan det påvirke en vurdering af, i hvilket omfang en karakter er mimetisk. Det er i det mimetiske aspekt, at karaktererne tillægges egenskaber og motivationer, og hvor læseren forsøger at forstå og forklare karakteres handlinger. Er alle handlinger symbolske, kan det blive problematisk at forstå og forklare dem, hvis de har til opgave at symbolisere nogle specifikke ting. Det er også ved det mimetiske aspekt, læseren ser karakteren som et muligt menneske.

Felski beskriver hvordan alle karakterer er mimetiske, og det gælder også Simon. Dog bliver det sværere ved Simon at se ham, som et muligt rigtigt menneske, da informationen omkring ham er sparsom. Det bliver dermed også sværere at tage stilling til, om det er plausibelt at en karakter, med Simons egenskaber, og med hans udgangspunkt handler på de måder i de situationer han står i.

Simon står i stedet stærkere, når han skal portrættere et tematisk modsætningsforhold sammen med Nora. Simon portrætterer modsætningen mellem ung og gammel og individualitet og fællesskab. Sammen med Nora danner de modsætningsparret mellem bundet og fri. Nora er i høj grad en funktionel karakter. Hun driver Simon frem i historien, og er grunden til han forlader skibet, og ender med at dræbe Ivan. Hun er også grunden til, at Simon vokser som menneske og bliver en mand.

Han følte det selv, som om han i denne stund blev voksen, som de andre. Han anrøbte ikke sin skæbne og klagede ikke. Her var han, han havde slået en mand ihjel, og kysset en pige, han forlangte ikke mere af livet, heller ikke forlangte livet mere af ham. Han var Simon, en mand som mædende omkring ham, og han skulle dø nu, som de alle engang skulle dø (Ibid., s. 18).

Simon er blevet en mand, og har fundet kærligheden. Fortællingen beretter dog ikke, om Simon i sidste ende får Nora, som ikke vil gifte sig med andre mænd end ham, og som han har slået ihjel for at få. Det er heller ikke så vigtigt, det vigtige ifølge historien selv er, at Simon kommer tilbage til skibet Hebe og får lov at leve, så han er i stand til at fortælle sin historie ”Således kom skibsdrengen tilbage til sit skib ’Hebe’, der skulle lette anker næste dag ved middagstid, og levede så længe, at han kunne fortælle denne historie” (Ibid., s. 22). Hebe er i græsk mytologi en personificering af ungdommens kraft, og det er den Simon skal tilbage til (Tortzen, 2009). Selvom der her er en reference til den græske mytologi, kan historien også ses, som en syndfaldshistorie. Hvor det i bibelen er Eva, som frister Adam med et æble, er det i ”skibsdrengens fortælling” Simon, som frister Nora med en appelsin. Det handler i denne sammenhæng om introduktionen til det erotiske. Det erotiske bliver vist, som værende forbundet med perversion, blod og død, men vises også som en kvinde- og naturmagt (kulturkanon.dk). Nora og Sunniva er begge personificeringer af den kraft, Hebe er en anden og månen er en tredje. Det de skal vise er, at erotikken findes i tilværelsen, og Simon oplever den og anerkender den. Simons oplevelser med den erotiske kraft modner ham, og han bliver voksen. Han er blevet optaget i den komplementære orden, som findes i tilværelsen, og hans liv har fået ny betydning. Simon har nu en historie, som han skal leve til at fortælle, om mødet med de erotiske kræfter.

### **Drabet, perversion eller homoseksualitetens død?**

I historien fremgår det, hvordan Simon dræber Ivan for at nå hen til Nora ”Så du er sådan en dreng”, sagde hun, ”som vil slå en mand ihjel, hellere end han vil komme for sent til et stævnemøde med sin kæreste?” (Ibid., s. 21). Spørgsmålet er hvad drabet betyder? I ovenstående afsnit var det en del af den erotiske kraft, som er forbundet med perversion og død. I et bud fra Karen Blixen museet, skal episoden tolkes sådan, at Simon i symbolsk forstand er nødsaget til at dræbe Ivan, for at blive voksen. Sunniva tørrer efter drabet blodet af Simons kniv, og fortæller at han ikke længere behøver at dræbe, og at den tid er forbi. Hele seancen skal dermed læses, med budskabet om, at man skal være bevidst om sine handlinger og tage ansvar (Blixen museet). Gør man det, vil alle gode kræfter hjælpe sig, når blot du hengiver dig fuldt ud til livet (Blixen museet). Hvorvidt Simon i historien synes at være bevidst om sine handlinger, kan man så tvivl om. Det virker ikke til, at han tænker konsekvenser igennem, inden han slår Ivan ihjel.

Et andet bud på hvad drabet skal betyde, kommer fra Dag Heede i hans artikel ”Det er liv eller død!” (2017). ”Nu skal jeg mærke dig i panden, så at pigerne kan se det på dig. De vil synes godt om

dig for det” (Blixen, 2010, s. 21). Simon er heteroseksuel, og Sunniva, kvinden med de magiske kræfter, vil hjælpe Simon med at det forbliver sådan. Det står i kontrast til den homoseksuelle Ivan, hvis erotiske drifter vil have Simon.

”Stol nu på mig, min elskede lille ven, ingenting i verden skal skille os to ad. Hør kun, der kommer de andre, - vi skal få sådan en nat sammen at du skal huske den, når du er en gammel bedstefader”. Pludselig knugede han drengen tæt ind til sig, so men bjørn, der bærer et lam bort, og kyssede ham midt på munde ” (Ibid. s. 16).

Simon slår herefter Ivan ihjel. Ivan som symbol på homoseksualitet, og hans død viser ifølge Heede en ”en naturalisering af heteroseksualitet og eksistentielistisk kønsbinaritet, som er forbavsende på baggrund af debutbogens farverige perversionsgallerier” (Heede, 2012, s. 70). Drabet på Ivan er ifølge ham et mord på homoseksuelle protagonister i Blixens forfatterskab. Ifølge det standpunkt, er hele seancen omkring drabet ikke blot et symbol, på Simons rejse fra barn til voksen, men også en vending mod kønsortodoksi og seksuel variation (Ibid.). Følgende afsnit vil søge at belyse novellen gennem Hermans teori om det dialogiske selv, for at dykke dybere ned i den logik som novellen er skrevet på.

### **Eksistentielistisk logik og Blixens skæbnebegreb**

Ser man på novellen igennem Hermans teori, står det hurtigt klart, at denne novelle adskiller sig fra de andre noveller, som er blevet analyseret i denne opgave. Simon kommunikerer igennem historien med Nora, Ivan og Sunniva. Kommunikationen med Nora foregår smertefrit, og de accepterer hinandens stemmer, hvilket også er tilfældet i kommunikationen med Sunniva. Det eneste sted, hvor der sker en klar miskommunikation er i kommunikationen mellem Simon og Ivan.

”Lad mig gå!! Råbte Simon igen ”Jeg har hastværk!” Ivan pressede ham til sig, så det værkede i drengen, og famlede med sin anden hånd over ham ”Ja vist, ja vist,” sagde han ”Stol nu på mig, min elskede lille ven, ingenting i verden skal skulle os to ad” (Blixen, 2010, s. 16).

Citatet viser tydeligt, at Ivan på ingen måde accepterer Simons stemme. Ivan er ligeglad med Simons hastværk, og mødet han skal have med Nora. Ivan tænker på sine egne drifter, og vil tilbringe en nat med Simon, selvom det ikke ville blive frivilligt fra Simons synspunkt. Ivan danner ikke på et eneste

tidspunkt en dialogisk relation, hvor han sætter sig i Simons sted. Han vil ikke acceptere den stemme, som han giver Simon når han taler, hvilket ødelægger kommunikationen og ender med Ivans død. Men måske er det ikke så vigtigt, hvorvidt kommunikationen mellem Simon og de andre fejler eller ej. Med det menes, at der i fortællingen findes en eksistentielistisk logik, mere end en psykologisk logik. Det du gør af gode og onde ting, vender tilbage. Simon redder falken og Sunniva redder Simon. Simon slår falken, og Sunniva slår Simon. Der er en balance i universet, som opretholdes, og som kan skubbe en individuel psykologisk vinkel i baggrunden, da vi mennesker i stedet er underlagt en større kraft. Den kraft kunne være skæbnen. Et overordnet tema Karen Blixens forfatterskab er skæbnen. Blixen mente, at ethvert menneskes skæbne er forhåndsbestemt. Skæbnen er ikke kendt af mennesker selv, men det er deres egen opgave i livet, at indtage den forudbestemte plads i en samlet fortælling (DR, 2010). Er det Simons skæbne at slå Ivan ihjel, er det dét han må gøre, for at indtage sin plads i livet, og vise sin kærlighed for Nora.

Overordnet har fortællingerne i vinter-eventyr fokus på menneskers opvækst og barndom, samt hvad denne betyder for deres identitet og skæbne. Et af de overordnede temaer er børn, som ikke passer ind i det miljø, som de skal vokse op i (Madsen, 2013). Skibsdrengens fortælling omhandler nogle af de samme temaer. Simon passer ikke ind i livet på skibet, da hans behov for kærlighed symboliseret ved Nora, er vigtigere end hans opgave på skibet. Opvæksten på skibet, er samtidig det, som får betydning for hans identitet, men også hans skæbne.

## Komparativ analyse:

Følgende afsnit vil søge at give et sammenfattende overblik over teoriernes brug i de forskellige analyser, for at reflektere over hvad de har bidraget med til teksterne.

### Hermans: Det dialogiske selv

I eventyret *Skyggen* blev Hermans teori brugt til at se, hvordan den lærde mand og skyggen, som blev set som to dele af samme person, ikke brugte det dialogiske selv til at forhandle fra flere forskellige positioner. Den lærde mand, som bliver styret af skyggen, lader den del af ham få en stemme. Han anerkender skyggens stemme, og bruger den stemme til at træffe beslutninger. Det han ikke gør, er at lave en intersubjektiv udveksling mellem positionerne, for i sidste ende at reflektere over sit *mig*. Han accepterer skyggens stemme, men sætter ikke sit jeg i en position, hvor han kan se, hvorfor Skyggen skulle have en intention om at skade ham. Det kan skyldes, at den lærde mands jeg-position accepterer Skyggens stemme, men ikke omvendt. Skyggen accepterer ikke den lærde mands stemme,

og ser man skyggen og den lærde mand som to positioner fra samme person, bliver forhandlingen mellem de to positioner uligevægtig, da kun den ene position accepterer den anden positions stemme. I H.C. Andersens skyggen gav Hermans teori mulighed for at undersøge, hvorfor den lærde mand følger skyggen, og hvorfor han ikke indser tidligere, hvad skyggens plan for ham er. Dette giver et indblik i deres indbyrdes forhold, og kan give svar på, hvilke forhandlinger der har været imellem de to positioner, og hvilke der ikke har været.

I J.P. Jacobsens "Et Skud i Taagen" blev teorien ikke brugt til at belyse to positioner fra samme person, men i stedet for på at undersøge forholdet mellem Henning og Agathe. Henning var ikke i stand til at sætte sig i Agathes position. Henning ser ikke tingene fra hendes perspektiv, men står tilbage med ubesvarede spørgsmål, da han ikke kan se, på hvilken baggrund Agathe træffer de beslutninger hun gør. Henning kan ikke se, hvorfor hun stoler på Niels, da han ikke skaber dialogiske relationer mellem forskellige positioner, for at kunne forstå Agathes valg. Heller ikke Henning får lavet en intersubjektiv udveksling mellem flere positioner, da Henning ikke får skabt dialogiske relationer, som ligger uden for sig selv. Da Henning efter fire år vender tilbage efter et ophold hos sin onkel, er han stadig ikke i stand til at reflektere over sit *mig*. Henning kan ikke forstå Agathes tanker og følelser, og kan ikke sætte sig ind i, hvorfor Agathe ikke vil anerkende den elendighed, hun har skabt for ham. Havde Henning været i stand til det, kunne deres forhold måske have været mere kærligt, og deres to triste skæbner være undgået. Teorien blev her brugt, som en måde at undersøge forholdet mellem to mennesker, og hvorfor det forhold ikke fungerer optimalt.

I H.C. Branners "De blå Undulater" blev teorien også brugt til at se på forholdet mellem to mennesker, denne gang en far og hans datter. I denne novelle var det interessant både at undersøge den kommunikation, som fandt sted, og den som ikke fandt sted imellem Katrine og hendes far. Kommunikationen efter moderens farvel blev et skelsættende øjeblik for deres forhold. I starten accepterer Katrine faderens stemme, og lader ham snakke. Men stille og roligt, og jo flere gange han lyver for hende, vælger hun ikke at acceptere hans stemme overhovedet. Hun lader ham snakke til sig, men anerkender ikke de ting han siger. Hvor hun før i tiden brugte de ting han sagde, til at lave en forhandling om hvad hun skal tro på, vælger hun nu slet ikke at spørge ind til emnet. Deres kommunikation er præget af, at de ikke skaber dialogiske relationer. Faderen kan ikke se, hvad det er Katrine egentlig har brug for, og accepterer ikke de ting, som Katrine ikke siger. Det kan også være svært, og er ikke noget alle mennesker er i stand til. Vi har behov for kommunikation, og da deres kommunikation ikke er tilstede, bliver det endnu sværere for ham at lave en forhandling fra en position i Katrines sted, for at reflektere over hvad hun vil have. Han får ikke reflekteret over sit *mig*,

og det *mig* er det som Katrine ser, og det hun genkender sin far på. Faderen får med andre ord ikke reflekteret over, hvem hans datter ser ham som, nemlig en vigtig person som lyver for hende. Teorien blev her vigtig for at forstå baggrunden for den dårlige kommunikation, som fandt sted imellem dem. Et indblik som tilførte et ekstra perspektiv til analysen.

Det var imidlertid ikke tilfældet i den sidste analysegenstand, Karen Blixens ”Skibsdrengens fortælling”. I Skibsdrengens fortælling er der, i modsætning til andre noveller, en meget vellykket kommunikation mellem de fleste af karaktererne. Kommunikationen mellem Simon og Sunniva, samt Simon og Nora, er vellykket, og de accepterer hinandens stemmer. Den eneste kommunikation som er mislykket, er den mellem Ivan og Simon. Det blev, som det blev skrevet i analysen, gjort klart at kommunikationen fra et psykologisk perspektiv, i virkeligheden måske ikke er så vigtig. En eksistentielistisk logik præger novellen i langt højere grad end en psykologisk. Dét mennesker gør af gode og onde ting, vender tilbage til dem, og den balance som findes i verden, skubber en individuel psykologisk tilgang i baggrunden, da man er underlagt en større kraft.

Overordnet set har Hermans teori været yderst givende i de forskellige analyser, da den har kunnet give svar på spørgsmål omkring kommunikation og relation mennesker i mellem. Et interessant aspekt ved brugen af Hermans teori er, at mennesker ved en analyse af karakterer i skønlitterære tekster, selv sætter deres *jeg* i en position, hvor de forsøger at se tingene fra karakterernes perspektiv. Det bliver en nødvendighed i et forsøg på at forstå deres handlinger og motivationer.

### Eriksons psykosociale stadier:

Eriksons psykosociale stadier blev brugt på tre af de fire valgte tekster til dette projekt. Ved *Skylggen* synes Eriksons psykosociale stadier at være besværlige at analysere ud fra, da læseren ikke får nogle indikationer på den lærde mands alder. Det stod i kontrast til J.P. Jacobsens ”Et Skud i Taagen”, hvor Erikson gav et indblik i, hvordan Hennings udvikling var blevet påvirket igennem hans liv. Eriksons teori fortalte om, hvordan et livsforløb som er blevet amputeret, ændrer livet for Henning, og påvirker ham i hans senere liv. Henning udviste tegn på ikke at have gennemført det fjerde, femte og sjette stadie. I forhold til det fjerde stadie udviste Henning tegn på underlegenhed, fremfor kompetence, da han har manglet signifikante andre til at rose ham og anerkende hans evner. I det femte stadie udviste Henning tegn på, ikke at have en sund følelse af identitet. Manglen på gennemførelse af det femte stadie har været medbetydende til, at Henning heller ikke har gennemført det sjette stadie, som omhandler troskab og kærlighed. I sjette stadie sætter Henning ikke sin identitet på spil, og opnår



ikke et tæt forhold til andre mennesker. I stedet har isolation og selvoptagethed været mere tiltalende. Agathes opførsel overfor Hennings i forvejen skrøbelige identitet, samt hans stærke id-impulser, gør at Henning ikke udvikler sig som han skal, og ender med at være alene tilbage uden kærlighed, isoleret og selvoptaget. Eriksons teori var med til at forklare, hvorfor Henning agerer som han gør, og hvorfor han ikke er i stand til at knytte de kærlige bånd, som han i starten af novellen higer efter. Eriksons teori kan ydermere bidrage til at undersøge karakterers udvikling og fortælle om et livsforløb, som er blevet afbrudt.

Det var i høj grad også tilfældet i H.C. Branners "De blå Undulater". Katrines livsforløb blev afbrudt, da moderen vælger at forlade hende og faderen til fordel for en anden mand. Konsekvenserne af moderens farvel og faderens håndtering af sagen, har været med til at forme Katrine. Eftersom Katrine boede hos hendes onkel, og det hele skete meget pludseligt, har Katrine manglet nogle signifikante andre til at styre hendes grad af selvstændighed. Det kan have påvirket Eriksons tredje stadie og dermed også det fjerde. I det fjerde stadie har Katrine manglet nogle signifikante andre til at give hende respons. Da både moderen og faderen ikke har været tilstede, og det ikke virker til at farbroderen har kunne udfylde den plads, var der kun læreren tilbage, til at give Katrine respons og styrke hendes tro på sig selv. Det blev ikke tilfældet, da læreren ikke hjælper og opmuntrer Katrine, men i stedet kun giver hende negativ respons. Udover at vise, hvordan manglende gennemførelse af Eriksons stadier har påvirket Katrines liv og kommunikation med andre, blev hans teori omkring identitet også anvendt. Her blev det belyst, hvordan Katrine mangler en sans *for wholeness and synthesis*, da moderens farvel har skabt nogle selvbilleder af en som forlades. Hun mangler også en sans for *sameness and continuity*, da hun ikke har fundet ensformighed og kontinuitet, mellem hvem hun var før moderens farvel og efter, og afslutningsvist en sans for, *social solidarity*, da hun ikke får den rette positive og negative belønning fra andre, da relationen til faderen ikke er optimal. Alt i alt har det belyst hvordan et skelsættende øjeblik som moderens farvel, har været med til at forme Katrine, og isoleret hende fra fællesskabet, samt skadet hendes relationer til andre mennesker.

Den sidste tekst Eriksons teori blev anvendt på, er Karen Blixens "Skibsdrengens fortælling". I denne historie var information omkring Simons liv sparsom, men man får som læser at vide, at Simon har haft nogle oplevelser der gør, at han ikke stoler på andre mennesker. Det faktum, at Simon ikke stoler på andre, kan allerede være blevet grundlagt i de allerførste år af Simons liv, hvor han skal lære tillid. Er Simons behov ikke blevet opfyldt, kan han lære mistillid. Vi hører ikke om, at Simons har nogle signifikante andre i sit liv, hvilket grundet manglende anerkendelse kan føre til underlegenhed. Det femte stadie blev også berørt i analysen, da man kan så tvivl om Simons sans for en sund identitet.

Afslutningsvist blev det dog konkluderet, at det i en fortælling, som denne, ikke er af yderst nødvendighed at lave en psykisk analyse af Simon. Skibsdrengens fortælling er ikke skrevet ud fra en psykologisk logik, men en eksistentielistisk, som værende den største kraft i verden. En kraft som er større end den enkeltes psykologi, hvilket har besværliggjort den psykologiske læsning af karakteren.

Overordnet set har Eriksons teori været et redskab til at se, hvordan manglende fuldførelse af de psykosociale stadier, har påvirket karaktererne i de forskellige noveller. Det har givet en måde, hvorpå man kan opnå en større forståelse af de forskellige karakteres handlinger og tanker. Skulle Eriksons teori være foldet ud i sin fuldstændige længde, er romaner hvor man følger et helt livsforløb mere detaljeret, et mere oplagt emne. Eksempler på sådanne kunne være Henrik Pontoppidans *Lykke-Per* (1898), eller J.P. Jacobsens *Niels Lyhne* (1880), som to ud af utallige eksempler.

## Møller: Karakter

Det er blevet beskrevet igennem opgaven, hvordan der har været et fokus på opbygningen af karaktererne i de forskellige tekster ud fra et mimetisk, tematisk og funktionelt aspekt, for at vurdere om der er nogle typer af karakterer, som fordrer en psykologisk analyse mere end andre.

Karakteren eller karaktererne i *Skyggen*, alt efter hvordan man læser den, var i høj grad både mimetiske, men også tematiske. Den type katarakter som blev præsenteret, gjorde det muligt at give et psykologisk indblik i måden, hvorpå det dialogiske selv opererede og ikke opererede mellem den lærde mand og skyggen. Da de også var tematiske, og derfor også bygget op af nogle enkelte karakteristika, gjorde det en læsning igennem Eriksons teori besværlig, da der manglede baggrundshistorie og viden, for at kunne foretage en velbegrunnet læsning af dem. Karaktererne henvendte sig, med andre ord, mere til en læsning gennem Hermans teori, hvilket peger i retning af, at tematiske karakter i dette tilfælde, er sværere at analysere igennem en teori, som baserer sig på alder og indblik i et livsforløb.

I ”Et Skud i Taagen” er Henning i høj grad mimetisk, og i mindre grad tematisk end den lærde mand er i *Skyggen*. Selvom Henning også, i samspil med Agathe, var tematisk, er han ikke bygget op af enkelte egenskaber. Der var viden omkring Hennings liv før novellen, og selvom denne var sparsom, gav det mulighed for at anvende både Eriksons og Hermans teorier. En mimetisk karakter, som betyder at de er mere som mulige, virkelige mennesker, gør arbejdet med at tillægge dem menneskelige egenskaber lettere, og på baggrund af dem, foretage en psykologisk læsning af karaktererne. Sammenlignet med den mere tematiske karakter Agathe, hvor informationen også var

mere sparsom, står det klart, at der manglede information om hende, til at behandle hende som et virkeligt menneske og læse Eriksons teorier ind i hendes karakter.

I *De blå Undulater* blev der lagt fokus på Nils og Katrine. Niels var, i mindre grad end Katrine, bygget op af det mimetiske aspekt. De begge var tematiske, men Nils fungerer i højere grad som en funktionel karakter. Det gjorde at en læsning af Niels i højere grad besværliggjorde en psykologisk læsning af ham, men gav mulighed for at se Katrine igennem de førnævnte teorier. Katrine og hendes egenskaber og motivationer gjorde det muligt at forsøge at forstå og forklare hendes handlinger. Endnu engang viste det, hvordan den mimetiske karakter, i højere grad end den tematiske og funktionelle, muliggør en psykologisk læsning ud fra de teorier, som var valgt til denne opgave.

I den sidste tekst som var valgt, "Skibsdrengens Fortælling" blev det beskrevet, hvordan Simons handlinger, grundet fortællingens type, kunne ses som værende symbolske. Det vanskeliggjorde at se Simon som et virkeligt, muligt menneske, grundet den manglende information, hvilket besværliggjorde brugen af de psykologiske teorier. Det besværliggjorde læsningen af Simon som en mimetisk figur, hvilket er blevet vist, er en forudsætning for at lave en fyldestgørende læsning af ham, ud fra Herman og Eriksons teorier.

Overordnet set er det, igennem de fire tekster valgt til denne opgave, lettere at lave en psykologisk læsning af de mimetiske karakterer. Desto bedre man som læser kan se det mulige, virkelige menneske i en karakter, desto nemmere bliver det at tillægge dem motivationer og egenskaber, og på baggrund af disse lave analyser. Afslutningsvist kunne Eriksons teori, grundet manglende viden, umuliggøre en fyldestgørende psykologisk læsning i nogle af novellerne, som kunne bidrage med noget ekstra i samspil med den danskfaglige analyse. Hermans teori var lettere at anvende på karakterer, da den kunne laves på baggrund af deres handlinger her og nu.

## Diskussion: Psykologiens brug af litteratur

Følgende afsnit vil søge at belyse, hvordan litteratur kan anvendes i en psykologifaglig kontekst. Diskussionen vil forsøge at udvide kendskabet til litteraturens brugsværdi, og vil ved at se på litteratur gennem Niels Møller, Svend Brinkman og Rita Felski forsøge at undersøge litteraturens indblik i det menneskelige sind samt dens tiltrækkende kraft. Ydermere vil en diskussion af litteraturens helende kraft forekomme, med fokus på biblioterapi. Afslutningsvist vil Theory of Mind blive inddraget for at se på forholdet mellem litteratur og psykologi.

## Niels Møller: Litteraturens evne til at tiltrække læserne

Niels Møller, specialist i psykoterapi og klinisk psykologi, beskriver hvordan en af fordelene ved at læse er, at man selv styrer tiden. Man er selv herre over hvor man læser, hvornår man læser og i hvilket tempo. Den store frihed står, ifølge Møller, i kontrast til andre områder af vores liv, hvor graden er frihed tilrettelægges efter andre faktorer. ”Bogen giver en grad af kompleksitet og nuancerigdom, der kan siges at være en mangelvare i det moderne samfund (Møller, 2015). En del af at læse er at trække sig tilbage i sin egen verden, og tage en pause fra resten (Ibid.). Psykolog Svend Brinkmann er af samme overbevisning og beskriver, hvordan mennesker læser for at få et frirum (Willumsen, 2017). Mennesker læser for at få en pause fra konkurrencesamfundets præstationskrav (Ibid.). Det handler i bund og grund om, at få det bedre ved at læse, uden at være tvunget til at opnå noget samtidig. Det handler om at finde et sted, hvor man ikke skal præstere, men blot være tilstede i historien med karaktererne og mærke stemningen i litteraturen (Ibid.). De to psykologers bud på, hvad litteraturen kan gøre for mennesket, kan relateres til Rita Felskis teori omkring fortryllelse, som blev præsenteret i teoriafsnittet. Felskis teori er blevet kritiseret for at være flygtig, anti-intellektuel og anti-sekulær. Den kan være svær at anvende i en analyse, da det på den ene side er op til den enkelte, om man bliver fortryllet og dermed meget subjektiv, og på den anden side kan man argumentere for, at al litteratur fortryller gennem sproget og stilen på sin egen måde. Teorien passer alligevel ind i en diskussion omkring litteraturens brugsværdi med et psykologisk omdrejningspunkt. Fortryllelsen gør, at læseren på intens vis bliver involveret og opslugt af et æstetisk objekt, så alt andet forsvinder. Man oplever ifølge Felski selv-forglemmelse, og får et rum til at glemme sine omgivelser. Ifølge Felski er det litteraturens evne til at fortrylle, som Brinkmann og Møller mener kan gavne os mennesker, og give os et sted, hvor vi kan trække os tilbage og slappe af.

Men hvad er det, som gør litteraturen så tiltrækkende? Ifølge Niels Møller skal svaret findes i den måde et menneskeliv er struktureret på (Møller, 2015).

Et menneskeliv kan, ifølge Møller, ses som en fortælling hvor mennesker danner narrative strukturer om sig selv og andre, for at skabe meningsfulde helheder (Ibid.). En helhed består af en begyndelse, en midte og en slutning, men kan først overskues når slutningen er kendt. Denne opbygning kan ifølge Møller overføres til et menneskeliv:

Et menneskeliv kan siges at være bygget op på samme måde. Vi lever alle i spændingsfeltet mellem fortid, nutid og fremtid, og det, der fuldender ”værket”, er afslutningen. I livet står vores egen afslutning dog åben og hen i det uvisse (Ibid.).

Det er ifølge Møller et paradoks, at mennesker føler en trang til at gå fremad i deres liv for at finde ud af, hvad deres slutning er og betyder. Netop det paradoks giver litteraturen læseren mulighed for at undersøge i en form for eksistentiel leg (Ibid.). ”I den forstand går litteraturen ind i, undersøger og udfylder et eksistentielt tomrum, og netop heri, ligger dens store tiltrækningskraft” (Ibid.). Da vi ikke kender vores egen slutning og dermed helhed, søger vi efter den andre steder, og sådan en helhed kan vi finde i det litterære værk (Ibid.). Set i forhold til dette speciale, giver de fire tekster mulighed for at følge karakterer, hvor de bevæger sig fremad i deres liv, men kun i *Skyggen* og ”Et Skud i Taagen”, får læseren stillet sin trang til at undersøge vores slutning i en form for eksistentiel leg, da vi her hører om, hvordan den lærde mand og Henning dør. Der bliver dog hverken i *Skyggen* eller ”Et Skud i Taagen”, givet noget svar på, hvad døden betyder for dem.

En anden fordel som findes ved at læse litteratur er, ifølge Møller, at den giver os et sted, hvor vi kan prøve forskellige handlinger og følelser af uden konsekvenser som i det virkelige liv (Ibid.). ”I bogen bliver det irreversible reversibelt, og det faktiske bliver potentielt” (Ibid.). Grundet det giver bogen læserne et sted at selvreflektere og selvudvikle. Bogen har mulighed for at italesætte ting og følelser, som man ikke selv kan udtrykke.

Bogen kan sætte ord på ting, som man nok har følt, men ikke kan tænke klart eller give udtryk for. God litteratur giver det stumme en stemme, definerer fornemmelser, stemninger og tilstande, der er udefinerlige for os. I den forstand kan litteratur lære os noget nyt om os selv – den kan få os til at se nye ting, formulere ubevidste tanker og følelser og sågar give livet en ny retning (Ibid.).

Det blev vist i analysen, hvordan genkendelsen kan hænge sammen med Møllers fordel ved at læse litteratur. Genkendelsen i litteratur, og litteraturens evne til at italesætte følelser, kan lære læseren noget nyt om dem selv, og kan ved både selv-intensivering og selv-udtrækning, være med til at vise personer, som går igennem de samme svære ting, som en selv. Det kan udvikle læseren, og gøre dem i stand til at forstå deres tanker, og reflektere over de handlinger og motivationer, som affødes af den

situation. Man kan anvende litteraturen som et sted, hvor man kan prøve ting af, og se hvordan et selv, som ikke er i balance, agerer og tage det med videre i sit liv. Litteraturen og dermed forfatteren har en evne til at beskrive menneskers psyke, hvilket gør dem i stand til at sætte ord på de svære tanker og følelser, og viser en psyke, som ikke er i balance. Svend Brinkmann er enig i den påstand, og tillægger også litteraturen stor værdi. Følgende afsnit vil med udgangspunkt i Svend Brinkmanns observationer omkring litteratur, udvide fokuset på litteraturens brugsværdi.

### Svend Brinkmann: Litteraturens indblik i det menneskelige sind

Svend Brinkmann, professor i almenpsykologi ved Aalborg Universitet, beskriver i et indlæg til Danmarks Radio, hvordan forfattere har en evne til at give indsigt i og beskrive et menneskes liv og psyke (Willumsen, 2017). Brinkmann mener at romaner burde være en del af pensum for psykologistuderende, men anser det for urealistisk da det ville betyde, at det skulle erstatte andet læsestof (Ibid.). Forklaringen til hvorfor, skal findes i en kliché, som siger at forfattere er de førende når det kommer til at iagttage menneskets psykologiske liv (Ibid.). Ifølge Brinkmann kan skønlitteratur, i højere grad end en fagbog, give et bredere indblik i den menneskelige psyke.

Ifølge professoren er forskellen på at læse romaner og fagbøger, at fagbøgerne fortæller om menneskets psykologiske liv, mens de skønlitterære forfattere viser, hvordan det er for eksempel at være depressiv eller have angst (Ibid.).

Hvor faglitteratur fortæller objektivt og analytisk om problemer, og dermed skaber en afstand til læseren, bliver skønlitteratur formidlet umiddelbart og ud fra egne erfaringer. Skønlitteraturen kan påvirke og give adgang til menneskelig psyke, på anden vis end det ses hos faglitteraturen. Eksempler på skønlitteratur ud fra egne erfaringer er H.C. Branners ”De blå undulater”, hvor Branner kan have brugt egne erfaringer med at miste sine forældre, til at beskrive Katrines liv, og de tanker og følelser hun går med. Også i Skyggen blev der lagt op til, at der var skrevet egne erfaringer ind, som har været med til at præge den lærde mand og skyggen som karakterer, men også med til at præge deres motivationer og handlinger. Man kan undre sig over, om man i biografien kunne få vist et menneskes psykologiske liv ud fra egne erfaringer på mere nøjagtig vis end i skønlitteratur. Problemet med biografien er, ifølge Brinkmann, at de ikke viser det stabile eller ”normale” liv (Brinkmann, 2014, s. 100). I stedet vises folk, som har udviklet sig, og har slået igennem inden for et givent fag. Der findes

ikke biografier om, hvordan man ikke kommer igennem en krise, eller hvordan en krise blot kan være netop en krise, uden den skal overvindes og selvudvikle sig (Ibid.). Selvom biografien kan vise et menneskes psykologiske liv, kan det stresse læseren at vide, at man skal overkomme det og blive stærkere. Romanen kan, i modsætning til det, præsentere livet loyalt som værende kaotisk og tilfældigt, og minde læseren om, at man ikke kan kontrollere alt her i livet (Ibid. s. 101). Det kan vise, at man ikke selv er herre over alt, og at sit liv er en del af sociale, kulturelle og historiske processer, og dermed give en ydmyghed og hjælpe på, ikke kun at kredse om sit eget liv og selvudvikling (Ibid.). Det blev i analysen vist, hvordan genkendelse findes i de forskellige noveller. Et eksempel er genkendelsen omkring skilsmisse i ”De blå undulater”, læseren får et indblik i en anden persons livsverden, og kan igennem det ændre sit eget verdensbillede, da de bliver gjort opmærksom på, at de ikke er alene. Derfor kan skønlitteraturen være mere gavnlig end biografien og selvhjælpsbogen.

Skønlitteratur giver, ifølge Brinkmann, læseren mulighed for at leve sig ind i den verden som forfatteren skaber samt de personer som optræder. Det giver mulighed for at blive sat i en anden persons sted, og opleve den lidelse som personerne i romanerne gennemlever (Ibid.).

Det er utroligt, hvordan en forfatter ved at beskrive det allermost konkrete kan vise det allermost almene. Det sker, når forfattere slår almene temaer an, som mange kan spejle sig i (Ibid.).

Folk med en psykisk lidelse, eller pårørende til folk med en psykisk lidelse, kan igennem litteraturen opdage, at de ikke er alene. Brinkmann mener, at man ved at læse andres erfaringer bedre kan forstå sine egne udfordringer og problemer (Ibid.). Et eksempel på det kunne være den mørke skyggeside, som langsomt overtager den lærde mand, den angst som optræder til sidst i ”Et Skud i Taagen” eller den opførsel som ses i ”De blå undulater” fra Katrine, men også hendes far som observerer det

I sin åbningstale til bogmessen Bogforum fra 2017, giver Svend Brinkmann 7 grunde til, hvorfor vi mennesker læser litteratur. Jeg vil her fremhæve grund 1,2 og 3, da de synes at have den stærkeste tilknytning til psykologien.

Den første grund til at vi mennesker læser litteratur, som Brinkmann giver, er for at forstå os selv. Denne grund hænger tæt sammen med ovenstående afsnit, da Brinkmann beskriver, hvordan vi mennesker bedre kan forstå vores liv og eksistentielle dramaer ved at læse om andre, som har oplevet lignende situation og problematikker (Brinkmann, 2017). Brinkmann beskriver ydermere, hvordan der

blandt psykologer med en ironisk distance siges, at Tolstoj og Dostojevskij har en større forståelse af menneskets sind end den videnskabelige psykologi (Ibid.). Brinkmann mener der er noget sandhed i det, men i stedet for en forståelse af menneskets sind er det en forståelse af menneskets psykologi. Brinkmann afslutter med at sige: ”Så ja, vi læser for at forstå ”os selv”, men det er nok mere ”os selv” som i ”vi mennesker” end det er ”os selv” som Svend” (Ibid.). Brinkmann beskriver, hvordan stor litteratur kan vise det alment menneskelige i nogle karakterer og fortællinger, og give almene indsigter i det menneskelige. Det er i højere grad for at forstå det almene menneske, og ikke det enkelte individ at vi læser (Ibid.). Forfattere, som de der er bedst til at beskrive den menneskelig psyke, gør litteraturen genkendelig, og gør det muligt at læse litteraturen psykologisk. Gengivelsen af den menneskelige psyke, på så præcis en måde, gør det muligt at anvende et psykologifagligt perspektiv på fiktive karakterer. Det er også derfor, at litteraturen er velegnet til at gengive datidens sociale liv fra et indre perspektiv. Intersubjektiviteten, som del af Felskis begreb om viden, giver viden om datidens psyke, da romanen har en evne til at læse tanker. Romanen adskiller sig derved fra historiske tekster, da den gengiver forskellige verdener, som er skabt af forskellige menneskers selv. Den gengivelse, er, ifølge Felski, også det som gør, at folk kan føle de kender karakterer fra skønlitteratur bedre end folk fra den virkelige verden. Det er ikke en naiv tankegang, men er ifølge Felski korrekt, da simulationer af intersubjektivitet skabt af forfatteren, giver læseren indblik i karakterernes fulde sanser og tanker.

Brinkmans anden grund er, at vi læser for at forstå andre. Han forklarer, hvordan mange humanister er inde på netop det i disse år. Eksempelvis fremhæves filosofen Martha Nussbaum, som også er professor i lov og etik fra Harvard University, og som får jurastuderende i Chicago, til at læse romaner for at træne deres evne til at forstå deres medmennesker bedre (Ibid.). Ifølge Nussbaum er det litteraturen, som: ”Vækker en intens interesse i personers skæbne og definerer disse personer som nogle, der rummer et rigt indre liv, hvoraf ikke alt lader sig skue” (Nussbaum, 1997, s. 90). Det er ikke blot psykologien som kan bruge litteraturen, men ifølge Nussbaum også de jurastuderende.

For at vende blikke tilbage mod psykologiens brug af litteratur beskriver Brinkmann hvordan: ”Noget tyder på – selv om det er svært at måle – at vores empati og generelle menneskeforståelse kan udvikles gennem litteraturen: Ved at leve os ind i andres erfaringer og verdener” (Brinkmann, 2017). Man vil kunne læse afrikanske og asiatiske forfattere, og forstå forskellige menneskeliv på en måde, som ellers ikke er tilgængelige. Afslutningsvist kommer Brinkmann med en påstand om, at litteratur kan give selvindsigt, men at det vigtige at tilegne sig fra litteraturen er selvudsigt. Vi kan med litteraturen erhverve os udsigt væk fra os selv og i stedet rette blikket mod den verden vi lever i



(Ibid.). Det kan genkendelsen hjælpe læseren med, da den kan give selvudsigt, og vise andre i samme eller lignende situationer. Ydermere kan Felkis begreb om viden give selvudsigt, da teksten giver læseren information om omverdenen.

Den tredje og sidste grund, som jeg i denne opgave vil komme ind på, er at mennesker læser for at få det bedre. ” Bøger kan tilbyde velgørende eskapisme og holde verden væk” (Ibid.). Brinkmann beskriver, hvordan bøger er afslapning og wellness, men at det udover det også kan anvendes som terapi. Eskapismen kan opstå ved fortryllelsen, hvor alt forsvinder, og man lever sig ind i en anden verden, som litteraturen opstiller. Ved at læse litteratur som de fire noveller der er anvendt i dette speciale, kan man forstå sig selv bedre, forstå andre bedre, og måske få det bedre. Læseren sætter sig i karakterenes sted, og lærer dermed noget om sig selv. Det kan skyldes en oplevelse af, at man ikke er alene, og at andre oplever det samme som en selv. Et eksempel er genkendelsen ved det at blive skilt, som portrætteres i ”de blå undulater”. Ved at sætte sig i Katrine eller hendes fars sted, kan man lære noget om andre mennesker, men også lære noget om sig selv.

Psykologer har udviklet terapi, som baserer sig på skrivning og læsning af litteratur. Denne terapiform kaldes biblioterapi, og ser litteraturen som værende lindrende og helbredende. Måden den gør det på, er ved at vise at andre har det lige så dårligt som eller værre end sig selv, og kan vise alternative veje at tage, hvis man er kørt fast (Ibid.). Følgende afsnit vil diskutere biblioterapi, for at give et eksempel på litteratur anvendt som terapiform og udvide fokuset på litteraturens brugsværdi.

### Biblioterapi: Litteraturens helende kraft

Biblioterapi stammer fra USA (bibliotherapy), hvor man efter 1. verdenskrig anvendte skønlitteratur i behandlingstilbud for krigsveteraner, som en måde hvorpå de kunne bearbejde deres traumer (Lindhardt, 2016). I England anvender psykologer og socialarbejdere biblioterapi enten i form af læsegrupper eller sessioner med biblioterapeuter. Hos biblioterapeuterne beskriver klienter deres bekymringer og symptomer, hvorefter terapeuterne ordinerer litteratur, som de mener kan hjælpe klienterne.

I Danmark har man fundet inspiration fra det engelske koncept ’The Reader Organisation’, som er læsegrupper, hvor læseguides læser og snakker skønlitteratur med mennesker, som har brug for hjælp til forskellige livskriser (Ibid.). Litteraturens funktion bliver blandt andet at lindre patienternes smerte. Selvom den effekt kan være svært at måle, menes den at have betydning for patienternes livskvalitet (Hollender, 2017). Patienterne skal opleve at de ikke er alene, og vise at det er muligt at

overkomme de udfordringer de selv står overfor. Er man i gang med et sygdomsforløb kan litteraturen også give tiltrængt eskapisme, fra den hverdag man står i.

I Region Midtjylland, søger man litteraturens helende effekt. Det gør man igennem pilotprojektet ”Tid til Læsning”. Her har en række kommuner med støtte fra regionen og Århus Universitet, gået sammen om at etablere læsegrupper for mennesker, som lider af en psykisk sygdom. Mikkel Ottow, som arbejder som kulturkonsulent i Region Midtjylland, fortæller hvad læsegrupperne kan gøre:

Vi tager den gode kvalitetslitteratur og taler om det, der nu måtte dukke op af tanker og forstyrrelser hos den enkelte. Men det handler også om selv at åbne op og lære om empati. Man ser, at andre har en anden oplevelse af den samme tekst, og den erkendelse, der ligger i at tale med andre om, hvordan de oplever verden, giver også mulighed for at lære sig selv bedre at kende (Ibid.).

Ved at læse tekster og snakke med andre, kan man i samspil med dem hjælpe sig selv. Læsegrupper, hvor man gør brug af hinanden vil kunne gavne sin identitetsproces og hjælpe på problematikker i hjemmet eller i sociale kontekster, da litteraturen kan italesætte følelser læseren ikke selv er i stand til at forklare. Derfor kan psykologien have udbytte af litteraturen, da den kan ændre et individs selvopfattelse, ved at give selvudsigt. Endvidere kan den vise afbrudte livsforløb, som set igennem Eriksons teori, som først bliver synligt når psykologien er anvendt på litteraturen. Læsegrupperne kan for læserne skabe et trygt sted at være social, give dem en fællesnævner og glæde ved skønlitterære tekster samt give dem indhold i deres liv.

En rapport fra Tid til Læsnings egen hjemmeside beskriver, hvordan guidet fælleslæsning har haft en effekt, baseret på observation og deltagerobservation i fem læsegrupper, som peger på at skønlitteratur kan forbedre mennesker hverdagsliv. Anders Petersen, som er lektor i sociologi på Aalborg Universitet, mener at biblioterapien kan lindre patienters problemer eksempelvis i forhold til depression (Hollender, 2017). Ifølge Petersen giver litteraturen et refleksionsrum og en pause, som patienter med eksempelvis depression har et behov for. Litteraturen kan hjælpe med at få styr på sine tanker og transcenderer dem ind i litteraturen og dermed ud af sit eget hoved. Petersen mener dog, at man skal passe på med at se biblioterapien som en mirakelkur fra himmelen. Han mener man skal passe på med at gøre litteratur til et terapeutisk middel, da den så mister mange af dens egenskaber (Ibid.). Litteraturen kan sætte spørgsmål ved den verden vi lever i, og de mennesker vi er, men hvis den bliver gjort til en behandlingsform, kan den miste sin historiske evne som dannelsesværktøj. Man

skal ifølge Petersen vælge at læse en bog for at ”sætte sig ind i sig selv, og den verden, man er en del af” (Ibid.), og ikke kun læse den for at få det bedre.

”Litteraturen er et bærende kulturelt og menneskeligt aspekt, og hvis vi ikke har den til at orientere os i, så mister vi en af de fundamentale søjler at læne os op ad. Det er ikke noget, der forsvinder med et snuptag, men når litteraturen begynder at få en anden betydning, end den har haft igennem århundreder, må vi problematisere det,” (Ibid.)

Petersen mener, at det skal problematiseres, når litteraturen får en anden betydning end den har haft igennem århundreder, men er noget af det fantastiske ved litteraturen ikke, at den kan være lige netop, hvad vi har brug for den er? Om litteraturen anvendes til at lade læseren slappe af, om den bliver anvendt som kunst, der skal anskues på en bestemt måde, eller om den anvendes til at helbrede folk, mener jeg ikke nødvendigvis skal problematiseres. Lad litteraturen være for den enkelte, hvad den enkelte vil have litteraturen til at være. Litteraturens evner skal ikke begrænses, men skal både, som det beskrives af Felski kunne fortrylle, vække genkendelse, give viden og give læseren et chok. Brugen af litteratur er op til den enkelte og er en subjektiv beslutning, som skal tages efter behov. Hvis litteratur skal anvendes som terapi, skal man tage stilling til, om man skal bruge den selv, eller man i en læsegruppe skal gøre brug af andre for at hjælpe sin egen udvikling. Man skal lære at se indad, for at finde frem til hvad det egentlige behov er, og om litteraturen skal være den primære kilde til forbedring. Er det nok at finde genkendelse i en tekst, som viser andre i samme situation? Er man påvirket af en skilsmisse, er det så nok at læse ”De blå undulater”, eller skal man bruge ekstra hjælp i form af en psykolog? Det må man gøre op med sig selv.

Biblioterapi kan måske ikke helbrede enhver, men kan den hjælpe nogle folk, mener jeg ikke det skal problematiseres at gøre litteratur til et terapeutisk middel. Selvom helbredelsen kan måles, kan det være svært at måle en heling, men det gør det ikke mindre virkeligt for den enkelte patient. Det vigtige bliver at kigge på individet og dets subjektive behov.

Følgende afsnit vil undersøge, om der findes en sammenhæng mellem brugen af litteratur og følelsen af ensomhed eller social isolation, for endnu engang at udbrede perspektivet på litteraturens brug af psykologien samt dens brugsværdi.

## Kan litteratur kurere ensomhed? Eskapisme fra den depressive hverdag.

Forskning lavet i Storbritannien peger på, at mere end 9 millioner mennesker i alderen 16-24 helt eller delvist føler sig mere ensomme end folk i en ældre kategori (Hampson, 2018). Som et led i forebyggelsen af ensomheden, peger en artikel fra Evening Standard fra 2018 på, at man måske kan bekæmpe ensomhed ved at læse (Ibid.).

I en rapport fra tænketanken Demos samt The Reading Agency beskrives det, at læsning eller lydbøger kan reducere ensomhed betydeligt.

”A new report from Demos and the Reading Agency charity has found that reading or listening to an audio book can significantly reduce the feelings of loneliness and help to alleviate social isolation” (Ibid.).

Direktør for The Reading Agency fortæller, hvordan bøgerne ikke nødvendigvis behøves at være på print, men at lydbøger og læsegrupper, hvor der bliver læst højt er lige så givende, som den fysiske bog (Ibid.). For at vende tilbage til rapporten beskrives det, hvordan nogle af hovedresultaterne fra undersøgelsen fortæller at:

1. Der er mange som mener at læsning kan virke som samtale starter. Læsegrupper kan være en vej ud af social isolation for unge mødre, som er påvirkelige af ensomhed (Rapport, 2018, s. 11).
2. I et tiltag på nationalt plan om at hjælpe folk i gang med at læse, som inkluderede sårbare ældre mennesker, mener 88 procent af deltagerne, at de har nydt godt af en forøget social kontakt baseret på samtaler på baggrund af læsning (Ibid.).

For en god ordens skyld skal der skelnes mellem de to begreber 'ensomhed' og 'social isolation'. Ensomhed er en subjektiv tilstand, hvor social isolation er en objektiv måling af reduceret kontakt med andre (Ibid.). Sagt på en anden måde, kan man godt føle sig ensom, selvom man er meget social med andre og man kan også føle sig godt tilpas, selvom man oplever social isolation. Alligevel ses der en tæt sammenhæng mellem at blive socialt isoleret, og at føle sig ensom (Ibid.). Ender man i sådan en situation, kan litteratur hjælpe dig ud af det igen. I Eriksons sjette stadie bliver det beskrevet, hvordan man skal sætte sin identitet på spil, for at opnå tætte relationer til andre. Har man en skrøbelig identitet, kan isolation virke tiltalende. Har man ikke fuldført stadiet til og med det sjette, og med

en skrøbelig identitet, som fordrer isolation, kan man argumentere for, i tråd med ovenstående undersøgelse, at man vil kunne hjælpe med succesfuldt at fuldføre det sjette stadie ved at læse. Et muligt emne kunne være "Et Skud i Taagen", som viser Henning der ligeledes har problemer med det sjette stadie, og isolerer sig fra verden. Det kan vise en person i en lignende situation, og vise hvad det ender med at betyde for hans liv.

Et studie fra Australien fra 2008 fandt at læsning er en af de aktiviteter blandt folk som føler sig isoleret, som er mest givende. Ser man de som undersøgelsen interviewede, som selvmedicinerende, er den mest udbredte medicin bøger. Det skyldes ifølge undersøgelsen at, reading allows them to remain cognitively active while engaging in an enjoyable and appropriate use of time." (Ibid, s. 12.). Uanset om bøgerne kan ses, som medicin eller ej, er det igen vigtigt at notere sig, at selvom den helende effekt ikke kan måles, kan den stadig være virkelig for den ensomme person.

Et hollandsk studie fra 2013 fandt lignende resultater mellem forskellige aktiviteter og en følelse af mindre social isolation og ensomhed. Ved at interviewe en repræsentativ gruppe af den hollandske befolkning, forsøgte studiet at finde nogle væsentlige sammenhænge mellem sociale relationer og fritid. "Reading books was found to significantly reduce feeling of loneliness for people aged 18-64. Reading was also significantly associated with having close relationships" (Ibid.). Ifølge de som foretog undersøgelsen har folk som læser litteratur tættere sociale relationer, da de kan italesætte vigtige subjektive problematikker (Ibid.).

Både det australske og det hollandske studie mener at have fundet, at læsning kan bekæmpe ensomhed ved at være en givende fritidsaktivitet. Andre studier siger, at læsningen har nogle unikke kvaliteter, som kan hjælpe læsere på vej til at føle tilknytning til verden og samtidig også kontrollere deres følelser (Ibid.).

Det overordnede billede viser, ifølge Demos rapport, at læseinterventioner, hvor man skal forøge mængden af sin læsning, kan ses som et effektivt værktøj i bekæmpelsen af ensomhed. Selvom læsning kan være en aktivitet, som man laver med sig selv, kan det blive en socialaktivitet så snart erfaringerne med bøgerne deles med andre. Det kan være givende for mange forskellige grupper af mennesker, og viser at læsning skal tages seriøst som værktøj i bekæmpelsen af ensomhed (Ibid.). Ikke udelukkende læsning sammen med andre, men også læsning alene, som giver muligheden for at flygte fra dagligdagen og lader sig arbejde med sig selv uden der nødvendigvis skal være andre involveret (Hampson, 2018). Ydermere er læsning også med til at øge sundhed indenfor tre andre områder. For det første giver læsning en bedre forståelse for sundhedsinformation. For det andet kan læsning hjælpe på at regulere ens humør og træne hjernen, som kan være med til at forebygge mentale

sygdomme og demens. For det tredje kan læsning, som eksempelvis at læse selvhjælpsbøger, være en effektiv måde at støtte folk med depression, angst og vredeshåndtering (Hampson, 2018).

Det faktum at selvhjælpsbøger skulle kunne hjælpe på depression, angst og vredeshåndtering understøttes i rapporten af undersøgelser omkring effekten af biblioterapi fra henholdsvis år 2004, 2015 og 2017. Jeg vil alligevel stille spørgsmålstegn ved, hvilken effekt selvhjælpsbøger egentlig har. Jeg køber præmissen om, at skønlitteratur kan have en effekt på sin sundhed. Men præmissen om, at selvhjælpsbøger er en direkte vej til at hjælpe sig selv, tvivler jeg en smule på. Det gør jeg især ud fra det simple faktum, at hvis der virkelig var en selvhjælps bog som hjalp og fjernede de problemer, som den har til hensigt at fjerne, så ville der ikke være brug for andre bøger end den. Men hvorfor bliver der så hele tiden produceret flere? Et svar kunne være, at der ikke er nogle som endnu, har fundet opskriften til, på skrift, at kurere diverse mentale problemer fuldstændig. Jeg tror på, at selvhjælpsbøger kan have en effekt, men jeg synes man skal træde varsomt, når man tager alle selvhjælpsbøger over en kam, som medicin sendt fra himlen. En sjov observation er, at kendte personer, som eksempelvis Hella Joof er begyndt at lave selvhjælpsbøger som eksempelvis *Papmaché-reglen: og andre glimrende leveregler fra livets lovsamling* (2016). Hella Joof er skuespiller, filminstruktør og forfatter, og har for en stund læst teologi. Hun har ikke en baggrund som psykolog, så hvorfor er det hendes bog folk går til? Måske fordi det folk har et forhold til personen, og dermed er mere tilbøjelig til at nikke genkende til deres ord frem for andre? Men ser man helt nøgternt på det, kan man undre sig over, hvad det er der gør hende i stand til at opstille nogle leveregler, som vil kunne hjælpe andre. Uanset hvad, er det vigtigt at holde sig for øje, at effekten af selvhjælpsbøgerne er subjektiv. Er der folk, som føler det virker og giver dem nogle retningslinjer som virker, skal man selvfølgelig anvende dem efter behov.

Det afsluttende afsnit i denne diskussion, vil undersøge sammenhængen mellem begrebet Theory of Mind og litteratur, for at finde ud af, om vores evne til at læse andre mennesker, er en nødvendighed for at læse litteratur.

## Theory of Mind og den tætte forbindelse mellem litteratur og psykologi

'Theory of mind' eller ToM er et begreb som kognitive psykologer bruger til at beskrive vores evne til at forklare andre folks opførsel med hensyn til deres tanker, følelser, overbevisning og ønsker (Zunshine, 2006, s. 6). ToM bliver også kaldet 'mind-reading' som i denne opgave oversættes til tankelæsning, ikke at forveksle med telepati. Tankelæsning anvendes når vi vurderer en anden

persons mentale tilstand på baggrund af deres observerbare handlinger, men også når vi skal fortolke vores egne følelser, baseret på vores proprioceptive sans (Ibid.). Den proprioceptive sans, bliver også kaldet bevægelsessansen og har til hensigt at opfatte kroppens positioner, bevægelser, vægt osv. (Multicare). Zunshine giver i *Why we read fiction – Theory of mind and the novel* (2006) som eksempel: ”our heart skips a beat when a certain person enters the room and we realize that we might have been attracted to him or her all along” (Zunshine, 2006, s. 6). Ydermere bruges tankelæsning også når vi intuitivt opfatter, hvad en person mener ud fra en begrænset verbal beskrivelse samt når man skaber noget, som skal opleves af andre og man forsøger at forestille sig, hvordan de vil modtage det (Ibid.).

De kognitive mekanismer, som er finpudset til at kunne opfange den information, som vi får omkring tanker og følelser gør, at mennesker hele tiden er opmærksomme på deres omgivelser for at forstå andre (Ibid. s. 7). Fiktion kan snyde læseren til at tro, at den læsning de laver af karaktererne, er de, som laves af mennesker i der virkelige liv.

Thus one preliminary implication of applying what we know about ToM to our study of fiction is that it makes literature as we know it possible. The very Process of making sense of what we read appears to be grounded in our ability to invest the flimsy verbal constructions that we generously call “characters” with a potential for a variety of thoughts, feelings and desires and then to look for the “cues” that would allow us to guess at their feelings and thus predict their actions

Litteratur drager fordel af og stimulerer de kognitive ToM mekanismer, som anvendes til at læse virkelige mennesker, selvom man som læser er klar over, at karakterene i et litterært værk er fiktive. Især skønlitteratur fordrer læserens ToM endda til sådan en grad, at Zunshine ikke mener romanen ville eksistere uden menneskers evne til at læse andre personer (Ibid.). Romanen præsenterer forskellige sind, som interagerer med hinanden, og opfylder et behov hos læserens kognitive adaptationer på samme vis, som ved interaktion mellem mennesker (Ibid.). Hvorfor er fiktion tillokkende for læseren? Det er den fordi, at den aktiverer og træner vores ToM, og dermed styrker vores sociale kompetencer. Ved at læse litteratur, kan vi lære at læse andre mennesker mere korrekt. Det giver litteraturen en ny dimension, hvor den bliver et træningsredskab til, at læseren får nogle basale sociale færdigheder finpudset.

Hele Theory og Mind aspektet er især vigtigt i en opgave som denne, hvor man skal forsøge at anvende psykologiske teorier på fiktive karakterer. Læseren har brug for at kunne læse karaktererne i novellerne, for at kunne anvende de psykologifaglige teorier. Læserens ToM bliver aktiveret og snydt til, at læse de fiktive karakterer som virkelige mennesker, hvilket gør hele denne opgave mulig. Zunshine går så langt, som at sige at der ikke ville være en roman uden denne evne. Det ville uanset hvad blive en meget anderledes roman, da alle handlinger, motivationer, tanker osv. skulle skæres ud i pap, for at læseren ville kunne forstå dem.

Endvidere kan læseren ved at styrke deres evne til at læse andre mennesker igennem litteraturen, styrke deres empati. Vi bruger vores empati og evne til at læse andre i sociale kontekster, som er dem der kan trække os ud af ensomhed og i nogle tilfælde hjælpe på, at lindre en depressiv tilstand. Ydermere bliver vi mennesker, ved at være sociale, endnu bedre til at læse andre mennesker og får mere empati. Det er en cirkel af positive aspekter, som inkluderer læsningen af litteratur. Det er samtidig evnen til at læse andre mennesker, som kan give genkendelsen i novellerne, eller gøre at læseren ved at se andre mennesker i samme livssituation, kan ændre adfærd og eventuelt ændre en igangværende identitetsproces.

Store dele af dette speciale er baseret på evnen til at forstå andres handlinger, og videregive information til folk baseret på, hvordan læseren reagerer på de karakterer som optræder i novellerne. Theory of mind er med andre ord, en vigtig del af den proces, som sker når man skal forsøge at give en psykologisk læsning af en fiktiv person, og dermed ekstrem vigtig for udførelsen af dette speciale.



## Konklusion

Denne opgave har opnået at undersøge forbindelsen mellem psykologien og litteraturen. Igennem anvendelsen af både psykologiske og danskfaglige teorier er det blevet vist, hvordan de i et samspil kan belyse en tekst fra forskellige perspektiver. De to hovedteorier fra den psykologifaglige del er Hermans teori om det dialogiske selv samt Eriksons teori om de psykosociale stadier og personlighedens struktur. Hermans teori om det dialogiske selv gav muligheden for at se på relationen mellem karaktererne i teksterne. Den kan belyse, om mennesker er i stand til at sætte sig selv i andres sted, og om de er i stand til at placere deres *jeg* i fremtiden og lave intersubjektive forhandlinger, som kan hjælpe dem med at træffe moralske og acceptable beslutninger. Det blev vist i analysedelen, hvordan karaktererne i teksterne overordnet set ikke er i stand til at placere deres *jeg* i andres folks sted og reflektere over, hvordan deres opførsel påvirker andre mennesker. Det blev interessant, da det kunne give svar på nogle af de motivationer, som lå bag deres handlinger. Ydermere kan det konkluderes, hvordan Hermans teori kan anvendes på skønlitteratur ved at se på, om karaktererne giver hinanden en stemme eller ej. Det var givende, da det hjalp læseren på vej til at finde ud af, hvor sympatien fra forfatteren ligger, og hvilke karakterer forfatteren ikke giver en stemme.

Eriksons teori om de psykosociale stadier og personlighedens struktur kan, når den anvendes på skønlitteratur, være et redskab til at forstå karaktererne mere dybdegående. Den kan give et bredere perspektiv på karaktererne, da den kan forklare baggrunden for, hvorfor karaktererne agerer, som de gør. Eriksons teori er i dette speciale anvendt som en måde, hvorpå man kan forklare nogle af karakterernes unormale eller amoralske handlinger på baggrund af brud i deres psykosociale udvikling. Den er ikke blevet brugt til at vise, hvordan karakterer succesfuldt har gennemført stadierne, da det ofte er en mindre interessant indgangsvinkel. Det interessante i teorien er dens evne til at vise, hvor i udviklingen, der er opstået et brud, samt hvilke negative egoegenskaber, som er opstået grundet det. Overordnet set kan det konkluderes, at psykologien kan udvide en litterær analyse. Den kan belyse områder af karaktererne, som ellers ikke ville være tilgængelige og kan berige analyserne af skønlitterære tekster.

Udover at se på litteraturens brug af psykologi har specialet også undersøgt psykologiens brug af litteratur. Her blev det konkluderet, hvordan litteraturen giver læseren et frirum, og et sted, hvor følelser kan italesættes og prøves af uden konsekvenser. Litteraturen kan vise andre, som er i lignende situationer og vise et selv, som er i ubalance. Det kan give følelsen af ikke at være alene, og dermed hjælpe læseren med at hjælpe sig selv. Italesættelsen af følelser og den genkendelse, som finder sted i litteraturen, er nogle af de faktorer som biblioterapien bygger på, og på baggrund af søger at hjælpe

folk med psykiske sygdomme. Endvidere blev det vist, hvordan litteraturen kan reducere følelsen af ensomhed, og styrke læserens empati og evne til at læse sine medmennesker. Overordnet set blev det konkluderet, hvordan både det almene menneske, folk med psykiske lidelser, og folk som er ensomme alle kan bruge litteraturen til deres fordel. Litteraturen kan styrke vores kompetencer til at omgås vores medmennesker, men også helt konkret virke helbredende.

Specielt fik vist, hvordan litteraturen og psykologien komplimenterer hinanden. Når vi læser, søger vi altid at forstå dem vi læser om, og deres motivationer og handlinger. Forfatteren viser os ofte karakterernes følelser, og uden vores kognitive evne til at læse andre mennesker og læse deres tanker ville litteraturen se anderledes ud. Det ville den i kraft af, at alt skulle udpensles for læseren, og litteraturen ville måske miste sit legende sprog og dens forskellige former.

## Litteraturliste:

Andersen, H.C. (1931). "Brev til E. Collins". Hentet d. 27. marts 2020 fra <https://andersen.sdu.dk/brevbase/brev.html?bid=415>

Andersen, P. (2006) "H.C. Branner" fra *Forfatterweb*. Hentet d. 29. april fra <https://forfatterweb.dk/oversigt/zbranner00>

Andreasen, S.Ø. (2016) "Psykoanalytisk litteraturkritik" *metodebogen.dk*. Hentet d. 15. maj 2020 fra [https://metodebogen.dk/fileadmin/user\\_upload/filarkiv/pdf-filer/metodebogen/psykoanalytisk-metode\\_simon-andreasen\\_metodebogen\\_2016.pdf](https://metodebogen.dk/fileadmin/user_upload/filarkiv/pdf-filer/metodebogen/psykoanalytisk-metode_simon-andreasen_metodebogen_2016.pdf)

Antologien til dansk. "Biografisme" Hentet d. 6. april fra <https://antologien.dk/index.php?id=5912>

Blixen, K. (2010). "Skibsdrengens fortælling" *Vinter-Eventyr*. Gyldendal

Branner, H.C. (1939) "Et Skud i Taagen". *Mognes og andre noveller*. Hentet d. 25. marts 2020 fra <http://www.net-uv.dk/dansk/Tekster/H.C.Branner%20-%20De%20blaa%20undulater.pdf>

Brinkmann, S. (2017) "HVORFOR LÆSER VI EGENTLIG LITTERATUR? HER ER SVEND BRINKMANNS 7 BUD PÅ DET" *Gyldendal*. Hentet 21. februar 2020 fra <https://www.gyldendal.dk/artikler/svend-brinkmanns-tale-til-bogforum-2017>

Brinkman, S., & McTurk, T. (2017). *Stand firm: Resisting the self-improvement craze*. Cambridge, UK: Polity

Collin, E. (1932). "Brev til H.C. Andersen". Hentet d. 27. marts 2020 fra <https://andersen.sdu.dk/brevbase/brev.html?bid=418>

Danmarks Radio (2010). *Forfatterskab: Karen Blixen*. Hentet d. 12. maj 2020 fra <https://www.dr.dk/skole/dansk/forfatterskab-karen-blixen>

Danmarks Radio (2010). *H.C. Branner (1903-1966)*. Hentet d. 22. april 2020 fra <https://www.dr.dk/skole/dansk/mellemtrin/hc-branner-1903-1966>

Dansksiderne, "Litteraturhistoriske oversigter". Hentet d. 19. maj 2020 fra <https://dansksiderne.dk/index.php?id=3440>

Davidsen, H.M. (2015) "Kognitiv litteraturanalyse" fra *metodebogen.dk*. Hentet 26. februar 2020 fra [https://metodebogen.dk/fileadmin/user\\_upload/filarkiv/pdf-filer/metodebogen/kognitiv-litteraturanalyse\\_helle-m-davidsen\\_dec2015.pdf](https://metodebogen.dk/fileadmin/user_upload/filarkiv/pdf-filer/metodebogen/kognitiv-litteraturanalyse_helle-m-davidsen_dec2015.pdf)

*Den Danske Ordbog* (1994) "Polyfoni". Hentet d. 9. april 2020 fra <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=polyfoni>

Erikson, E. H. (1959). *Identity and the life cycle: Selected papers*. New York: International Universities Press. Chapter 3. (108-176) [69]

Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). New York: Norton. Chapter 2, 6, 7. (48-274)

Erikson, E.H. (1964). *Insight and Responsibility: Lectures on the ethical implications of psychoanalytic insight*. New York: Norton. Kapitel 3, 4. (81-159)

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton. Chapter 4. (142-207)

Ewen, R.B. (2014). *In An introduction to theories of personality*. (7th ed.). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. Chapter 8, 10. (157-217)

Felski, R. (2011). *Uses of literature*. Wiley-Blackwell.

Genette G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.

Haarder, J.H. (2013). ”Forfatter”. I *Litteratur - Introduktion til teori og analyse* (2. udgave, s. 157–167). Århus Universitetsforlag.

Hampson, L. (2018). ”How reading can help cure loneliness” *Evening Standard*. Hentet 17. marts 2020 fra <https://www.standard.co.uk/lifestyle/books/how-reading-can-help-cure-loneliness-a3978271.html>

Hermans, H. J.M. (1994). ”Buber on Mysticism, May on Creativity, and the Dialogical Nature of Self”. I *STUDIES IN SPIRITUALITY*. Pharos. (279-303)

Hermans, H. J.M. (1996). ”Opposites in a dialogical self: Constructs as characters”. I *Journal of Constructivist Psychology* (Vol. 9). Taylor & Francis. (1-26)

Heede, D. (2017). Det er liv eller død! NORSK LITTERATURVITENSKAPELIG TIDSSKRIFT, 20(1), 50–76. Hentet fra [https://www-idunn-no.zorac.aub.aau.dk/file/pdf/66940735/det\\_er\\_liv\\_eller\\_doed.pdf](https://www-idunn-no.zorac.aub.aau.dk/file/pdf/66940735/det_er_liv_eller_doed.pdf)

Hilhorst, S., Lockey, A., Speight, T. (2018) ”A Society of Readers” *Demos*.

Hollender, S. (2017) ”Litteratur bruges i stigende grad som smertestillende stof” fra *Kristeligt Dagblad*. Hentet 23. februar 2020 fra <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/litteratur-bruges-i-stigende-grad-som-smertestillende-stof>

Hundahl, A. B. (2019) ”Mellemlkrigstiden i litteraturen” fra *Litteratursiden*. Hentet d. 1. maj 2020 fra <https://litteratursiden.dk/index.php/temaer/mellemlkrigstiden-i-litteraturen>

Ind i dansk. *Romantikken*. Hentet d. 4. april 2020 fra <https://indidansk.dk/romantikken>

Jauregui, I. (2002) ”Psychology and Literature: The question of reading otherwise” i *The International Journal of Psychoanalysis*. (1169-1180)

Jung, C. G. (1971). *The spirit in man, art and literature*. Princeton University Press.

Katzenelson, B. & Koch, C. H. (2017) "Wilhelm Wundt" i *Den Store Danske*, Gyldendal. Hentet 4. marts 2020 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=183205>

Kjældgaard, L.H. (2013) "Moral". I *Litteratur - Introduktion til teori og analyse* (2. udgave, s. 209-217). Århus Universitetsforlag.

Lindhardt og Ringhof: "Biblioterapi: Helbred dig selv med skønlitteratur" fra *Bogmagasinet bog.dk*. Hentet d. 23. februar 2020 fra <https://bog.dk/biblioterapi/>

Madsen, H.R.S. (2019) "Blixen, Karen – Vinter-Eventyr" fra *Litteartursiden*. Hentet d. 2. maj 2020 fra <https://litteratursiden.dk/analyser/blixen-karen-vintereventyr>

Madsen, K.S. (2013) "Karen Blixen" fra *Forfatterweb*. Hentet 7. Maj fra <https://forfatterweb.dk/oversigt/zblixen00#anchor2616>

McAdams, D.P. (2001). "The psychology of life stories". *Review of General Psychology*, 5(2), 100-122

McLeod, S. A. (2018). "Erik Erikson's stages of psychosocial development". *Simply psychology*. Hentet d. 28. februar 2020 fra <https://www.simplypsychology.org/Erik-Erikson.html>

McLeod, S. A. (2019). "Id, ego and superego". *Simply Psychology*. Hentet d. 13. maj 2020 fra <https://www.simplypsychology.org/psyche.html>

Multicare. "Proprioceptiv sans". Hentet d. 20 februar 2020 fra <https://www.multicare.dk/shop/sanser/proprioceptiv/>

Møller, H.H. "En mand, et ord - H. C. Andersens "Skyggen" i Johan de Mylius, Aage Jørgensen & Viggo Hjørnager Pedersen (red.): *Andersen og Verden. Indlæg fra den første internationale H. C. Andersen-konference, 25.-31. august 1991*. Udgivet af H. C. Andersen-Centret, Odense Universitet. Odense Universitetsforlag, Odense

Møller, L. (2013). "Karakter". I *Litteratur - Introduktion til teori og analyse* (2. udgave, s. 45–56). Århus Universitetsforlag.

Møller, N. (2015) "GLÆDEN VED LÆSNING – LÆSNINGENS PSYKOLOGI" *Litteratursiden*. Hentet d. 27. februar 2020 fra <https://litteratursiden.dk/artikler/glaeden-ved-laesning-laesningens-psykologi>

Nussbaum, M. C. (1997). *Cultivating Humanity: A Classical Defense of Reform in Liberal Education*. Cambridge, Mass.: Harvard University

Olsen, E.O. "J.P. Jacobsen" fra *Litteratursiden*. Hentet d. 21. april fra <https://litteratursiden.dk/index.php/forfattere/j-p-jacobsen>

Olsen, O.A. (2009) "Sigmund Freud" i *Den Store Danske*, Gyldendal. Hentet 12. maj 2020 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=79955>

Rasmussen, A. J. L & Hansen, H.P. (2018) "Narrativ medicin" fra *Månedsskriftet.dk*. Hentet d. 24. februar 2020 fra <https://www.maanedsskriftet.dk/mp/2018/275/12090/>

Robinson, A. (2019) "In Theory Bakhtin: Dialogism, Polyphony and Heteroglossia" fra *Ceasefire*. Hentet 3. marts 2020 fra <https://ceasefiremagazine.co.uk/in-theory-bakhtin-1/>

Rösing, L.M. (2013). "Begær". I *Litteratur - Introduktion til teori og analyse* (2. udgave, s. 231 – 242). Århus Universitetsforlag.

Spaten, O.M. (Ed.) (2014). *Unge identitet og selvopfattelse. Kvalitative og kvantitative studier - aktuel empirisk forskning*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Tiedemann, S.T., Arildsen, V.B., Brandt, L. & Liedecke, A.M. "Skibsdrengens fortælling" *Karen Blixen Museet* Hentet d. 10. maj 2020 fra [https://www.blixen.dk/wp-content/uploads/2012/01/kbm\\_folkeskole-haefte\\_screen.pdf](https://www.blixen.dk/wp-content/uploads/2012/01/kbm_folkeskole-haefte_screen.pdf)

Tonnesen, Lars. "At blive sig selv" *Kulturkanon i undervisningen*. Hentet 12. maj 2020 fra <http://www.kulturkanon.emu.dk/default.asp?ID=20478>

Tortzen, C.G. (2009) "Hebe" i *Den Store Danske*, Gyldendal. Hentet 4. maj 2020 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=89746>

Willumsen, M. (2017) "Professor Svend Brinkmann: Romaner burde være pensum på psykologistudiet" *Danmarks Radio*. Hentet 20. februar 2020 fra <https://www.dr.dk/nyheder/kultur/boeger/professor-svend-brinkmann-romaner-burde-vaere-pensum-paa-psykologistudiet>

Zunshine, L. (2006). *Why we read fiction: theory of mind and the novel*. Columbus: Ohio State University Press.

Østerud, E. (1992) "J. P. Jacobsen som natur- og kroppsallégoriker" Forlaget Medusa.